1–10 Pótlás 95774

NEMZETI NŐNEVELÉS

SZERKESZTI ÉS KIADJA

AZ ERZSÉBET-NŐISKOLA POLG. ISK. TANÍTÓNŐKÉPZŐ TANÁRI TESTÜLETE.

C
Id. ENTZ
1842—1
egyetemi
ajándék

FELELŐS SZERKESZTŐ

Dr BERECZ SÁNDOR.

EGYETEMI KÖNYVTÁR PÉCS

XXXIX. ÉVFOLYAM. 1918. I.–VI. FÜZET

Jan. — Június.

R 809

BUDAPEST.

FRANKLIN-TÁRSULAT KÖNYVNYOMDÁJA.

TARTALOM.

		Lap
I.	Olvasóinkhoz	1—3
II.	Molnár Viktor emlékezete. Berta Ilona	4—7
III.	Vángel Jenő. Dr. Kovács János	8—12
IV.	Emlékbeszéd az orsz. Nőképző Egyesület 50 éves jubiláris ünnepén. Csiky Kálmánné	13—22
V.	Gertrudis. Tolnai Vilmos	23—47
VI.	Aristoteles a nőnevelésről. Dr. Bittenbinder Miklós	48—51
VII.	**Nőnevelési szemle.** Az orsz. Nőképző Egyesület 50 éves fennállásának jubiláris diszünnepélye. — Az áll. Erzsébet Nőiskola jótékonycélú ünnepei. Reáliskolát a leányoknak. — Kiállitás a m. kir. Áll. Nőipariskola két emeletén. — A tanitónők Mária Dorothea Egyesülete. — Leányközépiskolák fejlődése a reform második évében	52—63
VIII.	**Krónika.** Kisebb közlemények. — Dr. Vángel Jenő. † Révy Ferenc. † — Vegyesek	64—70
IX.	**Irodalom.** Csathó K.: Most kél a nap. B. J. — Rubinyi Mózes: Mikszáth Kálmán élete és művei. — Tolnai Vilmos—Nógrády László: A mese. — Tolnay Vilmos—H. Lambrecht: A világháború és az uj élet. — Berecz Sándor—Dr. Radnai Oszkár: Arany János nőalakjai. — Tordai Grail erzsi—Dr. Szelényi Ödön: A magyar ev. nevelés története a reformációtól napjainkig. Heller imre	71—83
X.	**Külföldi lapszemle.** Die höheren Mädchenschulen. Dr. Schmidt Mária	84—90
XI.	A Szerkesztő kérelme a «Nemzeti Nőnevelés» tisztelt munkatársaihoz s minden jóakaratú barátjához.	
XII.	1917. ápr. 14-től — 1918. ápr. 10-ig beérkezett előfizetési díjak nyugtázása.	

☞ *Tisztelettel kérjük folyóiratunk t. előfizetőit, hogy az előfizetési díjakat a* ***kiadóhivatal*** *címére, reklamációkat, címváltozásokat a kiadóhivatal vezetője* ***Pogány Iduna*** *Erzsébet-Nőiskola-i tanár címére (VII., István-út 93.) szíveskedjenek küldeni. Reklamációkat* ***díjtalanul*** *csak a füzet megjelenését követő hónapban teljesítünk.*

A folyóirat szellemi részét illető levelek, kéziratok, közlemények ***Dr. Berecz Sándor*** *felelős szerkesztő címére (VII., István-út 93.) küldendők.*

A *„Nemzeti Nőnevelés"* megjelenik az iskolai nagy szünet idejét kivéve minden hónap közepén.

Előfizetési díj: egész évre 6 kor.

Tanítónőknek és tanítónőjelölteknek
Tanároknak, tanítóknak } **4 kor.**

Csak egész évre nyitunk előfizetést; de az előfizetési díjnak két részletben való lefizetését is elfogadjuk.

Szerkesztőség és kiadóhivatal: Budapest, VII., István-út 93.

NEMZETI NŐNEVELÉS.

XXXIX. ÉVFOLYAM. 1918. JAN.—JÚN. I—VI. FÜZET.

OLVASÓINKHOZ.

Dr. Vásony Lajos a «Nemzeti Nőnevelés» eddigi szerkesztője, aki 1915-ben nagy ügyszeretettel és hozzáértéssel vette át a szerkesztést — a lefolyt év végén egyéb elfoglaltsága miatt lemondott a lap szerkesztéséről. 1915-ben «Beköszöntő»-jében adott programmja, — amelyet a háborús évek nagy nehézségei közt megvalósítani igyekezett, — a lap szép tradicióit folytatta s ép ezért sajnálattal látjuk őt távozni szerkesztői asztala mellől. Meghajolva eddigi szerkesztőnk nagyon is megokolt elhatározása előtt a lap szerkesztését a mult példájára a tanári kar vállalta magára azzal, hogy megbizottjaként, alulírt mint felelős szerkesztő Berta Ilona igazgató közreműködésével és a tanári kar támogatásával látja el a lap vezetését és irányítását.

Amidőn ezt Olvasóinknak szíves tudomására hozom, lapunk programmjának részletezésétől felment 38 év óta vallott s megvalósított s ma sem változott programmunk.

Ha változik is a szerkesztő személye — egy nem változhat: a «Nemzeti Nőnevelés» kipróbált és évtizedeken át helyesnek bizonyult programmja. Nem változhat a lap szellemi iránya, nem változhat a szellem, amely a lapot közel négyévtizedes multjában mindig irányította s a jövőben is irányítani fogja s mely erejét a «Nemzeti Nőnevelés» szép multjából meríti s ez: *a nemzeti szellemű nőnevelés minél intenzivebbé tétele, a tanítónők érdekeinek hathatós támogatása, az intézet egykori növendékeinek összetartása, az általános tudásvágyat kielégítő ismeretterjesztés s azoknak támogatása, akik bár intézetünktől elváltak, tanácsadásért ide fordulnak.*

Foglalkozni kíván a lap *a nőnek társadalmi és lelki világá-*

val, számot kíván vetni a nő gazdasági erejével s gyümölcsöztetni kívánja a nemzeti kultura dicsőségére a női nem ritka szép tulajdonságait.

Programmunk megvalósítása a közel jövőben új helyzet elé állítja a «Nemzeti Nőnevelés»-t, A világháború rombadöntötte évezredes kultúránk sok pótolhatatlan alkotását, megingatta az igazi emberiességbe vetett hitünket s azokat az okokat, amelyek e háborút előkészítették s oly huzamossá tették: a gőgöt, kapzsiságot s élvhajhászást a világháború nemcsak hogy nem szüntette meg, sőt erősítette s amelyek annyi pusztítást okoztak az évezredes erkölcsi felfogásban, amit megszüntetni a jövő hivatása s amit megszüntetni a társadalom szellemi vezetői: tanárok, tanítók vannak hívatva. A mi hivatásunk a társadalom részére minél több boldogságot, békét és igazi s nem mondva csinált haladást, egyszóval igazi emberi kultúrát teremteni. Ez a mi missziónk a jövőben s ennek a célnak szolgál majd a «Nemzeti Nőnevelés» s általa a magyar értelmiség igen értékes része: a magyar nő. A magyar nőkre s elsősorban a magyar tanítónőkre vár az általános erkölcsi és szellemi sülyedésből kivezetni s nemzetet s ellenállásra képessé tenni azt a nemzedéket, amely az erkölcsi ujjászületést meg fogja érlelni. A jövő élet átalakulásában a főszerep a nőké. Olyan minden társadalom, amilyenek a társadalomban a nők. Hadd idézzem ehelyütt Széchenyi gyönyörű dedikációjának sorait: . . . «*mert annyi Nemes és Szép a' mi az Emberiséget felemeli a' Ti Nemetek műve. Ti viszitek karjaitokon életbe a kisded nevendéket 's jó Polgárrá nevelitek; a' Ti nemes tekintetekből szí a férfi lelkierőt 's elszánt bátorságot. S ha léte alkonyodik a' Haza ügyében Ti fontok koszorút homloka körül. Ti vagytok a' polgári erény 's Nemzetiség védangyali, melly Nélkületek, higyjétek, soha ki nem fejlik, vagy nemsokára elhervad, mert Ti vontok minden körül bájt 's életet. Ti emelitek egekbe a' port 's halhatatlanságra a' halandót. Üdvözlet és hála Néktek!*» («Hitel»-dedikációja).

Örökre igaz, szép szavak! Ez az igazi nőieség lebeg szemünk előtt, midőn a «Nemzeti Nőnevelés» ügyét szeretettel,

lankadást nem ismerő buzgalommal kívánjuk szolgálni s általa szolgálni az ujjászületendő Magyarországot.

Nagy célok, nagy feladatok ezek s megvalósulásuk író s olvasótól egyaránt függ. Támogassanak bennünket e nemes munkában mindazok, akik eddig is sok szeretettel s önfeláldozással támogattak, Támogassanak bennünket mindazok, akikért mindez elsősorban történik: a mi hűséges olvasóink. A siker azoké, akik egy szebb és jobb jövőben bíznak!

Budapesten, 1918 június 4-én.

Dr. Berecz Sándor.

Amidőn a lap szerkesztésében történt változást bejelentjük, a lapot ez alkalommal közbejött akadályok miatt csak ily késve s ez egyszer január—júniusi számát összevonva bocsátjuk útjára. A lap kisebb terjedelmét az időközben kétszer is emelkedő nyomdai költségekkel kell megokolnunk. A következő számokban lehetőség szerint pótolni fogjuk e kisebb terjedelmet s visszaállítani a normális formát.

MOLNÁR VIKTOR EMLÉKEZETE.

«*Ki tetteiben megemlegettetik, az halhatatlan lesz!*»

Ki emlegettetik meg tetteiben? és milyen, milyen tettek adnak az egyénnek, az egyesnek halhatatlanságot?? Azok *a tettek*, amelyek kifejezően meggyőzően, mindnyájunk érzéséből mintegy szentesíttetten a közért, az egészért — nemzetért, társadalomért, *mi érettünk* végeztettek el. — Azok a tettek, amelyek egységesek, erősek, látszólag szétbonthatatlanok és mégis ezer és ezer ember külön érzi, érti, hiszi, hogy ő érte, az ő javára létesültek. Csak ritka, Isten-áldott tehetségeknek, bölcs és nagyszívű embereknek adatott ilyen tettek végrehajtására *megbizatás — talentum!*

Molnár Viktor ilyen ember volt! Cselekvő gondolkozású, amikor szép lelkében megvillant a gondolat, az eszme, mindjárt vágy társult vele, hogy meg kell, meg kell azt valósítani sokak javára, voltaképpen a köznek és mégis úgy, hogy minden egyes is, aki azt a közösséget jelenti, megérezze, megértse, hogy *ő érte* történik a mozgalom, a cselekvés, az alkotás, a tett. Az ő külön javát és boldogulását is célozza!

Ennek a nagy és kiváló emberi értéknek, akit Molnár Viktor néven tiszteltünk és szerettünk oly sokan, egyéni különlegességét, erejét, eredetiségét ebben látom, értem át és foglalom össze, hogyan fogta fel ő a köznek, mondjuk társadalomnak, nemzetnek, az emberiség nagy egészének és az egyes embernek, egyednek, egyéniségnek egymáshoz való viszonyát (hozzátartozását). Azért volt élete oly eredményes, maradandó alkotásokban oly kifejező élet, mert ilyen felfogással dolgozott.

Ilyen gondolkozással természetszerűleg belevonta a magyar nemzetet és társadalmat irányító terveibe — melyek oly bőségesen buzogtak, forrtak lelkében — az egyest, az egyént, neki helyet biztosított, munkát jelölt, tehetségét felhasználta, kérte, méltányolta és megéreztette vele, hogy ime a közös munkában nem vész el az egyéni érték, csak fejlődik és jutalmát nyeri. Szinte a szerénységig finoman értékelt minden tehetséget, ezért voltak neki munkatársai és ezért voltak alkotásai.

Azt a fajtáját az oly terméketlen hiúságnak, amely önimádatában annyira megy, hogy csak a maga munkáját értékeli és a másét épen azért meg nem látja, vagy legfeljebb önző célokra használja — nem ismerte! Ezért volt munkát és intézményeket teremtő élet az övé!

Hogy megbecsült minden emberi értéket, mily odaadó figyelemmel figyelt a szóra, amit hozzá intéztek! Részben, hogy meg ne bántsa a beszélőt, kérelmezőt figyelmetlenséggel, mellőzéssel, részben mert tanulni szeretett mindenkitől és nagy részben azért, mert megérteni és megsegíteni akart mindenkit.

Gondoljunk csak arra, mily fájdalmasan érint bennünket, ha nekünk oly fontos mondani valónk hideg közönnyel, érdeklődés hiányával találkozik. «Nincs dalos ajk, mely ne hallgatna végre, ha nincs aki figyeljen énekére!» [A részvét meleg kisugárzása oly jól esik mindenkinek, életrekelti, kifejleszti a szunnyadó gondolatot és érzést, bátorságot önt a szívbe és tettvágyra serkent. Ilyen hatással volt Molnár Viktor azokra, kik szerencsések voltak egyéniségéhez közeljutni.

Sokaktól hallottam, hogy még senkivel sem találkoztak, aki olyan szépen, lekötelezően, szívjósággal köszöntette volna embertársait, mint ő! E látszólag csekély dolog voltaképpen nagyjelentőségű *az emberi érték* számbavételénél. Mindent azért mondom el és még milyen sokat kellene elmondani, hogy munkás életének *tettekben*, alkotásokban való gazdagságát megérteni és megfejteni segítsek.

Ha intézetünkkel, *az áll. Erzsébet Nőiskolával* és ha folyóiratunkkal, a «*Nemzeti Nőnevelés*»-sel való kapcsolatát vizs-

gáljuk, csak azt mondhatjuk, hogy ő hűséggel és rokonérzéssel ragaszkodott mindkettőhöz és tettekkel mutatta meg, hogy igazán jó barátunk. Ezért tetteiben megemlegettetik és halhatatlan marad nálunk is.

Intézetünket úgyszólván első mozdulásától ismerte és érdeklődésével emelte, kitüntette. A szellemi munkát, a lelkesedést, a tanárember erkölcsi küzdelmét magasan értékelte. Zirzen Janka, Lázárné Kasztner Janka igazgatóknak nagyarányú tevékenységét nemcsak nagyrabecsülte, hanem hathatós támaszuk, tanácsadójuk, sikereik előmozdítója is volt. Neki nagy része van abban, hogy intézetünk jelen szép otthonában oly áldásos tevékenységet fejt ki. Ő tanári testületünk minden egyes tagja iránt külön is érdeklődéssel és elismeréssel volt. Intézetünkhöz a legszebb reményeket fűzte és magas színvonalát s benne a nemzeti művelődésért folytatott nemes harcot szívvel-lélekkel méltányolta.

A «*Nemzeti Nőnevelés*» folyóiratunknak mindig pártfogója, tisztelője volt. Mind író, mint munkatárs is kitüntette folyóiratunkat. Gyakran ösztönözött arra bennünket, hogy igyekezzünk folyóiratot terjeszteni, hogy a benne kifejtett eszmék szélesebb körben hatolva eredményesebben valósuljanak meg. Lapunk szellemi, erkölcsi irányát hittel erősítette. — Oly jól esik mindenre emlékezni!!

Dehát miért kell már emlékezni? Miért kellett neki oly korán s hamar elmennie? Hisz a magyar haza most vérzik a legtöbb sebtől. Hű és nagy, eszmékért lángoló, munkában edzett fiára most lett volna legnagyobb szüsége!

A felelet Istennél van! Szenteltessék meg az ő neve! és legyen meg az ő akarata!

*

Mintegy különálló szép jellemzésül engedtessék meg nekem, hogy egy Hosszúfaluból, Molnár Viktor születése helyéről küldött levélből, melyet egy olyan egyén írt a sok közül, aki életének egész értékét Molnár Viktornak köszöni, szószerint közöljek néhány sort.

«A templomban az összeseregletteknek elmondtuk a szomorú hírt, látni kellett volna, hogy egyszerre hogy lesz könnyel teli minden szem. Egy pillanat alatt mintha ravatal mellett állott volna mindenki, a néma csendet néha egy-egy feltörő zokogás szakította meg. Ez sokáig tartott, míg végre a lelkész imája befejezést adott. Hétfőn délután a hosszúfalusi iskolák gyültek össze a templomban, hogy megteremtőjüket eltemessék, vagy jobbanmondva *feltámasszák*, ahogy a lelkész mondta.

«Ti, gyermekek, nem sokat tudtok róla, mert mostanában ritkán jelent meg falunkban, de kérdezzétek meg édesapátokat, s ő majd megmagyarázza, hogy miért nem szabad soha elfelejteni Molnár Viktort.»

Vasárnap délelőtt a gyülekezet készült a temetésre. Feketébe öltözött templomunk s az egész falu. Egy igen jó beszéddel példának állította elénk a lelkész, aki egész életében az emberekért dolgozott és szenvedett.

Ekkor említette meg, hogy a méltóságos úr létesített egy alapítványt hadiözvegyeknek és árváknak s erre a célra megkezdtük a gyüjtést, ha Isten megsegít, őszre felállítjuk a *Molnár Viktor hadiárvaházat.*»

*

Ehhez nem kell hozzátenni egy gondolatot sem, de ezer gondolat ébred hatására és ezer hálás érzés!

«Ki tetteiben megemlegettetik, az halhatatlan lesz!»

Berta Ilona.

VÁNGEL JENŐ.*

Nem életrajzát akarom adni. Hiszen még ki sem hűlt a helye közöttünk. Még nem higgadt emlékké az ő erős egyéniségének az a sok alkotó eleme, amelyek alkalom szerint és egyenként hatva, a még mindig hatásuk alatt állóknak nem engedik, hogy őket összehangzó egészbe állítsák össze. Csak egyes vonásokat jegyzek fel a Paedagogiumban való működéséről.

Tizenhét évig állott a Paedagogium szolgálatában, hétig mint tanár, tizig mint igazgató. Ez a tizenhét év egybeesik az intézet dologi fölszerelésének nagyarányú kifejlődésével. Ennek ő volt a megindítója, már mint tanár, és a befejezője, mint igazgató. Megelőző működése egyenesen erre a feladatra készítette elő. Előbb tíz évig asszisztense, majd négy évig adjunktusa volt az egyetem zoológiai és összehasonlító anatómiai tanszékének s ez utóbbi időszakban egyuttal — a nagynevü Margó professzor betegsége alatt — helyettes tanára. Ezalatt történt meg a zoológiai-intézet átköltözése és berendezkedése mostani helyiségeiben és ennek a munkának az oroszlánrészét a Vángel vállai hordozták. A szervezést és a nagy arányokat ott szokta meg. Mielőtt közénk került, azelőtt is igyekeztünk mindenikünk a maga részéről fejleszteni fölszerelésünket, de szerény kívánságainknak még szerényebb mértékü teljesítése a szerénység létráján mindig lefelé terelt bennünket s igy a fejlesztés a szükséglethez mérten nagyon is csigaléptekkel haladt előre. Ez a túlságosan szerény tempó egyszerre megváltozott az ő beléptével. Nemcsak a maga fölszerelésének egyoldalú fejlesztésére gondolt, mert igen helyesen úgy fogta fel, hogy az együttes akciónak több kilátása lehet

* Szerző engedélyével a Magyar tanitóképző 1918. jan.—febr. számából.

a sikerre. Azért a többi természettudományi tanszékeknek a szerénység lehangoltságából kiragadott képviselőivel együttesen intézett rohamot a nehezen nyíló állampénztár ellen s mindjárt olyan sikerrel, amelyik megnyitotta a kilátást arra, hogy az intézetnek feladatát kielégítően szolgálni tudó főiskolai felszerelésben lesz része. Onnan kezdve sem az erreváló törekvés, sem a siker fenn nem akadt. Amikor igazgató lett, akkor sem követte azt az igazgatók között meglehetősen elterjedt rossz szokást, amelyik a tanárok felszerelési igényeinek letompításában keresi az igazgatói érdemeket. Ellenkezőleg: ösztönzött bennünket, hogy szükségleteinket kimutassuk, kielégíttetésünket kérjük. Ilyen ösztönzésre pedig melyik tanárnak ne támadnának mindig új szükségletei? Soha az ilyen igényeket nem utasította vissza és ritka eset volt, hogy kielégítetlenül hagyta volna. Sőt különös kedvelt az olyan meglepetésekben, hogy a kért szükségleten felül «a megtakarítások» címén egy-egy jelentékeny összeg felhasználására szólítson fel valamelyikünket. Közvetlen a háborút megelőző években történt, amikor már — hála az általa megindított lendületnek — lehetett jól használható fizikai fölszerelésről beszélni, amikor fölszólított, hogy egy 20,000 koronás költségvetést állítsak össze a felszerelés kiegészítéséről. A jegyzék elkészült; igaz ugyan, hogy ez a jelentékeny ugrás akkor nem sikerült, de azért a nála maradt jegyzék alapján a háború alatt is tovább intézte a «meglepetéseket», a jegyzék egyik-másik tételének a megrendelésével.

A következő pár adat többet mond sok beszédnél. Idejövetelekor a biológiai felszerelés leltári értéke volt 16.000 K, ma 62,000 K; a fizikai volt 10.000 K, ma 38.000 K; a kémia-ásványtani ma közel 30.000 K. Nincsen ebbe beleszámítva az egyes tanszékek szakkönyvtárainak igen jelentékeny értéke. Ebben viszont a humán tárgyak könyvtárai dominálnak. Különösen gazdag a magyar nyelvi és irodalmi, valamint a pedagógiai-filozófiai könyvtár. Hogy a természettudományi tanszékek felszerelései között a biológiai a leggazdagabb, az nem azért van, mintha a maga tanszékét az állami segítségben előnyben részesítette

volna, hanem mert arra volt egy külön segítő forrása is a természettudományok nagy mecenásának, Semsey Andornak személyében. A biológiai fölszerelés tételeinek mintegy fele «ajándék» címen van leltározva.

Egy szép tervét a háboru megakasztotta s így annak megvalósulását nem érhette meg. Azt tervezte, hogy az intézet telkén épült árvaházat visszasajátítja, kibővíti, emeletet huzat rá s földszintjén a kémia-ásványtani, emeleten a fizikai tanszéket helyezi el. Ennek a «kisérleti természettudományok pavillonjá»-nak megvalósulása így a jövőre maradt.

A természettudományi tanítás egyik nagyon hasznosítható eszköze a kirándulások. Ezek már az ő idejövetele előtt rendszeresítve voltak intézetünkben, úgy a kisebb, mint a nagyobb kirándulások. Közénk jövetele után ő vette át ezeknek a rendezését. Részletesen kidolgozott programm, amelyben minden egyes kirándulónak ki volt osztva a maga feladata, teljesen előkészítve és pontosan végrehajtva jellemezték azután nagy kirándulásainkat, amelyek időben is megnyujtva, Magyarország legérdekesebb területeit ismertették meg a hallgatókkal s a vezetőkkel: a természettudományok három tanárával. A kirándulásokat követte a gyüjtött anyag földolgozása. Derekasan megdolgoztatta evégett a diákokat, akik ha akkor sokallották is a munkát, egészen bizonyos, hogy ma már hálásan gondolnak vissza rá, amikor hasznosíthatják az akkor szerzett készségeket. Az is bizonyos, hogy ezekből a tanulmányi kirándulásokból értékesítettek az elvonható tanulságok, bár nem hiányzott belőlük az ifjúság jókedve sem. Az a 10—12 napi idő, mely rájuk fordíttatott abban az időszakban (augusztus vége és szeptember eleje), amelyik úgyis a beiratás formalitásaira szokott elvesztegetődni, így értékesült a tanulmányok javára. Mint igazgatót, az év elejére halmozódó tennivalók meggátolták a diákkirándulásokban való részvételben, bár a tervezés, az előkészítés, az eszközök megszerzésének gondját akkor is viselte. Rövid nyári szabadsága alatt azonban — amelyet augusztus első felében szokott kivenni — megcsinálta a maga külön tanulmányi kirándulásait,

egynehány már begyakorolt tanítványával s azóta hősi halált halt fiával a Kudzsiri havasokra. Ezt az érdekes, de eddig alig tanulmányozott területet több ízben átkutatta, az ott gyüjtött gazdag anyag feldolgozására azonban igazgatói teendői mellett nem jutott ideje s most a halál végképen félbeszakította ezt a munkáját. Pedig aki épen a kirándulásokon látta, hogy mennyire bírja a nehéz fizikai fáradalmakat, az nem hitte volna el, hogy ily hamar letörjön.

A Paedagogium igazgatása súlyos feladat. Az igazgató nagyjelentőségü feladatait elárasztja az aprólékos teendők tengere. Őt, miközben a nagyokat gondozta, nem kedvetlenítette el az aprólékosok széthúzó gondja sem. Az a tudat, hogy tanítványainak érdekét és jóllétét szolgálja vele, az aprólékos teendőknek is jelentőséget adott szemében. Ha ez a szolgálat már a normális viszonyok között is nehéz volt, majdnem lehetetlennek látszott a háboru kitörése után, amikor az intézet lefoglalása miatt az internátust és konviktust föl kellett oszlatni, s ő mégis módját tudta találni, hogy tanítványainak ellátását legalább a legszükségesebb mértékig biztosítsa.

Ambiciója volt, hogy minden vele szemben támasztható igényt kielégitsen. Mint igazgatóval szemben támasztható igények voltak: az intézetnek anyagiakban és szellemiekben való fejlesztése, a tanítványok mindennemű érdekeinek olyan gondozása, hogy háborítatlanul élhessenek tanulmányaiknak. Elmondhatjuk, — akik vele éltünk — hogy minden gondja és tevékenysége erre irányult, hogy erre irányuló tevékenységében soha önérdek fel nem tartóztatta s még kevésbbé hozta ezzel ellentétbe. Amikor — igazgatása alatt elég gyakran — az intézet szellemi erőinek kiegészítésére került a sor, a tanári karral együtt mindig azt kereste, hogy a legkitünőbb erőt nyerhesse meg, sohasem voltak saját jelöltjei, amire pedig a legtöbb igazgató jogosítottnak hiszi magát.

Az intézet fejlesztésére irányuló célja felé mindenkinek vele kellett mennie. Megvolt az a vezetőknek szükséges tehetsége, hogy másokat is dolgoztatni tudott. Ehhez olyan energia-

többlet kell, amelyik a maga munkájának elvégzésén kívül a mások munkaképességét is ki tudja váltani. Ez nem megy bizonyos kényszerhatás nélkül. A kényszer alkalmazásának a módja lehet többé vagy kevésbbé kellemes a kényszerítettre nézve. Talán lehetséges sok fejtörés árán eltalálni azt a mértéket, hogy a kényszer épen elég legyen a cél eléréséhez anélkül, hogy a kényszeritettnek ellenhatása fölébredne. De tényleg a legtöbbször vagy túl megyünk, vagy innen maradunk azon a mértéken. Az energikus, célratörő egyéniségek rendesen túl mennek rajta. Az ellenhatások emlékét azonban letompítja az idő, ellenben a nemes cél eléréséhez szükséges eredmények megmaradnak s azok örökítik meg emlékét létrehozójuknak.

Ilyen emléket állított magának Vángel Jenő a Paedagogium történetében. Amikor ő vette át az igazgatást, akkor szükség volt az intézetet fölszerelni és benne fegyelmezett rendet teremteni. Ő felszerelte és rendbehozta. Biztos alapot hagyott hátra utódjának, melyen az tovább épithet.

Dr. Kovács János.

EMLÉKBESZÉD AZ ORSZÁGOS «NŐKÉPZŐ EGYESÜLET» 50 ÉVES JUBILÁRIS ÜNNEPÉN.*

Mélyen tisztelt ünneplő Közönség!

Virágot fakasztó, életet zsendítő szép tavasz, a fölébredés, újjászületés, megifjodás viruló időszaka! Megifjodva érzem, magam ebben a pár órában, midőn emlékezem a csodás időkről, amikor most 50 éve az Országos «Nőképző Egyesület» kibontotta zászlaját a magyar nőnevelés, nemzeti kulturánk újjászületése érdekében!

Ünnepeljünk tehát ma lelkesedéssel; s ez az ünneplésünk akkor lesz legméltóbb, ha fölidézzük a nagy alkotónak *Veres Pálnénak* és segítő bajtársainak nagy szellemét! Legyen e nap a visszaemlékezésnek, a hálának, kegyeletnek őszinte örömünnepe!

Mert van öröm ebben a visszagondolásban. Igaz, hogy akik akkor az egyesület bölcsőjének első rengéseit megindították és akik körülte érdeklődéssel állottak, ma már nagyobbrészt örök pihenőre hajtották fejüket, az élőknek pedig, akik akkor ifjúi erőben valának, életnapja nyugvóra hajlik. És akik akkor gondtalan gyermeki lélekkel lépték át az új tanintézet küszöbét, ma már az életküzdelmek sík vizein hajóznak, derült ég alatt vagy viharok között, kinek amiből több részt juttat a sors.

De az egyéni élet változandóságának tüneményei elenyésző súllyal birnak azon általános nagy emberi célok sikereivel szemben, melyeknek az egyén akarata, ereje és munkája csak

* Felolvasta: Csiky Kálmánné az Országos «Nőképző Egyesület» 1918. június 2.-án tartott ünnepén.

eszközül szolgál! És örök életü marad az, aki lelkének ideáljait gazdag eredményekben megvalósította, fogyatkozó tevékenységét a példáján indulók nemes törekvéseiben megifjította s így lényének legjavát, melyet az enyészet nem szokott és nem tud érinteni, szerves intézményekben megörökítette.

Ezt a fölemelő tudatot nyujtja a mai ünnep mindazoknak, akik a nagy alapító, *Veres Pálné* munkájának részesei voltak 50 évvel ezelőtt. — Sajnos az első 22 nő közül ma már csak három él: *Veres Pálné* nagyszellemü leánya, Rudnay Józsefné Veres Szilárda, jelenlegi szeretet elnökünk, Herczeg Odescálchy Gyuláné és Baranyainé Beleznai Anna grófnő választmányi tagunk.

De érezzük mi is, a későbbi és az újabb munkások, akik Veres Pálné szellemét követve, szerető gonddal igyekezünk ápolni és fejleszteni a reánk bizott kincset. S azt hiszem, ez az öröm jut osztályrészül a jelenlegi tanári karnak és nevelőszemélyzetnek, akik örökbe kapták a félszázad óta tartó legszebb munkásságot, a tudomány és jó erkölcs magvait a termékeny földbe hinteni, s ezért dús aratásokban szemlélhetik az évről-évre gyarapodó áldást. És bizonyára ez az öröm tölti el a volt tanítványok ezreinek szivét is, midőn ma ez intézet csarnokait személyesen vagy legalább gondolatban fölkeresvén: most is, mint egykor, itt találják azt a hervadhatatlan ifjúságot, azt az örök tavaszt, melynek ők maguk is virágai voltak.

Ma, midőn az Országos «Nőképző Egyesület» félszázados határkövénél állunk, tekintsünk vissza a dicső multra, a kezdet nehézségeire; merítsünk erőt a mai nehéz életküzdelmekhez és az újabb 50 év munkáihoz, nagy elődeink korszakalkotó küzdelmeiből.

Midőn hazánkban az alkotmányos élet helyreálltával a nemzet erői és tevékenység minden terén megindultak pótolni a multak mulasztásait és lerakni a jövendő virágzása alapjait: ugyanez időben keletkezik azon mozgalom is, mely a «Nőképző Egyesület» megalakulásához vezetett.

A leánygyermekek alaposabb oktatásáról, a nők magasabb ké-

peztetéséről az 1868-ik XXXVIII. törvénycikk meghozatala előtt se az állam, se a társadalom nem gondoskodott. Maga az eszme is olyan volt, melynek horderejét csak kevesen ismerték föl, melynek még nem volt közönsége. Így a női oktatás nem is terjeszkedett az elemi tudományos ismeretek körén túl. Ez az állapot ugyan kielégíthette a nép leánygyermekei tanításának igényeit; de épen nem volt alkalmas arra, hogy a társadalom művelt és magasabb osztályainak leányait előkészítse azon társadalmi föladatok helyes és sikeres végzésére, melyek a nőt, mint feleséget, anyát és mint embertársaság egyik tényezőjét illetik, nem nyujtott biztosítékot azon szerep áldásos betöltésére, melyet a nők annál jobban hivatvák az egész nemzeti életre gyakorolni, minél inkább emelkedik és mínél magasabb színvonalon áll a nemzet kulturája.

Azok a magán intézetek, melyek fönnállottak, vagy a gouvernantok nevelése nem feleltek meg a magyar nőnevelés eszményének, mert a germanisatio a magyar köznemesség női közt a múlt század első felében veszedelmes és mindegyre hódító hatásokat tett. Ilyen volt a képe és ilyen volt eredménye a régibb nőnevelésnek nálunk.

De hogy mégis mindennek ellenére, támadtak a magyar nők között lelkes honleányok, a Gondviselés által vezérszerepre teremtett női apostolok, ezt köszönhetjük azon élénk észnek, s minden szépre és jóra fogékony, minden nemes eseméért lobbanékony léleknek, mely a magyar női világnak kiváló sajátja.

Ilyen fenkölt szellemű Nagyasszony volt Veres Pálné Beniczky Hermin, a vanyarczi kastély úrnője. Nógrád vármegyében, Losoncz közelében fekvő Láziban, édesatyjának földbirtokán született 1815 december 13-án, Lucza napján, ami akkor éppen péntekre esett. Már itt megemlítem egyik főjellemvonását, hogy soha, egész életén át nem volt babonás, ment volt minden ilyenfajta előítélettől. Sőt a pénteki napot nagyon szerette. Azt lehet mondani, hogy különböző irányú tevékenykedéseit pénteki napon szerette megkezdeni.

Sokszor említette, hogy a nőnevelésre vonatkozó reform-

eszméje is pénteki napon ébredt fel benne és a «Nőképző Egyesület»-et is pénteken alapította meg.

Már mint gyermek magába szítta szüleinek ősmagyar természetét, hazafias lelkületét, a kitartást valamely kitűzött cél eléréséhez, a komoly, elmélyedő gondolkodást a cselekvések előtt.

Nagy hatással voltak a fejlődő lélekre a szabadságharc előtti nemzeti mozgalmak; már ekkor kezdte ápolni azokat az eszméket, melyek megvalósítására egy «jobb kor» eljövetelét várta.

Még leánykorában alkalma volt a fővárosban a tudomány és irodalom kiválóságaival megismerkedni, később pedig nagy hatással voltak rá: gróf Teleki László, gróf Teleki József, Bajza s nemzetünk nagy költője Madách Imre. Nem csoda, hogy ilyen társadalmi körben igen sokat tanult, látóköre folyton bővült, szélesbedett.

Mind boldog feleség és kitünő anya teljesen kis családjának él. Egyetlen leánykáját, Szilárdát olyan pedagógiai elvekkel neveli, melyek tisztán saját lelkéből fakadtak.

Ilyen elve volt az, hogy a leánygyermek tanulja meg már jó korán környezetével, hozzátartozóival szemben az előzékeny szeretetteljes bánásmódot; éljen azok örömméért, előzze meg kívánságaikat. Mindehhez az önmegtagadás szükséges, amit pedig a vallásos neveléssel lehet elérni.

Mély vallásosságra neveli kisleányát, mert azt tartja, hogy a nő életében a legfőbb vezércsillag a hit és érje bárminő sors életét, a vallás segítségével mindent el tud viselni!

De minél többet foglalkozik leánya nevelésével, annál inkább látja, szomorúan tapasztalja Magyarország nőnevelésének elmaradottságát, s a tarthatatlan állapotokat s egyszerre nagy lelkének sugallatára megjelenik: «mint új fény» az ország egén és felgyújtja a legszebb oltár szövétnekét: a magyar nőnevelés oltáráét.

És a felgyújtott szövétnek az egész országban rövidesen lobogva égett, szent lángja és fénye világolt a magyar nő sorsának ösvényén; az oltár köré gyültek mindazok a nemesszívű

magyar nők, akik átérezték, megértették Veres Pálné szavait, hogy hazánkban a nők hiányos képeztetésén elsősorban maguknak a magyar társadalom mívelt nőinek kell segíteni.

Mikor Veres Pálné ezt a nagy szót kimondotta, a kiegyezés évében, már ő ekkor kész tervvel állott elő. Először egy nagy napilapban fölhívást intézett a magyar nőkhöz, ecsetelte a nő befolyását a család erkölcsi életére, szellemi művelődésére s ez által egyszersmind az államra, s ebből kiindulva, fölszólítá és buzdította nő társait, hogy egyesületi uton törekedjenek segíteni a nőnevelés hiányain.

Az addig falusi magányában élő úrasszony, most egyszerre megyéje határán túl, az egész országgal lép összeköttetésbe, mert kis családján kívül az egész magyarság érdekeiért veszi fel a küzdelmet, saját «Én»-je megsemmisül előtte, érzi hogy életét, erejét mások boldogulására, kell feláldoznia és mint a nagy teremtő erők lelki tulajdona, nem tekint az útjában feltünő, vésztjósló, majd bizalmatlan, majd gúnyos megjegyzésekre, hanem törhetetlen hittel, Isten segítségébe vetett bízalommal halad a kitűzött cél felé.

Maga személyesen kereste fel a főváros előkelő hölgyeit, meglátogatá vidéken a falusi kastélyok úrnőit, mindenütt hatva, serkentve, buzdítva, lelkesítve.

Már 1867 május hó 24-én 22 nő részvételével a fővárosban megtartotta az első értekezletet, mely kimondá, egy nőképző-egyesület alakításának szükségét, s az alakulandó egyesület céljául azt tűzte ki, hogy az alkalmat nyujtson a nőknek alaposabb és magasabb műveltség, valamint közhasznú ismeretek szerzésére, a vagyontalan nők számára pedig önfenntartási pályák megnyitására s elhatározta, hogy e célból az egyesület iskolát fog felállítani.

Az első fontos lépés után gyorsan siet az eszme a megvalósulás felé. Még ugyanazon évben a megalakuláshoz szükséges 100-nál több tagja van az egyesületnek. Az alapszabályok elkészültek és a miniszteriumtól megerősítve leérkeztek. 1868 március 23-án megtartatott az alakuló közgyűlés, melyen a Nő-

képző Egyesület végleg szervezkedett. Elnökké választatott: *Veres Pálné*, Beniczky Hermin, alelnökké gróf Teleki Sándorné, Teleki Jozefin grófnő, aki méltó párja volt a lelkesedésben az egyesület megalapításának munkájában, az ügy terjesztésében, magas társadalmi összeköttetései révén. A tisztikar és választmány is megalakult.

Most következett a legjelentékenyebb lépés: a női iskola szervezése és megnyitása. Szakférfiak közreműködésével elkészült a tanterv: a következő év őszén megnyílt az Országos Nőképző Egyesület iskolája, egyelőre csak egy osztállyal.

Kicsiny kezdet volt ez, de örvendetes, sőt lélekemelő mindazokra nézve, kik eddigi fáradozásaiknak első gyümölcsét látták érni, mind pedig az ügy iránt érdeklődő közönségre nézve, mely figyelemmel kísérte a női törekvések úttörő munkáját a társadalmi tevékenység ez új mezején.

1869 október 17-én az akkori országútra néző Zrinyi-féle ház egyik magánlakásának két osztályában összegyültek az iskola megnyitó ünnepélyére. 12 növendéke volt az osztálynak; a tanári kar országos nevű Gyulai Pál igazgatása alatt, 5 tagból állott: dr. Csiky Kálmán, Torkos László, Berecz Antal és Fekete József. Sajnos, ma már az első tanári karból az egyetlen élő Torkos László.

Az egyesület buzgó tagjai, fáradságot nem ismerve, fejlesztik tovább a megkezdett munkásságot. Veres Pálnéval élükön nem pihentek, minden alkalmas időt és módot felhasználtak az egyesület és iskola érdekeinek előmozdítására.

Működésük a lelkes buzgalomnak, erős kitartásnak, nőies leleményességnek szakadatlan láncolata, azon cél felé irányítva, hogy az egyesület ne csak fenntartani tudja és folyvást magasabb fokra emelni iskoláját, hanem, hogy minél több szegénysorsú leánynak is adhasson részint tandíjmentességet, részint díjtalan vagy félfizetéses eltartást.

Ki vehetné rossz néven, ha azok a hölgyek, kik maguk pénzt, időt, fáradságot áldoznak nemes eszméjük megvalósítá-

sára: egyszersmind a közönség jótékonysági ösztönének tőkéjét is igyekeznek az egyesület céljaira kamatozóvá tenni.

A 70-es évek elején az Országos Nőképző Egyesület volt az, mely a főváros társas nyilvános mulatságainak rendezésében a vezérszerepet vitte s e téren a többi egyesület tevékenységét túlszárnyalta és elhomályosította.

Mindnyájunknak élénk emlékezetében vannak még azok a jelmezes fényes tombola-esték a Vigadó termeiben, melyeknek párja se azelőtt, se azóta nem volt, amelyek tiszta jövedelme sokszor 20—30,000 koronával gyarapítá az egyesület pénztárát.

Bálok, hangversenyek, karácsonyi vásárok, engedélyezett sorsjátékok, melyeknek kigondolásában az egyesület tagjai nem kisebb leleményességet tanusítottak, mint amily csínt, esztétikai érzéket és nemes ízlést végrehajtásukban kifejtettek, amilyen okos számítást és lankadni nem tudó buzgalmat fordítottak jövedelmezővé tételökre, mindezek által folyvást fönt tudták tartani a közönség éber figyelmét, érdeklődését és áldozatkészségét az ügy iránt, mely évről-évre nagyobb hódításokat tett.

Lehetetlen, hogy e téren, az egyesület vagyonának és évi bevételeinek gyarapítására kifejtett munkálkodásában különösen ki ne emeljem gróf Teleki Sándorné akkori alelnökét, ki az elért fényes pénzügyi eredményeknek főtényezője volt: s míg elnöktársa, Veres Pálné kiváltképen az egyesület iskolájára és tanügyi érdekeire fordította figyelmét és gondját, addig ő magas társadalmi állásának hatásával, valamint saját folytonos áldozataival és tevékenységének egész erélyével működött azon, hogy az egyesület vagyoni erejét és alapját megteremtse.

E működésével gróf Teleki Sándorné az egyesület megalapítójának neve mellé írta föl a magáét.

Veres Pálné nagy szelleme megérezte, hogy Telekiné egyénisége milyen nagy súllyal bír az egyesület érdekeinek előmozdításában; azt is tudta jól, hogy benne a legfontosabb és legbuzgóbb segítőtársat találta meg; épen ezért kívánta, sőt minden alkalmat megragadott, hogy a dicsőségekben is osztozzék Teleki grófné épúgy, mint ő!

Mikor 1893-ban az egyesület fönnállásának 25 éves fordulójához közeledett és indítványomat, hogy ezt a fordulót méltó ünnepély keretében meg kell tartanunk, Veres Pálné elé terjesztettem, eleinte nem akart róla hallani sem. Annyira szerény, a feltűnési vágytól teljesen mentes volt a Nagyasszony, hogy mi saját személyét is illette volna, attól az ünnepeltetéstől szinte visszarettent.

Hosszas rábeszélésre, belátva, hogy ez a momentum kulturtörténelmileg az egész országra nevezetes és fontos esemény, beleegyezett a jubileum megtartásába; de azzal a kikötéssel, hogy az ünnepeltetésben Teleki grófné vele egyenlően részesüljön!

Ez a fenkölt gondolkozás, ez az önzés nélküli lélek csakis nagy szellemeknek adatott Istentől.

Magasztos ünneplése volt az egész országnak a 25 éves jubileum, amikor a felséges király is elismeréssel adózott Veres Palné nagy alkotónak és az egyesület elért munkásságának.

És a 78 éves — de szellemileg és testileg még mindig ifjú Nagyasszony — Veres Pálné megérte azt, hogy műve teljes virágjában, az ország szívében lüktetve élt, az elültetett kis csemete, terebélyes nagy fává növekedett s az ország legelső női iskolája magasra emelt fővel hirdethette, hogy a női ész, szellem, akaraterő fényesen világíthat egy egész nemzet élete fölött! Sajnos, hogy a negyedszázados évforduló után a Nagyasszony két év mulva befejezte «rendeltetése pályafutását» s az Úr a fenkölt lelkét magához szólította.

Dicsőült alakja márványba faragva hirdeti az utókornak, hogy . . . «a nő műveltségével és szívével a nemzeti jólét tényezője lehet.»

Szálljon fohászunk az Öröklét székhelyére, hol az ő halhatatlan szelleme trónol! Ápoljuk és öleljük keblünkre Veres Pálné szellemét! Mert az emberi kéz alkotta mű, a márványból faragott és ércbe öntött szobrok romlandók, mulandók; ellenben örök a szellem alapja, melyet nem idegen anyag és művészet segélyével, hanem saját erkölcseink által tarthatunk meg és fejezhetünk ki.

A Nagyasszony szellem képét állítsuk föl utánzandó például, eszményül leányaink és növendékeink előtt, most és a jövendő nemzedékek számára. Jól tudjuk, hogy a példa utólérhetetlen magasságban van; de ez ne riasszon vissza, mert bár minden eszmény utólérhetetlen, mégis annál jobban megközelíthető, minél jobban törekszünk hozzá emelkedni.

Nekünk, kik a nőképzés munkájával foglalkozunk, legszebb föladatunk és kötelességünk s ezzel követjük dicső nagy elődünk példáját méltóképen, ha gyermekeink és növendékeink szívébe korán beplántáljuk és folyvást ápoljuk a haza szeretetének és magyarságunk tisztántartásának érzelmét és a kötelességtől semmi körülmény közt nem tántorodunk el. Így egyébként kicsiben mindnyájan, egyesülve pedig nagyobb arányokban is teljesíthetjük azt a nemzeti hivatást, melyet ő életében az összességre kiterjedőleg teljesített.

*

És most amikor elértük egyesületünk fennállásának félszázados születésnapját és magunk elé idéztük a nagy alkotók szellemeit, fordítsuk kissé figyelmünket a jelenre is, amikor egyesületünk élén, Veres Pálné hasonló nagyszellemű leánya, Rudnay Józsefné Veres Szilárda áll és kormányozza bölcs belátással nagy tudással az egyesület ügyeit.

Ő az egyetlen, akiről elmondhatjuk, hogy 50 éven át, tehát a kezdettől fogva mai napjainkig a Gondviselés által predestinálva volt — édes anyja lánglelkét megértve — a nehéz munkát megosztani és szerényen, minden feltünést kerülve, — dolgozni.

Amióta édes anyja, majd gróf Teleki Sándorné kiköltek az élők sorából, azóta mint elnök ő folytatja a reá örökbe szállott munkásságot, küzdelmet, férfias energiával, lankadni nem tudó és — hajlott kora ellenére — meg nem szűnő buzgalommal.

Ő teremtette meg nálunk, a kornak megfelelően, az egységes leányközépiskolát, melynek tervezetét az akkori vallás- és közoktatásügyi miniszterrel még abban az időben közölte, mikor az eszmével az állam még nem foglalkozott behatóbban.

Isten adjon további működéséhez erőt, egészséget!

És szabad legyen befejezésül emlékembe idézni kiváló nagy írónk, Rákosi Jenő, nem régiben mondott, igen megkapó szavait, melyekben kifejtette, hogy nemzeti életünkben a hármas egység mindig nagy szerepet játszott.

Háromszínű a nemzeti lobogónk is; politikai életünk reformkorszakának diadalát három nagy embernek köszönhetjük; *Széchenyi, Kossuth* és *Deáknak.*

Hármas Geniusza nemzeti költészetünknek: *Vörösmarty, Petőfi* és *Arany.*

Én ezt a hármas egységet látom egyesületünk életében is ragyogni.

Az Országos Nőképző Egyesület három vezércsillaga: *Veres Pálné,* gróf *Teleki Sándorné* és *Rudnay Józsefné.*

Lengjen a háromszínű trikolor a nemzeti nőnevelés diadaloszlopán, hirdesse a három Nagyasszony tetteit: késő századok után is a hálás utódoknak.

Csiky Kálmánné.

GERTRUDIS.*

(Katona Bánk bánjában.)

Tolsztoj *Mi a művészet?* című könyvének kilencedik fejezetében külön fejtegést szentel a művészetben előforduló homálynak. Baudelaire-ből kiindulva egyaránt kárhoztat minden rejtelmességet, titokzatosságot, bármilyen műalkotásban kerüljön is elő. Nem elégszik meg avval, hogy a francia decadens íróktól megtagadjon minden művészi értéket, hanem velük egy kalap alá fogja — a symbolista, impressionista és neoimpressionista festőkről nem is szólva — Boecklin-t, Stuck-ot és Klinger-t, majd Liszt, Berlioz, Brahms zeneköltőket, sőt még Michel-Angelo-nak, Ráfael-nek és Lionardo-nak sem kegyelmez meg, hozzájuk sorozza Goethe, Schiller, Victor Hugo költeményeit, Dickens regényeit, Beethoven és Chopin zenéjét is, csak azért, mert művészetük homályos; e homály pedig abban nyilvánul meg, hogy művészetük nem közérthető, nem mindenki számára hozzáférhető. Már pedig: «a művészetet minden más szellemi tevékenységtől ép az különbözteti meg — mondja az orosz apostol — hogy minden ember kivétel nélkül megérti és e nyelv mindenkit meghat... A művészet a szellemi tevékenység többi alakjától abban különbözik, hogy az emberekre fejlettségüktől és műveltségüktől függetlenül hathat... Ha a tömeg azt a művészetét nem érti meg, ennek egyszerűen az az oka, hogy rossz művészet, vagy egyáltalában nem is művészet.»

Tolsztoj felfogásán nem kell megütköznünk, ha tudjuk, hogy ez nem egyéb, mint társadalmi elméletének végső követ-

* A Budapesti Szemle 1918. januáriusi számából a szerkesztő s a szerző engedélyével.

keztetése, az «egy akol, egy pásztor» végletbe hajtott elve, az emberiség tökéletes egyenlősége, gondolkodásban, érzelemben, képzeletben való egyöntetűsége, mely gyűlöl mindent, ami különbözik tőle, ami kimagasodik az átlag színvonala fölé. Tudjuk, hogy nem Tolsztoj az első, s valószínűleg az utolsó sem, aki az emberiséget így teljesen egyszínűvé szeretné tenné; de az érdekes, hogy ő az első, aki a művészetet következetesen és tisztán ebből a szempontból ítéli meg s szeretné a maga elveihez szabni; ennek végeredménye pedig tudvalevőleg a művészetnek teljes elítélése.

Az elfogulatlan, előleges elvtől nem irányított tapasztalat pedig ép az ellenkezőt bizonyítja. Egyetemes művészet nincsen. Minden kornak, minden társadalmi, műveltségi rétegnek megvan a maga külön művészete. Minél magasabbra emelkedik, minél mélyebbre hatol a művészet, annál kevesebben követhetik útját, annál kisebb a megértő beavatottak, a kiválasztottak száma; annál több a meg nem értésből eredő homály a nem egyvívásúak számára.

Van azonban a meg nem értésből eredő homályon kívül más művészi homály is, mely nem elriaszt, nem visszautasít, hanem vonz és érdekel, s ezt Tolsztoj nem veszi számba. A művészi élvezetnek egyik sarkalatos lélektani tényezője, hogy nem mondván el mindent, megindítsa bennünk a kiegészítő folyamatot, hogy a mi lelkünket is cselekvőleg foglalkoztassa. Ez által a műalkotások tisztán objectiv volta subjectivvá válik; a művet sajátunkká tesszük, birtokba vesszük; mintha nem is mi egészítenők ki az ő hézagait, hanem az egészítené ki a mi lelki világunkat. Ez a tevékenység elfoglalja egész valónkat s a műélvezet a művészi alkotáshoz hasonló gyönyörűséggel tölt el. Természetes, hogy ez az alkotó, kiegészítő élvező tevékenység igen különböző s igen különféle. Az igazi nagy műalkotások, a remekek hatása koronként, egyénenként, sőt az egyénen belül is a pillanat hangulata és valónk készsége szerint egyre változó, s ezért új meg új élvezetek forrásává lesz.

Minden kor, minden idő más-másként magyarázza Lionardo

Mona Lisa-jának titokzatos mosolyát; az ájtatos zarándokok ezrei keresik azt a pontot, ahová a Louvre istenasszonya, a milói Venus szegezi tekintetét és találgatják Ráfael sixtusi Madonnája, fájdalmasan a távolba révedező szemének célját; Stuck Sphinxe előtt önkéntelenül idézzük Heine *Buch der Lieder* előhangját, melyből a kép keletkezett, avval az örök kérdéssel, mely az emberiség egészére nézve olyan régi, az egyénre nézve azonban örökké új marad; kimondhatatlan érzelmek árja zajong lelkünkben Beethoven symphoniáira, Chopin fájdalmas dallamaira, Grieg bizarr dissonantiáira; századok állottak Dante «vizének mélységei felett», más-másként tükröztetve bennük önarcukat, mert saját lelkük egy-egy darabját viszik bele a halhatatlan sorokba, önlelkük egy-egy új darabját találják meg benne.*

Minden igazi műélvezet nem egyéb, mint felfedező út saját énünk eladdig ismeretlen tájai felé.

S mindezt a remekeknek bizonyos ki nem mondott, ki nem fejezett, a szavak, a hangok, a színek, a formák mögött rejtőző eleme teszi, mely megremegteti lelkünk minden húrját, s minden lélekben más-más akkordot zendít meg, mert minden léleknek más a resonantiája. *Ez* a homály, *ez* a titokzatosság, *ez* a rejtelem valóságos művészi tényező,

Más a tehetetlen nagyotakarásnak szánalmas vergődése, mely érthetetlen rébuszaival az embert bosszankodó nevetésre bírja, vagy még inkább arra, hogy vállat vonva, közönbösen tovább menjen; s más a lángész sejtető titokzatossága, mely az élvezőben a gondolatok, érzelmek és képek szunnyadó rajait kelti életre.**

Sajátságos dolog: a legtöbb nagy remekkel úgy vagyunk, hogy a bennünk ébredt æsthetikai hatás teljes; hogy mint él-

* Comprendre un chef-d'oeuvre c'est, en somme, le créer en soi-même à nouveau. Anatole France: Le jardin d'Épicure 129.

** Aussi l'humanité ne s'attache-t-elle guère avec passion qu'aux oeuvres d'art ou de poésie dont quelques parties sont obscures et susceptibles d'interprétations diverses. U. o.

vezők a műalkotásban — egy újabb német eredetű műszóval élve — maradéktalanul fölolvadunk. De számot adni róla nem bírunk; értelmi eszközökkel az okok és okozatok szövevényét szétbontogatni, a bennünk végbemenő lelki folyamatot lépésről-lépésre kísérni, nem áll tehetségünkben. S ha megkísértjük is, és véleményünk szerint sikerült is a magyarázat, másvalaki helyreigazít bennünket, más magyarázatot talál, a mienktől teljesen elütő értelmezéssel szolgál; mi pedig lelkünk mélyén érezzük — mert hiszen megvallani nem valljuk — hogy igaza van, de mégsem egészen. Egyszóval, vannak műalkotások, s talán a legtöbbje olyan, hogy megérezni megérezzük őket, de teljesen megérteni nem bírjuk; hogy az élvező egészen meg van elégedve, a bíráló azonban ritkán, vagy egyáltalán nem. Az ilyen örökké érdekes műalkotások újra meg újra kihívják a bírálók és magyarázók ítéleteit örökös és végeérhetetlen szellemi harcra; míg az élvező nem törődve az ezer meg ezer *mert*-tel és *minthogy*-gyal, minden föltétel nélkül és teljesen átadja magát a lelkében támadó gyönyörűségnek.

*

Ezek, a minden bizonnyal nem új gondolatok ébrednek bennem, valahányszor Katona *Bánk bán*jának egyik főalakjával, Gertrudisszal foglalkozom. Mikor a művet olvasom, vagy egy nagy művésznő alakításában a színpad deszkáin látom, érezem, hogy Gertrudis vonásról-vonásra csak ilyen lehet s nem más; hogy minden szava, minden tette mélyen jellemében gyökeredzik; hogy az a borzasztó vég, mely a királyság legnagyobb hívének kezétől éri, igazságos; hogy Bánk gyilkában saját vétségének bosszuló fegyvere sújt le rá; szóval hogy a hatalmas asszony tragikuma teljes és hiánytalan. Mikor azonban magyarázatait olvasom, mindig marad valami hézag, valami homály, s értelmem nem találja meg a teljes kielégítést.

«Gertrud nem egészen érthető» — mondotta annak idején Vörösmarty* a királyné jelleméről. Ezt pedig teljes joggal

* Dramaturgiai Lapok CL. (Vörösmarty Ö. M. VII. 203.)

mondhatta is a saját és a maga kora drámáinak szempontjából ítélve. Katonát, s talán az egy Teleki Lászlót kivéve, a XIX. század első felének színi költői általában inkább a mese bonyolításában keresték a drámai érdeket, mint a jellemek megalkotásában. Szövevényes cselekvény, romantikus indítékokból fejlesztve; a néző kíváncsiságának fölcsigázása, idegeinek megfeszítése szertelen és rendkívüli eszközökkel; titokzatos bűnök; bonyolult családi körülmények; szoros kötelékek erőszakos eltépése; egymáshoz közelálló egyéneknek egymásra való uszítása valamely rajtuk kívül és fölöttük álló végzet vagy véletlen kegyetlensége következtében; főleg pedig a sötét, féktelen boszszú — ezek voltak a dráma mozgató elemei. A jellemek maguk rendszerint az ártatlan szenvedő, a korlátlan zsarnok, a feketelelkű cselszövő tipikus alakjai; egy-egy elvont, de magában igen egyszerű tulajdonságnak, jellemvonásnak megtestesítői, kiket csak egyetlen szenvedés, egyetlen szenvedély mozgat. Lelkük alkatában a néző számára egyszerűek és átlátszók; a színpadon azonban, egymással szemben nem látók és vakok, míg végre a katastrophában az anagnorisis: a felismerés oldja meg rettenetesen a tragikus bonyodalmat. Az anagnorisis, mely az ó-görög drámának ép oly jellemző eleme, mint a népmesének, az adomából lett középkori széphistóriának, az új-klasszikus drámának, a XVIII. századi szentimentális regénynek s a romantika valamennyi műfajának is. Ilyenek nálunk is általában a huszasnegyvenes évek drámái, novellái, sőt regényei is. Könnyen érthető tehát, hogy Vörösmarty és kora, mely hozzászokott volt az egyszerű jellemeknek, inkább kuszált, mint valóban bonyodalmas mesébe való beállításához, homályosnak találta Gertrudist.

S az ő szemükkel nézve voltaképen nemcsak Gertrudis homályos. Nemcsak az ő lelke van igen sok, látszólag egymással ellenmondóan is bonyolódó szálból szőve.* A tragédia valamennyi cselekvő személye, valamennyi jelleme sok elemből van

* Erre céloz több ízben Bárány Boldizsár, Bánk bán első bírálója is.

összetéve, Tiborcznak, az egyszerű parasztnak lelkétől kezdve, fokozatosan drámai fontosságukhoz képest föl a királyig, Bánkig.

S nem is egy tragédia játszódik le szemünk előtt, hanem a tragédiák egész sorozata, melyeket nem a külső végzet vagy a véletlen, hanem a jellemekből s a belőlük eredő helyzetekből folyó, sokszorosan egymásba kapcsolódó drámai érdek bogoz össze szükségszerűen egyetlen rettenetes csomóba. A két hatalmas lélekből, Gertrudis és Bánk lelkéből kicsapó lángok nemcsak őket magukat hamvasztják el, hanem mindazokat is, kiket a családi kötelék, az érdek, a helyzet és a viszonyok, a sors hozzájuk fűznek; és valamennyinek a lelkében van több vagy kevesebb gyúlékony anyag, mely tüzet fog s elpusztít a nagy vészben minden reményt, törekvést, érdeket, minden kis és nagy szenvedélyt.

A hatalmas Bánk bukásában odavész a bojóthi Mortundorfok terebélyesedni kezdő családi szerencséje; a nemesi szabadságért bosszuló kardot emelő Peturok élete; a hűséges jobbágy öregségének istápja, háza népének és falujának minden reménye, mely a nyomorgatott jobbágyság sorsát példázza; — Gertrudis tragédiája darabokra szaggatja a királyban az emberi szívet s a megtört emberben lappangó fejedelem sírva szedi össze a feldult királyhűség megmaradt törmelékeit; a meráni nagy Berchtold családi címerét kitörlik az uralkodó fejedelmek sorából; a nagy királyné ravatalánál semmivé lesz a szenvedélyes thüringiai leány kilobbanó, szinte krimhildai bosszújának kielégítetlen vágya; — a mindenből hasznot húzó, és számító eszével az emberek balgaságaiból élő lézengő ritter, egy önfeledt pillanatban feltámadó lovagi büszkeségéért életével fizet s annak alattomos dőfésétől esik el, kinek bujaságát és gyávaságát könnyen kamatozó tőkének tekintette.

Íme összetett jellemekből és összetett indítékokból, a szó legszorosabb értelmében vett shakespeare-i módon egymásba szőtt tragédiák sora, egyetlenegy tragédiába csomózva.

És sajátságos, e shakespeare-i anyag — mint nemrégiben

egy búvárunk éles szeme meglátta* — szigorú francia fölépítésben jelenik meg s a cselekvény szerves egységén kívül az idő és a hely egységének is szinte teljesen meghódol. Azt hiszem azonban, hogy francia mintára még sem szabad gondolnunk, erre Katonának sem drámai tanulmányai, sem a Bánkot megelőző művei nem jogosítanak föl; én legalább a francia klasszikus drámának semminemű érdemleges nyomát nem találtam a tragédia előzményeiben. Valószínüleg a tárgy természetében, amint történeti forrásaiban is látjuk, aztán a költőnek szigorú szerkesztő érzékében kell az okot keresnünk.

«Gertrud nem egészen érthető», mondotta Vörösmarty s ez indította Aranyt arra, hogy Bánkon kívül különös gondot fordítson Gertrudis elemzésére és kipuhatolja a költő szándékát a királyné jellemének megalkotásában.

S ekkor megírta irodalomtudományunknak első mélységes lélekelemzését, melyben nem tudni, mit csodáljunk inkább: a minden legkisebb részletet észrevevő vagy számbavevő tudóst-e?, vagy az élesszemű lélekbúvárt?, vagy a hatalmas költőt, aki sejtő ihlettel követi nagy költőtársát titokzatos útjában?**

Gertrudis szereplésének megfejtése Arany szerint ezen a kérdésen sarkallik: «Mennyire akarta a szerző Gertrudot Melinda gyalázatjának bűnrészesévé tenni? ... Mennyire bűnös a királyné?» — A felelet: «Nem teljesen ... nem volt célja szerzőnek, hogy Gertrud egészen az Ottó aljasságáig sülyedjen ... a királyné tudja öccse szándékát, tudva segélte azt elő ... Melindának el kell bukni ... De nem úgy, mint ahogy Ottó később elejti, erőszak, hevítő-szerek által — semmi sem volna ellenkezőbb a királyné céljaival — hanem önkint ... Gertrud magában a tényben ártatlan volt ... tisztán érthető, mennyire vétkes a királyné Melinda irányában. Vétke először a laza er-

* Császár Elemér: Shakespeare és a magyar költészet. Olcsó Könyvtár 1837—1842. sz. 201. l.

** Katona József *Bánk bánja*, Arany János jegyzeteivel és tanulmányával. Bpest, 1898. Ráth Mór. (Utóbb az Olcsó Könyvtárban is 1314—1318. sz.) Itt főkép a tanulmánynak IV. fejezete kerül szóba.

kölcsi fogalom, mely szabadosnak, udvari hanghoz tartozó játéknak veszi az erény behálózását. Innen indulva ki, elősegéli öccse bűnös vágyait, amennyire azt egy asszony, egy királyné teheti. De Ottónak férfiatlan gyávasága által . . . oly helyzetbe szorúl, hogy ami előbb játék vala, most kényszerűség: Ottó félúton meg nem állhat . . . Melinda bukását könnyelmű udvari morállal segíté előidézni, azután a kezdett ösvény el nem hagyása főbenjáró érdekké vált . . .»

Ime Getrudis szereplésének lényege Arany saját szavaival. Két főmozzanata van: az egyik a királyné laza erkölcsi felfogása, mely megengedi a csábítást; a másik a kényszerűség, mely Ottó tehetetlenségéből következik.

Ez a kiindulópont. Innen kezdve aztán Arany lépésről-lépésre követi a kérlelhetetlen következetességgel folyó eseményeket, főkép Gertrudis sorsát: viselkedését Ottóval szemben, jelenetei Melindával, Izidórával, Mikhál bánnal, s végül a IV. felvonás nagy jelenetében, abban az óriási lelki párbajban, melyet Bánk bánnal vív, s melynek mind a kettő áldozatává lesz.

A bírálat el is fogadta Arany magyarázatát, mert teljes és világos megfejtését adja mindannak, ami a darab *folyamán* történik, aminek meg kell történnie.

De vajon világos-e teljesen a lelkek s az események szövevénye a darab *előzményeire* nézve is? Nincsen-e itten valamely rejtettebb rugó Gertrudis lelkében? Elgondolható-e igazán, hogy Katona, aki annyira megalapozza minden jellemét s a lelkek mélyéből fakadó okokból szövi a tetteket,* aki annyira ismerí és tiszteli a tragikum fenségét — elgondolható-e, hogy Katona Bánknak egyetlen ellenfelét, ezt a hatalmas, világbíró asszonyt holmi silány udvari botrányban buktassa el?

Itt látok én még homályt Gertrudis lelkében, itt van egy felderítetlen pont, melynek ismerete nélkül legnagyobb, legfen-

* «Különös teremtőtehetség volt ezé a Katonáé; bámulatos . . . hogy tudott annyi számítással — költeni!» mondja róla Arany. (Idézett tanulmánya előszavában említi Arany László.)

ségesebb tragédiánk léha udvari komédiává süllyed. Érezzük, hogy ez nem lehetséges. Érezzük, hogy sokkal mélyebben rejlő okok mozgatják a jellemeket s a cselekvényt, hogy itt óriás erők élet-halál harca megy végbe, melynek Melinda sorsa csak egyik eleme, de nem tengelye.

Növeli a jellemek és a cselekvény homályát még Katona előadásmódja, a dráma külső technikája is. Valóban, a személyek többet gondolnak és cselekszenek, mint amennyit beszélnek; több történik, mint amennyit szemmel látunk. A jelenetek rendszerint a párbeszédek folytatásával kezdődnek, nem az elejével, úgyhogy a beszélgetés előzményeire csak következtethetünk (pl. a III. felvonás kezdete Bánk e szavaival kezdődik: «Hazudsz!» Melinda vallomása föltétlenül megelőzte ezt a súlyos szót, mely az első, 1815-i fogalmazásban néhány erőtlen mondat után következik). A költő, eltérve korának s még közvetlen utókorának szónokias és bőbeszédű szerzőitől, igen sokat bíz a néző kiegészítő képzeletére, de még többet a színészre, akinek gyakran játszania kell ott is, ahol szöveg sincsen (pl. az I. felv. 14. jelenetében Izidóra és Biberach némajátéka). Innen van Katona művében az a korában oly szokatlanul sok részletes és beható színpadi utasítás, mely néha szinte versenyre kél Hamlet utasításaival, különösen, ha a dráma első fogalmazását is figyelembe vesszük. Nyilvánvaló, mennyire nem olvasmánynak szánta a költő tragédiáját, hanem élő drámának. Az utasítások részletes vizsgálata pedig ugyancsak nyilvánvalóvá teszi, mennyire ismerte Katona a színpad világát, az élő előadás minden sajátságát. Bánk bán két fogalmazásának utasításaiból, a játékszínről írt értekezéséből* és Kisfaludy Károly Ilkájának bírálatából** valóságos kis dramaturgiát lehet összeállítani, kis kátét színműírók, színészek, nézők és bírálók számára, mely bár töredékes, értékben és súlyban mégis fölülmúlja a XIX. század

* «Mi az oka, hogy Magyar Országban a' Játékszíni Költő-mesterség lábra nem tud kapni.» Tud. Gyüjtemény. IV. köt. 1821. 1—22. l.

** Miletz János: K. J. ismeretlen munkái. Bpest, 1886. 205. l.

közepéig írt fejtegetések legtöbbjét, mert nem idegen minták után és elvont okoskodás alapján van írva, hanem a színpad valódi ismeretéből ered. Ha tehát valamelyes homály mutatkozik a tragédiában, annak hibája, hitem szerint, inkább a színészre és a magyarázóra hárul, mint a költőre, aki a dráma természetével járó takarékosságból szándékosan csak annyit mond, amennyi elkerülhetetlenül szükséges, csak egy-egy szót ejt el, egy-egy utasítást ad, melyet a maga teljességében a színésznek a játékban kell kifejtenie, a nézőnek pedig képzeletében kiegészítenie. Legszabatosabban Arany jellemezte Katona drámai nyelvét Szász Károlyhoz írt levelében,* hol Vörösmarty lirai nyelvével szembehelyezi Katona nyelvének drámai erejét, a párbeszédekben egyre haladó cselekvényt, a jellemek fejlését, a költői szubjektivitás helyett a teljes objektivitást stb.

*

Nézetem szerint minden homályt teljesen eloszlat, ha Gertrudis tragédiájának csíráját nem magában a drámában, hanem a cselekvény előzményeiben, a személyeknek a drámát megelőző helyzetében, egymáshoz való viszonyában keressük.

Hogy ezt megértessem, rövid pillantást kell vetnünk Gertrudis jellemére. Ki kell választanunk belőle azt a vonást, amely uralkodó, azt az elemet, mely egyeduralomra, kizárólagosságra törve, jellemének többi elemét mind megsemmisíti, vagy magának alárendelve magába olvasztja és hősét tragikus bonyodalomba sodorja.

Theodoricus, Szent Erzsébet XIII. századi életírója ezeket mondja: «Endre pedig csöndes és jámbor ember volt; a királyné azonban hatalmas és erélyes asszony, aki asszonyi elméjével férfias lelket egyesítve vitte a királyság ügyeit.» E szavakat a költő történeti forrásaiból szóról-szóra idézi** jegyzet-

* Arany levelezése. 247. levél, 1859 márc. 19.

** «erat enim (autem) Andreas vir quietus et bonus; Regina vero Mulier virtuosa et fortis, quæ Fæmineæ cogitationi virilem animum inserens Regni tractabat negotia.» Katona József: Bánk bán. Első kidolgo-

képen az Előversengés ama helyéhez, ahol Mentor megismerteti vele Gertrudist:

Berthold ... leánya lett Magyar Király —
Mondom Király!

A legenda szavait véve mintegy jeligéül, a költő Gertrudis jelleme főelemének a hatalomra való törekvést, az uralomvágyat teszi meg.

Leghatalmasabban, szinte elemi erővel nyilatkozik meg ez Gertrudis IV. felvonásbeli monológjában (Arany László felosztása szerint IV. felv. 3. jel.), mikor megfeledkezve mindenről, csak ez a gondolat tölti be lelkét:*

Gertrudis (elmerülve).

Uralkodás! Parancsolás! minő
más már csak ennek még a' hangja is.
mint engedelmeskedni — hát minő
ez még valóságában? — Egyj Magyar
Országba'! Majd Polyák' — Podólia',
aztán Velencze', a kevély Velencze' —
Európa harmadába' ...
Törvényt kiszabni, és úgy lenni e' felett,
miképpen a' Nap sok világokon! Csak ez-
is elfelejtetheti velünk rövid
éltünknek álmatlan sok éjtszakáit — ...
Saját Eszünket, 's Akaratunkat, a'
leg-ostobább köntösben is annyira
szenté teremteni, hogy azt egyj egész
ország imádja. Önn' magunknak az
lehetni, a' minek szerettyük; és
másnak parancsolhatni, lennie
az, a' minek kell lenni —

(IV. felv. 3. jel.)

Olvasmánya a világtörténelem nagy törvényhozóinak, Solon és Lykurgus életrajza (IV. felv. 1. jel.), mely semmiképen nem lehet puszta időtöltés, mint Arany véli: «E könyv, a világ-

zás 1815-ből. Kiadja Császár Elemér. Bpest, 1913. 8. l. (én a kiadásban jelzett kézirati lapszámot idézem). — Pray: Vita S. Elisabethæ. Tyrnaviæ. 1770. 42. l. — Katona István: Hist. Crit. V. 91, 133. — vö. a forrásokhoz való viszonyt: Irodt. Közl. 28:10.

* Mindenütt az eredeti, 1821-i kiadás szövegét idézem.

történet könyve, aligha nagyon foglalkoztatja most lelkét, úgy látszik csupán szórakozást keresett benne»;* s ha ez volna is, micsoda asszony az, ki e zord férfiak életrajzában szórakozást keres? — de nem, ez nem henye unaloműzés, ez a hatalmas asszony férfias lelkének legőszintébb megnyilatkozása, annak a léleknek, mely csak a hozzája hasonlókkal társalkodik és diadalmas gúnnyal állítja szembe Ottó pulyaságával a maga erejét:

> egyj Férjfiú nem tud ki fogni — egyj
> Asszony személyen; 's egyj Getrudis — egyj
> Asszony tud országok felett megállni.
>
> (I. felv. 12. jel.)

Néhány sorral alább csúfolódva gyalázza a női nem gyöngeségét, melyben nem érzi magát részesnek, s ép ezért lázongva támad sorsa ellen, mely őt «csak» asszonynak, nem pedig férfiúnak teremtette:

> Hogy nem lehet Solon, 's Lycurgus — Aszszony!
>
> (IV. felv. 1. jel.)

A ragyogó nap előtte a világot befogó uralomnak férfias jelképe, mely hanyatlásában is a hatalom fenségét sugározza:

> Vitézi módon mészle szép nap! — Ah, hol illy' halál? eredj,
> eredj! utól nem érlek — én csak Aszszony
> vagyok.
>
> (IV. felv. 6. jel.)

Mikor Bánk tördöfései után szívén érzi a halál dermesztő kezét, első gondolata nem férje, nem gyermekei, hanem az elvesztett hatalom:

> Meghalni — nem királyi széken — ah! —
>
> (IV. felv. 8. jel.)

Ezt tudják is róla, ilyennek ismerik mindannyian az ud-

* Arany id. tan. 223. l.

varban, az országban. A magyarság sérelmén kívül ez is háborítja Petur lelkét:

> Tő Aszszonyok' kezébe, nem Királyi-
> pálczánk
>
> (II. felv. 1. jel.)

A pozsonyi jelenetben Endre asszonyos gyámoltalansága, ellentétben Gertrudis gőgös férfiasságával Peturban a férfiúi önérzetet is haragra lobbantja (II. felv. 2. jel.); Biberach szerint egy ország fél tőle (I. felv. 7. jel.); Ottó nem a magyaroktól, nem az egész országtól, csak «rettentő» királyi nénjétől reszket. (III. felv. 5. jel.) — Férjéhez semmi más nem köti, mint a hatalom érdeke. Endre eszköz a kezében, ő általa jutott a jelentéktelen Meránia hercegnője Európa egyik első trónusára, honnan mohó pillantást vet még többre:

> ha egyszer annyira
> segítne Endre' fegyvere
>
> (IV. felv. 3. jel.)

Csak a halál pillanatában említi Endrét, akkor is kétséges, hogy mint férjét-e?

Gertrudis jellemének fő, minden egyéb fölé emelkedő, a többit elnyomó vonása az uralomvágy, a hatalom mohósága, mely lélektanilag férfias természetéből ered. Én legalább nem vagyok hajlandó e vonást csupán női szeszélynek felfogni.* A női szeszély nem olyan céltudatos, nem olyan határozott, mint amilyennek a költő Gertrudist rajzolja; nem hiú csillogás vágyainak végső célja, hanem a hatalom bírása és cselekvő érvényesítése.

E pozitiv jellemvonást kiegészíti egy negativ vonás: nőietlensége. Sajnálja a maga női voltát, megveti a női gyöngeséget, nem hisz a női erény állhatatosságában. Női volta az ő szemében az egyetlen igazi akadály, mely nagyralátó terveinek útjában áll. Női voltára csak egyetlen egyszer hivatkozik érdemlegesen, midőn Bánk kitörésével szemben mondja:

* Arany id. tan. 240. l.

Ha a'
Királynak a' Hitvesse nem nyer is
Alattvalójától becsületes maga-
viseletet — add meg azt, Leventa, egyj
Aszszony személynek!

De ép ez a hivatkozás a lovagi kötelességre egy hölggyel szemben, teljesen kiforgatja Bánkot önmagából, akinek szemében a királyné teljesen eljátszotta minden női kiváltságát, eltiprott nejében pedig imádattal bálványozta a női eszményt s érthető, mikor Gertrudisnak szeme közé vágja:

holott nem érdemes, hogy a' saru-
szíjját megoldja; mert kenőcsli testét
lelkét — —

ekkor lázad fel a királynéban a megsértett női büszkeség, vagy inkább a hiúság, s dühösen felugorva «gonosz hazugnak» mondja Bánkot (IV. felv. 7. jel.).

Haldokolva, a hatalom elvesztésének gondolata *után* ébredt fel benne az anya s a hitves:

Gyermekek —
hol vannak a' Gyermekeim? — még ne is
láthassam őket? — Endre — Gyermekek —
(IV. felv. 7. jel.

Ez elkésett hitvesi és anyai sóhajhoz Arany a következő jegyzetet fűzi: «Gertrudnak mostan jutnak először eszébe gyermekei. Az uralkodás-vágy eltünt, az asszony van előttünk. S hogy nem láthatja őket, ez egy érzetben bűnhődik.» Ez a megjegyzés úgy tünteti fel a dolgot, mintha Arany csak ebben látná Gertrudis tragikai bűnhődését. Ez azonban csak olyan szövegalatti jegyzet; magában a tanulmányban ennek Arany semmi nagy fontosságot nem tulajdonít s csak futólagosan említi: «a végső percben, egy anyai enyhítő vonással gyermekeire gondol».* Csekély is volna bűnhödésnek; Gertrudisban a nőiesség: a hitves, az anya olyan mellékes, olyan alárendelt tényező, hogy

* Arany id. tan. 135., 237. l.

ebben az érzelmében nem is érheti bűnhödés, mert tragikai bűnhödés a hőst csakis a tragikai vétséget előidéző, uralkodó jellemvonásban érheti. Már pedig Gertrudis nőiességének az egész dráma folyamán — az említett lényegtelen részleteken kívül — semminemű nyomát nem találjuk, sehol sem cselekvő indítéka tetteinek. Mikor leányát, Erzsébetet, átadja a thüringiai követségnek, akkor sem az anya áll előttünk, hanem a hatalmas, a gazdag királyné; kincseivel elkápráztatja Lajos embereit; alig hogy egy-két szóval Bertha szeretetébe ajánlja a maga leányát (IV. felv. 2. jel.). Ő mindenütt és mindenkor a «nagy Berchtold» — sajnos — női utódja, a hatalmas királyi asszony. Hevesi Sándor a maga Bánk-tanulmányában* végletekbe viszi Arany futólagos jegyzetét, midőn ezt mondja: «a megtagadott nőiesség válik Gertrudis tragikumává». Én a legjobb akarattal sem bírom Gertrudis bukásában a nő bukását látni, de igenis a királynéét, a szertelen hatalomra törő uralkodóét, aki könyörtelenül végiggázol mindenen s elvakultságában a maga sírját ássa meg.

Íme tehát, ez a hatalmas asszony, ki uralkodik, nem nőiességének ellenállhatatlanságával, hanem lelke férfiasságával, ki parancsolója férjének, a királynak s elküldi őt hódító háborúba, hogy egy lépéssel közelebb jusson nagy terveinek megvalósulásához, Európa harmadának uralmához — képzelhető-e, hogy ez a «királyos asszony» egy kis udvari botrány miatt — hiszen csak ilyennek fogja ő fel egy gyenge nő megejtését — kockára tegye nagy céljait? Méltó volna-e Bánk költőjéhez, hogy egy XVII—XVIII. századi udvarba illő chronique scandaleuse-nek ledér epizódjával összekapcsolja a haza sérelmeit, a nemzet legféltettebb jogaiért való küzdelmet?

Vagy talán a testvéri szeretet volna megindítója e rettenetes tragédiának, mely trónt ingat, nemzetségeket zúz össze? mert erre is történik hivatkozás. Gertrudis maga mondja:

* Athenæum Isk. Könyvtára X. 167. l.

Magam készíték útat!
mivel beteg Testvérem megvidámítása
volt Késztetőm . .

(I. felv. 12. jel.)*

Melinda is említi a «testvéri indulatot», mely vesztét okozta (IV. felv. 4. jel.). Én ebben a testvéri szeretetben nem bírok hinni. Gertrudis Ottóban, mint öccsében, nem az egyént szereti — hiszen eléggé kimutatja, mennyire lenézi, megveti pulya, férfiatlan voltát — hanem szereti benne a maga nemzetségét. Dinasztikus fajszeretet ez, mely leghatalmasabban Bánk átkára robban ki:

örökre átkozott légy, átkozott!
és átkozott a' Hely, mellyben születtél!

erre Gertrudis: «mint egyj tigris, neki dühödve, tört kap, és Bánkba akarja ütni» e szóval:

Hitvány! ne bántsd Hazámat!

(IV. felv. 7. jel.)

Arany ebben honleányi, engesztelő vonást lát,** de ezt nem tartom valószínűnek. Gertrudisban felforr a nagy Berchtold vére, mely nagy elődeihez méltóan csak az ő ereiben csörgedez; Ottóban azonban, kitől «undorodva» elfordúl, hitványan elkorcsosult:

Ki vagy te? és ki én?
Az én Anyám, 's Hazám Meránia
szűlt tégedʼ? aʼ nagy Berchtoldʼ vére így
fajúlt el?

(I. felv. 12. jel.)

Ennek az Ottónak «mulattatására» alacsonyodnék le a nagy királyné, ki már amúgy is teljesen megelégelte öccsének «esztelenkedéseit»? Nem, ez nem hihető.

* Heltai Gáspár Magyar Krónikája. II. András, I. rész; — v. ö. E. Ph. K. 32:407, 1908.

** Arany id. tan. 236. l.

Dinasztikus fajszeretete, mely voltaképen nem egyéb, mint uralmi vágyának más megnyilatkozása, szintén pozitiv tényező, melynek természetes negativ kiegészítője a magyarság gyűlölése; annak a magyarságnak, mely vagy erélytelen mint Endre; vagy elkáprázik az udvari fénytől és «lévnyalóvá» lesz; vagy duzzogva távol marad tőle, ha pedig szeme elé kerül, nem rejti elégedetlenségét az elharapódzott idegen uralom miatt. S Gertrudis gyűlöli az egész magyarságot, mivel vagy nem eléggé eszköze terveinek, vagy előtte érthetetlen makacssággal állandó gátja és akadálya.

Volna még egy pont, melyet számba lehetne venni, mivel a történeti források említik és Katona is beleszőtte drámájába. Talán azért engedi meg Ottónak az efajta szórakozást, hogy hatalma és felsősége magaslatáról szánakozva mulasson a gyarló embereken és «hogy a király után való bánatjait kiverje fejéből» (Elővers.)? Bonfinius csakugyan beszél ilyesmit: «Íme megérkezett Alemanniából Gertrudis királyné öcscse, hogy megvigasztalja nénjét, ki fájlalta férje távollétét.» * A költő azonban Bonfinius e helyét valóságos iróniával adja Gertrudis ajakára; dehogy öli bánat férje után, hisz ő maga küldte Polyákországba, hogy az ötesztendős Kálmán számára országot hódítson, mely majd az ő: a királyné hatalmát növeli.

Ezek után talán már világosak Gertrudis jellemének uralkodó vonásai s azok az indítékok, melyek cselekvésre bírják. Gertrudisnak nagyhatalmi vágyai, hódító czéljai vannak; lényét teljesen betölti az uralkodás olthatatlan szomja. Míg férje, feleségének engedelmes eszköze, otthon van, senkisem áll terveinek útjában; a magyarokat «Rang', Igéret' és Aranyhegyek' zacskóba zárt szelével» (II. felv. 2. jel.) elkábítja, kiveti őket tulajdonukból és méltóságukból, melybe saját embereit ülteti. A királynak otthonlétében nem szól senkisem.

* Bonfinius. Dec. II, Lib. III. «Ecce ex Alamannia Gertrudis Reginæ frater advenit, ut sororem, viri absentiam ægre ferentem consolaretur.» Katona hivatkozik Bonfiniusra az 1815-iki fogalmazás előversengésében, 8. l.

Ámde a királynak hadba kell mennie; távollétében Bánk a helyettese, az ő kezébe van letéve a hatalom s ő tud élni a hatalommal; ő, a király személye, «kinek markában egy ország felébe mért ménkőcsomó dörög.» (V. felv. 5. jel.) «kinek tenyerére koronák tétettek le . . . kinek lépései alatt reng Magyarország».* Ő nem az a gyönge Endre, kit felesége pórázon vezet; hanem öntudatos, nagyakaratú uralkodó, királyi lélekkel, királyi fenséggel. De egyszersmind nagy magyar is, az országnak különben is kuszált belső ügyeit jobban szívén hordja, semhogy a határon túl kalandos vállalatokba keveredjék. Egyéni nagyravágyása nincs, mint a királynénak; csak itthon tud, csak itthon akar uralkodni, de aztán úgy, mint egész király.

Ha valaki, akkor csak Bánk az, akitől Gertrudis tarthat, hogy terveinek útjában áll. Gertrudis érzi, tudja, hogy Bánk az egyetlen ember Magyarországon, aki lelki nagyságban vele vetekedhetik, aki egyrangú vele, de egyrangú ellenfele; ellenfele politikai téren; az egyetlen ember kortársai között, akiben a királynéval szembenálló magyarság a maga teljességében egyesülhet. Ezért döbben meg, mikor Izidórától megtudja Bánk váratlan hazaérkeztét («megmerevedik, végre halkal mondja: A' Nagy-úr?! . . . Bánk itthon —» IV. felv. 2. jel.); hivatja, s mikor az udvornik bejelenti, döbögve, azaz remegve halasztaná el a végzetesnek érzett találkozást: «Ne még — !» (IV. felv. 5. jel.). Mikor Bánk belép, elfogja a bizonytalanság, nem mer a szeme közé nézni, első szava habozó, tétovázó. (IV. felv. 6. jel.)

Ebben az ellentétben látom én a tragédia cselekvényének a csíráját. Két éles tőr egy hüvelyben. Két hatalmas, egymással szemben álló akarat. Két egymáshoz méltó ellenfél, kinek küzdelme halálosan komollyá kell hogy váljék, ha összeütközésre kerül a dolog köztük.

Gertrudis átlátta, hogy Bánkot útjából el kell távolítania, különben elkerülhetetlen az összeütközés, hacsak le nem tesz nagy terveiről; de épen ez nem fér Gertrudis hatalmas lelké-

* Katona id. ért. 16—17. l.

hez. Erőszakkal azonban Bánkot nem lehet láb alól eltenni, annál sokkal hatalmasabb ember ő, hiszen mint a király helyettese «nem jobbágy, hanem Élet halál' Ura».* Valamely váddal belékötni sem lehet, aki a király leghívebb embere, a nemesség oszlopa, a nép istápja, a becsület maga. S Gertrudis épen erre a legutóbbi pontra alapítja az eszéhez méltó tervét, mely amilyen pokoli, olyan félelmetesen nagyarányú is: Bánkot becsületében kell megtámadni, tört kell vetni neki, hogy a hurokban lába megakadjon s elbukjék. Udvari nyelven szólva: lehetetlenné kell tenni őt.

Endre távolléte a legjobb alkalom. Az áldozatra szántat még magasabbra kell emelni, hogy annál mélyebben zuhanjon alá. Úgy látszik, hogy a király helyettesítése, a nádori hivatal is már Gertrudis terve volt. Erre mutat az a célzás Biberach és Ottó párbeszédében az Előversengés folyamán:

Biberách.
De Bánk — az áldozat' kipótoló — ?

Ottó.
Ej, őtet a'' Nagy-Úri hivatal —

Biberách.
Elfogja úgyé majd vakítani ? —

Biberach kérdésben adott válasza világosan mutatja az udvar, Ottó s valószínűleg a királyné felfogását is. Erre céloznak Petur szavai is:

Az ollyanoknak mint te vagy Nagy-úr.
Ő, Rang', Igéret', és Aranyhegyek'
zacskóba zárt szelével eltudá
mázos kegyelmét osztogatni

(II. felv. 2. jel.)

A nádori hivatal azonban teendővel jár; az országban mindenütt zavar fenyeget, melynek gyökere az idegenek garázdálkodásán felháborodó nemesség magatartásában (l. Pontio di

* Katona id. ért. 17. l.

Cruce levelét, IV. és V. felv. elején) s a sanyargatott jobbágyság nyomorában van. A királyné figyelmezteti Bánkot, hogy itt is, ott is szükség lehet az ő személyes jelenlétére; «munkákat tetéz munkákra» (I. felv. 6. jel.), el kell országvizsgálásra mennie (II. felv. 3. jel.) s így távol lévén az udvartól, sem egyikének, sem másikának útjában nem lesz (u. o.).

Az *egyik* s a *másik*: Gertrudis és Ottó.

Itt kapcsolódik bele Gertrudis tervébe Melinda, Bánk neje. «Ottó, [nénje Gertrud magyar királyné udvarához jövén, meglátja valahol s megszereti Melindát».* Hol látta meg, ez a drámában nincsen megmondva. Elég az, hogy Ottó maga vallja:

> Midőn bejöttem ez
> Országba — mindjárt szemembe tűntél . . .
> Akkoron
> levék teremtve, a' midőn először
> megláttalak
>
> (I. felv. 9. jel.)

Az bizonyos, hogy az első találkozás nem az udvarban, hanem vagy Bánk falusi birtokán, vagy a bojóthi Mortundorfok valamely jószágán történt. Ottó mindjárt akkor kezdett Melinda megostromlásához, ravaszul úgy tüntetve fel a dolgot, hogy neki Fülöp király megöletésében ártatlanul meggyanúsítva kellett Németországból menekülnie (I. felv. 9. jel.); evvel sikerül is Melinda részvételét felköltenie, úgy hogy könnyet is ejt miatta (Előv.; I. felv. 9. jel.; 12. jel. stb.); közben nagyokat sóhajtva, mintegy önfeledten ejt ilyen szavakat: «mért nem maradtam a' Hazámba» . . . ? (Előv.), szóval a szánalom útján szeretne Melinda szívéhez férni. De az «egyűgyű» asszony, aki nem jártas az udvar erkölcseiben, aki a bűnös szerelem kivetett tőreit nem ismerve, nem sejti az aljas célzatot, őszinte részvéttel és köteles hódolattal fogadja a herceg álnok hazugságait és széptevését. A herceg, aki eddigelé bizonyára könnyű győzelmekhez volt szokva, a tiszta «egyűgyű» ártatlanságban

* Arany id. tan. 176.

sokkal erősebb védőbástyára akadt, semhogy szokott fegyverei meghódolásra birhatták volna. De az akaratlan ellenállás csak még inkább szította szenvedélye lángját s az udvarba érve, nénjének elpanaszolta kudarcát. «Beteg vagyok érte» mondhatta ő is mint Zách Klára tragédiájában Kázmér; a krónikák is említik ezt a mozzanatot* s a költő magának Gertrudisnak is ajkára adja:

Magam készíték útat;
mivel beteg Testvérem' megvidámítása
volt Késztetőm

(I. felv. 12. jel.)

Evvel Gertrudis kezébe kapta a fegyvert, mellyel Bánkot elejtheti. Bánk, kinek kései, de egyetlen és egész lényét betöltő szerelme Melindát félti az udvar levegőjétől, feleségét addig nem hozta fel. Gertrudis jóságosnak látszó szemrehányást tesz ezért neki.

Nagy-Úr — — ej — — Bánk-bán . . .
nem illik, Ország első Nagyja, hogy . . .

(II. felv. 3. jel.

t. i. neje ne az udvarban éljen. Melinda maga is szemére veti a királynénak:

Köszönöm, Nagy-asszonyom,
hogy olly' kegyes valál, 's átláttad azt,
hogy a Bojóthi Melindának nem illik
Falun magányban lakni; mert Nagy-úrné

(I. felv. 11. jel.)

Most következik Bánk hivatalos küldetése: az országvizsgálás — s minden akadály el lévén távolítva, Gertrudis alkalmat ád a többszöri találkozásra s mármost Ottóra bízza, hogy befejezze hódítását. Ha sikerül — s ebben Gertrudis, részben a női gyöngeségről való léha felfogása, részben Ottó férfi voltában való hite következtében nem kételkedik — ha

* Bonfinius id. h.: «Regina intellecto fratris ardore, præ temeraria quadam commiseratione, quæ fœmineo plurimum inest ingenio, ei nimium indulsit.» és Héltai fentebb (38. l.) idézett helye.

Melinda elbukik, akkor megvan a kis udvari botrány, Bánk családi becsületében megrontva otthagy mindent: udvart, hivatalt, nádorságot, s talán zugolódva, de mindenesetre megtörve távozik az udvarból, ahol lehetetlenné van téve. *Ennyire* ösmerte Gertrudis Bánknak becsületére kényes lelkét s ezt mint határozott tényezőt számítása alapjául vette. Arra azonban álmában sem gondolt, hogy Melinda tisztasága és Ottó pulyasága eltépi a finoman szőtt hálót; hogy Bánknak családi sérelme, egyéni becsületének megrontása — melyhez aztán a nemzeti sérelem is mint egyrangú tényező járult — a nádort tragikus elhatározásra bírja; hogy az egyoldalú támadásból rettenetes párviadal támad, melyben mind a ketten elesnek. A helyzetnek ilyetén válságos fordulatát Gertrudis rögtön fel is ösmeri; mutatja a IV. felvonásban, az Izidóra-jelenetben a halálnak fölmerülő s egyre erősbülő gondolata, mikor észreveszi, hogy a Bánknak ásott gödörbe Ottó esik bele s őt is magával rántja.

Csakis így magyarázható meg az a sok — a «testvéri szeretettel» egyáltalán össze nem egyeztethető — szenvedélyes kifakadás Ottó ellen, mikor látja, hogy miatta nem sikerül, miatta válik végzetessé szépen kieszelt terve. Mikor az I. felv. 12. jelenetében öccse bevallja kudarcát, ezért nevezi «Biborunk' bemocskolójá»-nak. Ezért van, hogy a IV. felv. 2. jelenetében egyre csak Ottó nevét ejti, mikor Izidórától megtudja Bánk váratlan hazaérkezetét, Melinda erőszakos megejtését. Érzi, hogy sodró örvény szélére került, hogy vágyai, tervei mind összeomlanak, és csupán Ottó miatt: «Ottó! — — Ottó! Meránia! — — Dicső Kinézéseim! — — Átok reád Fiú, ki örök mocsok közé keverted a' Hazádat!» S mikor ábrándozva merül el nagy álmaiba és hirtelen a rettentő valóságra ébred, így kiált fel: «átkozott! mitől foszthatsz meg, Ottó, még tán engemet!» (IV. felv. 3. jel.). Ez egyetlen magyarázata annak, hogy mikor Bánk véres tette után Ottó berohan s ordítva Gertrudis vonagló testére rogyik, a királyné elfordított arcát a földhöz nyomja e rettenetes váddal: «Ottó! Ottó! — Gyilkosom!» (IV. felv. 8. jel.) Valóban, Ottó adta Bánk kezébe a gyilkos tőrt, Ottó miatt omlott össze

a nagy tervek egész alkotmánya s temette romjai alá a hatalmas asszonyt.

De itt fölmerül Ottó bűntetlenségének kérdése. Mert csak ő az, aki megtorlás nélkül vétkezhetik minden ellen, ami nagy, ami fenséges, ami szent? A felelet nem nehéz. Nemcsak a történelmi hagyományhoz való ragaszkodás bírta a költőt erre a megoldásra. Igaz, hogy a források mind azt vallják, hogy a királyné öccse büntetés nélkül menekül meg, szökése közben még halmozva gazságainak nem csekély sokaságát. De ez nem köthette volna meg a költő kezét, szabadságában állott volna őt is elejteni. A döntő körülmény azonban más. Ottó a maga nyomorult tehetetlenségében nem való arra, hogy a tragikum magasságára emelkedhessék; ő csupán gazember, a nagyság minden eleme nélkül; pedig nagyság nélkül nincs tragikus jellem, nincs tragikus vétség, nincs tragikus bukás. E tekintetben még Biberach is elérhetetlen magasságban fölötte áll. S ami még lényegesebb, az, hogy nem is ő maga cselekszik, mert csak eszköz, öntudatlan és vak eszköze Gertrudisnak, és semmi sem volna költőietlenebb, semmi sem rontaná meg jobban a mű fenségét, mintha az eszközt is ugyanaz a csapás sujtaná, mint a kezet, mely forgatta. Ottó bűnében is csak Gertrudis a vétkes, mert Ottó gazsága csak Gertrudis tragikus vétségének eszköze.* A tragikus bűnhödés összezúzza a vétkes kezet, az eszköz pedig földre hull.

Ilyenformán úgy látszik, hogy Katona drámája inkább Gertrudis tragédiája, mint Bánké. Valóban a királyné az erősebb, hatalmasabb alak; cselekvőbb, céljaiban tudatosabb. «Az egész háborodásnak oka a' Magyarok jussaiba belemarkoló, és Férje' pálczájához nyúló Királyné» mondja maga a költő.** Tragikuma sokkal inkább saját magából ered, mint Bánké. Gertrudis akaratának korlátlan törekvésével maga teremt hely-

* Péterfy Jenő: «A királyné a démon, Ottó csak eszköze.» (Jeles Irók Isk. Tára XXII. 154. l.).

** Katona id. ért. 17. l.

zetet, melyből bonyodalom lesz; míg Bánkot akaratán kívül, a Gertrudis teremtette helyzetek állítják megoldhatatlan feladatok elé. Gertrudis maga szab utat az eseményeknek; Bánknak kiszabott úton kell járnia. Gertrudis saját akarata teszi tragikussá, Bánkot a helyzet bonyolult volta. Gertrudis inkább az erőszakos III. Richárd céltudatos, akadályt nem ismerő jellemével egyezik; Bánk jelleme a tépelődő Hamlet felé húz. Hosszú monológokban keresi a megoldás útjait, míg végre — s ez lényeges eltérése Hamlettől — a több irányból szított s pusztító lángban kitörő szenvedélye halomra dönti minden megfontolását.

Az író szíve azonban, érthető okokból, jobban Bánk felé hajlik; innen van, hogy bár a cselekvény tengelye a hatalmas királyné, Bánk jelleme gazdagabban, terebélyesebben bontakozik ki szemünk előtt. Ő benne több érdek szála egyesül: a nemzet panasza beszél az ő panaszából; a lelkében megtiprott ember jajszava visszhangot ébreszt a mi lelkünkben is. A tragédia hatásának aristotelesi fogalmazásából félelmünket Gertrudis vonja maga felé, míg szívünk részvéte teljesen Bánk mellé szegődik. De bármennyire Bánk pártjára áll a költő, a nádor bosszuló tőre Gertrudist nem tüntheti el a színről. Már Arany figyelmeztet arra, hogy szereplése, bár holtan is, az ötödik felvonás végéig tart.* Már csak azért sem fölösleges az utolsó fölvonás, nem lanyhul el a cselekvény, mint itt-ott hangoztatták. Én úgy látom, hogy Gertrudis tragikus bűnhődése valójában csak testi halála *után* válik teljessé. A IV. felvonás rohanó eseményei nem fejezhették be Gertrudis bűnhődését. Míg Bánk összetörve s szívének minden kincsétől, nagy lelkének minden támaszától megfosztva fetreng Melinda holttestе mellett, előtte pedig egy hosszú, kínos élet sivársága és örökös vádja áll szakadatlan vezeklésül, addig Gertrudis halhatatlan része is szertezúzódik a ravatala mellett fölhangzó vádaktól, melyeket Endrének minden igyekezete, minden szeretete sem bír semmivé

* Arany id. tan. IV. rész végén, 238. l.

tenni, sőt maga is kénytelen igaz voltukba beletörődni («méltán esett el a királyné», az V. felv. végén). De legsúlyosabb bűnhődése abban van, hogy erőszakos halála megtorolatlan marad, s a bosszútól lihegő Izidóra, mintegy Gertrudis személyének életben maradt része, megsemmisülve borul a királyné tetemére e sikollyal; «Gertrudis! a' Gyilkos Szabad!» (V. felv. 6. jel.) A kielégítetlen bosszú kísértetiés réme lobban fel előttünk: Gertrudis lelkének örökös nyugtalanságában kell bolyongania, mert kiontott véréért nem ömlik ki engesztelésül a gyilkos vére.

Ilyennek látom Gertrudis tragédiáját. Hatalmi érdekből tartja szükségesnek Bánk eltávolítását, mivel ő az egyetlen, aki gátja lehet törekvéseinek, aki igazi ellenfele. Egyrangúaknak mondja őket a költő is, mikor Bánkról írja, hogy: «egy hatalmas, egy Királyi-Bánk nem mint Jobbágy öl, hanem mint Élet-halál' Ura, Hazájának és becsületének teszi meg, mint Vetélkedő Vetélkedőjén, a' maga erőszakos áldozatját.»* Ebben a harcban a királyné eszközéül szolgál Endre lágysága, Melinda ártatlansága, Ottó bujasága és Bánk becsületessége. Saját hatalmának és mindenek felett uralkodó felsőbbségének elvakult tudatában semmibe veszi az erőszakoskodásai által megsértett nemzetnek elfojtott, de már-már kitörni készülő haragját; semmibe veszi — mert benne nincsenek meg — az egyéni lélek finom, de mélységükben nagyerejű érzéseit; a családi kötelék gyengéd, de szentségtelen kézzel nem illethető szálait. Minthogy óriás módra kimagaslik alacsony környezetéből, szemét távoli célokra szegezi s a közelében, kis pályán mozgó tárgyakat nem látja meg; emberismerete is úgyszólván csak messzelátó, a közeli részletek elmosódnak tekintete előtt.

A tragédiában tehát három főindíték van: egyfelől Gertrudis nagyhatalmi érdeke, másfelől Bánk királyi alakja, kiben a családi és a nemzeti érdek egyesül. Összeütközésükben egyenlő erejűeknek bizonyulván, mindkettejüket a teljes megsemmisülés sújtja.

Tolnai Vilmos.

* Katona id. ért. 17. l.

ARISZTOTELESZ A NŐNEVELÉSRŐL.

Érdekes és jellemző dolog, hogy épen legkiválóbb filozófusainknál és tudósainknál található meg az örök emberi kérdésekben való járatlanság.

Plato legnagyobb tanítványa Arisztotelesz volt. Sokkal reálisabb gondolkozó, mint mestere, de ép ez okból ismerhetjük meg korának felfogását a nőről és a nőnevelésről. Arisztotelesz praktikus gondolkozó, aki azonban nem tud korán felülemelkedni és azt előbbre vinni. Csak a saját korának szószólója és gondolkodásának enciklopedikusa (l. Zeller: Grundriss der griechischen Philosophie, 7. kiad. — Philosophie der Griechen, 2. kötet).

Arisztotelesz nem dolgozta ki nőneveléstanát rendszeresen. Csak egy pár nyilatkozatát ismerjük e kerdésről.

Arisztotelesz elveti Plato idea-elméletét, a tulajdonközösséget, a nő és férfi egyenjogosítását és egyenlő nevelését. Szerinte a nő egy alacsonyabb fejlődési fokon megállott férfi, akinek természeti hivatásköre nem is az ellenséges külső élet, hanem a csöndes, békés házi élet. A család a sejt, melyből az egész állam életmagva kifejlődik (Kepp: Aristoteles Staatspädagogik).

A nagy gondolkozó azonban sehol sem nyilatkozott arról, hogy milyennek képzeli el a nők nevelését. De mivel ő is az állam boldogulását tartja a legfontosabbnak, s mivel az állam boldogulása az erkölcsös családi élettől függ, a nő nevelését is ebbe az irányba állítja be. Szerinte a leány hivatása, hogy jó háziasszony legyen.

Arisztotelesz szerint az Istenség a nő és a férfi természetét a közösségre úgy készítette elő, hogy ne legyen mindegyik mindenhez alkalmas, hanem mindenik ahhoz, ami a másikból hiányzik, hogy a közös célt együtt érhessék el. Az egyik erősebb, a másik gyengébb, hogy ezt félénksége elővigyázatossá, azt erejével a védelemre alkalmassá tegye. Az egyik kívülről teremti elő a szükségeseket, a másik megőrzi a szerzettet a házban.

Vajjon milyen tulajdonságokat kíván Arisztotelesz a nőtől? Szerinte a női gyermekek előnye testi szempontból szépségükben és nagyságukban, szellemileg erkölcsösségükben, munkásságukban van, melyekből hiányzik az érzelmi alacsonyság (lásd retorikáját, Römer edicióját). A testiek természeti adományok, a szellemieket otthon, a családban kell kifejleszteni.

Arisztotelesz szerint a leány erkölcsessége legjobban veszélyeztetve van a pubertás korában és ezért e korban különös gondot kíván fordítani a nevelésre. Arisztotelesz a leányokat 18 éves korukban tartja éretteknek a házasságra.

Hogy a kornak milyen nagy hatása van az emberek gondolkozásmódjára, azt Arisztotelesz példája szembetűnő módon bizonyítja. Ő teljesen elfogadja kora felfogását a nőről, a nőneveléséről, Arisztotelesz minden univerzális összefoglaló, áttekintő tudása mellett sem tudja új szempontokból nézni az emberiséget.

Arisztotelesz, Platóval szemben, a nő értékét az államban nem annak egyenlő értékében, nem is egyenrangú munkájában látja, nem akarja és nem látja kívánatosnak a politikai és társadalmi életben a férfi és nő közös munkáját. Kétségtelenül igaza van Arisztotelesznek abban, hogy a nőnek a családi életben való fontosságát régi és helyes jogaiba ülteti s ismét visszatér ahhoz az igazsághoz, hogy az állam boldogulása a családétól függ, melyben a nő szerepe a legfontosabb. De igazságtalan, amikor a nőket csak oda utalja, amikor elzárja őket a társadalmi élettől és amikor nem ismeri el egyenlőértékű lelküket és neveltetésük szükségét (Grasberger: Erziehung und Unterricht im klassischen Altertum, 3. kötet).

Rosszul esik tőle olyan elveket hallani, amelyek a női test és lélek kisebbítéséről szólnak. Igaz, hogy ez volt az akkori felfogás, igaz, hogy a nő történeti fejlődése sok tekintetben igazolja is a nő gyengébb voltát, de mindez nem ok arra, hogy ebben az állapotban továbbra meghagyják őket.

Ami pedig a nő családiasságát illeti, belenyugodnánk talán ebbe az első elvbe, ha úgy Arisztotelesz korában, mint a miénkben, a családiasságnak ép oly értéket tulajdonítának, mint a társadalmi, vagy a politikai munkának. Sajnos azonban, a külvilágban folytatott munka volt mindig az elismert, sikerhez, dicsőséghez, boldoguláshoz vezető. A legfárasztóbb, az odaadó és sikeres családi élet a meg nem becsült, az elismeréshez, boldoguláshoz nem vezető munka volt örökkön — örökké! Arisztotelesz sem követeli a nő családi erényeinek teljes méretű elismerését és értékelését és evvel a saját elmélete alatt vágja a fát

De hát az nem is lehet igaz. Szükségünk van a nőre a család, az állam érdekében künn az életben. A családi és állami életnek egyaránt nyitva kell állnia a nők előtt, tehetségüket egyaránt értékelni kell és kifejleszteni.

Amit Arisztotelesz a nő pubertas korabeli lelki fejlődéséről mond, az ma is igazán megszívlelendő. Persze nemcsak abból a szempontból, hogy a nő erkölcsi lejtőre juthat gondatlanságukból, hanem egész lelki habitusa borulhat e korban fel. Gondos, türelmes, hozzáértő, tudományos készültségen alapuló munkával tervszerűen kell dolgozni a nevelőknek ebben az időben. Sajnos, a leányközépiskolai és tanítónőképezdei rendtartás és utasítás ugyan kívánja ezt, de én egyetlen magyar nyelvű tudományos munkát sem ismerek e kérdésről.

Arisztotelesz felfogása tehát nem jelent fejlődést, hanem visszaesést, vagy legalább is megállást a nőneveléstan történetében. Mintha Szokrateszt hallanók: «A férfinak az állam a törvényei szerint, a nőnek a férfi lelke után kell igazodnia. Egy magasabb közösség, e kettőt egyenértékűvé tevő nincs.» Mintha csak szent Péter I. korintusi levelét olvasnók: «Tudtotokra adom,

hogy Krisztus minden férfi feje, a férfi a nő feje, az Isten Krisztus feje is.»

A nőt a törvények nem veszik számításba. Egészen átengedik az erősebb uralmának. Igen. A törvény még nem becsüli meg a nőt. A nő még nem értékes a világ szemében. Ez igazi ókori, igazi középkori felfogás. Pedig Krisztus már magához emelte, felemelte a nőket az őket megillető helyre. De tanait félreismerték, s csak évszázadok multán kezd tisztulni a felfogás.

Még nem jutottak el az ember vizsgálatához, még nem fedezték fel az emberi lelket, csak különböző egyéni értékét. Az egyén még nem szabadult fel bilincseiből, még nem kételkedett, még nem küzdött. Nem küzdötte ki saját szabadságát, saját értékességének elismerését, szabad fejlődési és boldogulási lehetőségét. Még mindig az ótestamentumi felfogás uralkodott. (V. ö. Wiese: Über die Stellung der Frauen im Altertum und in der christlichen Zeit. Berlin, 1873.)

Dr. Bittenbinder Miklós.

NŐNEVELÉSI SZEMLE.

Az Országos Nőképző-Egyesület 50 éves fennállásának jubiláris dísz-ünnepélye. Az O. N. E. magasztos ünnepély keretében ülte meg e hó 2-án fennállásának 50 éves fordulóját. Az Egyesület iránt — mely félszázadon át és a jelenben is nagy kulturmissziót teljesít: virágzó, országos hírű középiskolájának és leányinternátusának fenntartásával — a megjelent kiválóságok és díszes közönség sorában nagy érdeklődés nyilvánult meg. Képviseltette magát a vallás- és közoktatásügyi minisztérium, melynek küldöttei: dr. Schröder Ervin és dr. Gönczy Mór min. tanácsosok voltak; Budapest székesfőváros részéről megjelent dr. Városy Gyula tanácsnok; jelen voltak: br. Wlassics Gyula v. b. t. t. nejével és fiával, ifj. br. Wlassics Gyulával, Zsilinszky Mihály v. b. t. t. nejével, dr. Prohászka Ottokár v. b. t. t. püspök, Petri Elek ref. püspök, dr. Raffay Sándor ev. püspök, dr. Erődy Béla, Hegedüs Károly udv. tanácsosok, Klauzál Gábor min. tanácsos, dr. Lampérth Géza és neje, gróf Teleki Gyula nejével, gr. Teleki Tiborné, gr. Széchenyi Alice, br. Prónay Gáborné leányával, Sebestyénné Stetina Ilona, br. Radvánszky Antalné, gr. Eszterházy Lászlóné leányával, Malomszegi Elek Pálné, özv. Herich Károlyné a Mária Dorothea-Egyesület részéről; Kovácsy Andorné Szemere Ilona a székesfőv. polg. leányiskolák képviselője; Perczelné Kozma Flóra, dr. Neményi Imréné, Wartha Vincéné Hugonnay Vilma grófnő, Rosenberg Auguszta és még számosan.

A kegyeletes ünnepély a Hymnusz eléneklésével kezdődött, majd Rudnay Józsefné Veres Szilárda elnök megnyitotta a dísz-közgyűlést, üdvözölve a megjelent vendégeket, Csiky Kálmánné Gönczy Etelka társelnök magasszárnyalású emlékbeszédet mondott a nagy alapítóról: Veres Pálnéről, méltatva az ő alkotó munkásságát.* Az intézet növendékei megkoszorúzták Veres Pálné és gróf Teleki Sándorné társalapítónak a teremben függő képeit, mialatt a növendékek más csoportja Szotyory Nagy Károly zenetanár vezetése mellett énekelték Schubert megható imáját. Dr. Lampérth Géza, a Petőfi-Társaság tagja, nagy hatás kíséretében előadta «Veres Pálné emlékének» című nagyszabású alkalmi ódáját. Végül dr. Prohászka Ottokár püspök méltatta az egyesület jelentőségét és hivatását. Hadd álljon itt a beszédnek következő szép része:

* A beszédet lapunk elején közöljük.

«A magyar kultura ötvenéves munkáját jöttünk ünnepelni — úgymond. — Ötven évvel ezelőtt, amikor a nemzet életre kelve, bízni, remélni kezdett a szebb jövőben, akkor lelkes nagyasszonyok megértették, hogy nemcsak hinni, bízni és remélni, hanem szüntelen dolgozni kell. Dolgoztak fáradhatatlanul a magyar női ideál megteremtésén, mert belátták, nem elég politikai jogokat kéregetni, de a műveltség bizonyos fokára kell emelni a városoknak nevezett nagy falukat, a kultura alacsony fokán tengődő vidékeket, ahol megfult a lélek. Belátták, nem elég királyt koronázni, koronássá kell tenni a nemzetet is, ezért fáradhatatlanul dolgoztak azon, hogy magas kulturájú magyar női világot teremtsenek meg, mert ezzel emelték a nemzetet is. Nem voltak radikálisok, nem voltak feministák, feminák voltak, nagyasszonyok, akik a régi magyar női ideált tudással, műveltséggel, életrevalósággal akarták felfegyverezni, hogy kenyérkeresetre is jók legyenek, s amellett lelki harmóniájuk a hit legyen. Nem szép arcú, testi babákat, hanem szép, tiszta lelkű, eszes asszonyokat akartak nevelni, akik vallásosak és hazafiasak. Szeretni kell a falut szívünkből. Nem elég a parlamentben és más hordókon hirdetni a falu és a nép szeretetét, teljes szívünkből kell szeretnünk az istenadta népet, mert csak így szerethetjük a rögöt is, amely a haza földjét alkotja. Az alapítók nagy szelleméhez híven az iskolájukban nevelt növendékek sohasem vetkőzzék le idegen szellem és műveltség kedvéért hazafias érzésüket, a hazai rögnek szeretetét.»

A beszédet követő és percekig tartó tapsorkán után az elnök berekesztette a diszgyűlést, melynek résztvevői Veres Pálnénak az Erzsébet-téren levő szobrához vonultak és azt virágokkal halmozták el. A szobornál dr. Raffay Sándor szép beszéde után, báji Patay Gyuláné Szathmáry-Király Anna választmányi tag lelkes, nagyszabású szavakban rótta le az Egyesület háláját és kegyeletét nagy alkotója iránt és hatalmas babérkoszorút helyezett az Országos Nőképző-Egyesület nevében a szobor talapzatára. A növendékek virágesővel borították el a szobor környékét is, amely kedves jelenet után meghatottan távozott a nagyszámú előkelő közönség.

Különös érdekességet kölcsönzött az ünnepélynek, hogy a három nagy alkotó Pálnénak: Veres Pálné, Gönczy Pálné és Szathmáry-Király Pálné — leányai: Rudnay Józsefné, Csiky Kálmánné és Patay Gyuláné működtek közre a félszázados jubileumon.

*

Az áll. Erzsébet-Nőiskola jótékonycélú ünnepei. Mint minden tavasz, az ezidei is a szabdságot dicsőítő március 15-ikével köszönt ránk. A szabadságünnepet, amely fel-felújítja lelkünkben mindannyiszor a mult egyik dicsőséges és soha el nem halványuló emlékét, amely fiatalt-öreget egyaránt lelkesít: a fiatalt a jövőnek reményével, az öreget a mult felfrissülő emlékezetével, a mi lelkes növendékeink ez alkalommal a következő műsorral ünnepelték:

1. Petőfi-Boldis: Nemzeti dal. Énekli a polg. isk. tanítónőképző énekkara.
2. Lévay József: Március 15. Szavalja: Kenessey Jozefin, a polg. isk. tanítónőképző I. éves növendéke.
3. Ünnepi beszéd. Tartja: Ruisz Márta, a polg. isk. tanítónőképző III. éves növendéke.
4. Major: Márciusi tárogató. Énekli a polg. isk. tanítónőképző énekkara.
5. Teleki Sándor: Márciusi ibolyák. Szavalja: Tabajdy Magda fels. leányisk. III. o. növ.
6. Petőfi: A magyarok istene. Szavalja: Szakáll Sarolta, a polg. isk. tanítónőképző II. éves növendéke.
7. Kölcsey-Erkel: Hymnus. Énekli a polg. isk. tanítónőképző énekkara.

Ruisz Márta ünnepi beszédét itt közöljük:

A XVIII. század végén és a XIX. század elején Nyugat-Európa felől szabad szellem áradt s az új eszmék fogékony lelkekre találtak nálunk is. A nemzet vezető férfiai hangosan hirdették ez eszméket s ami kezdetben csak ábrándkép volt, annak megvalósítására később egészen komolyan törekedtek. A sors azt felelte erre: «Meglesz, amit kívántok, de küzdeni és szenvedni fogtok érte!»

A küzdelem 1825-től 1848 március 15-ig tartott. A vezéreszme ez időben: felszabadítása a földnek, az embernek, a szellemnek.

Ez az eszme forrott minden magyar szívében. Érezte ennek óriási súlyát, sejtette a megvalósulás gyönyörét az egész nemzet, melynek lelkén az eddigi kétségbeesés és ingadozó reménység helyett lassanként úrrá lett a jövőbe vetett hit. Széchenyi «Hitel»-je indította meg a lelki átalakulás folyamatát. A «legnagyobb magyar» e művében meg meri jósolni a nemzet jövő nagyságát. Ezt a bátor hitet megragadta Petőfi, kinek lelkéből a politikai reformátor buzdítása mint forradalmi szózat hangzott vissza. Az ő hite a jobb jövőben merészebb volt bármelyik költőnknél; szabadságszeretete ideálisabb, féktelenebb bármelyik fontolgató politikusénál. Erős, hitét, lelkének lángolását beléöntötte nemzetébe, amely lassankint megérett az új eszmékre s várva-várta a megvalósulás pillanatát. Tudta mindenki, hogy az eszmék keresztülvitele a nemzet teljes átidomulását jelenti s az egész életet követeli harcosaitól. És mégsem riadt vissza senki; a haza minden egyes fia kész volt áldozatul hozni azt, amit a fenséges küzdelem tőle kívánt.

Petőfi «Talpra Magyar»-ja volt az a varázsige, mely a nemzetben felgyülemlett, az irodalomtól fokozatosan fejlesztett és ébren tartott nemzeti érzést, nemzeti erőt kirobbanni késztette, hogy érvényt szerezzen a nemzet kívánságát kifejező 12 pontnak. A nemzet küzdött jogaiért s vezére ebben az erőkifejtésben az ország szine-java: az ifjúság volt, élén a szabadság dalnokával: Petőfivel. 1848 március 15. Petőfi napja ez.

Hogy mily óriási erő nyilvánult meg a nemzetben e napon, mutatja március 15-nek eredménye. Megszünt az úrbériség — s ezzel felszabadult a föld. Életbe léptették a jogegyenlőség elvét — s ekkor

a hazaszeretet, mely eddig csak félmillió nemes tulajdona volt, egyszerre tizenhat millió honpolgár szívébe költözött. Felszabadult a sajtó az előleges cenzura és az utólagos büntetés terhe alól s nemcsak felszabadult, hanem magyarrá is lett. A szabad sajtó megnyitotta az utat a szellem birodalmába s most a magyar tudományos és szépirodalom, mely a művelt világ becsülését bírja, — elhat a legmagasabb körökig és a legvégső falusi iskola padjáig. Petőfi napja megteremtette a gazdag, szabad és művelt Magyarországot. Ez hazánk újjászületésének ünnepe. A sors megadta amit igért, az eszme megvalósult, de a kálváriát is megkellett járnia a nemzetnek.

1848 márciusának eredményei ezt igazolták ; ezt látszanak bizonyítani a mai, világot átalakító események is. Küzdöttünk akkor is, küzdünk most is; akkor a szabadság, egyenlőség, testvériség eszméjéért, most fennmaradásunkért. Akkor a szabad Magyarországért, most a szabad Magyarország jobb létéért. Mindkét eszme óriási áldozatot kívánt, de míg 1848 március 15 vérnélküli forradalom volt, a mai önvédelmi harcban a kiontott vér már egy tengert betöltene s nem tudjuk, hogy e tengernyi véren kívül az eszme megvalósításáért mit kell még áldozatul hoznunk. Az eszme immár kezd testet ölteni, de még mindig küzdelmet kíván s akkor biztosítjuk legjobban megvalósulását, ha kitartóan harcolunk és szenvedünk, mi is, kiktől a haza csak lemondást kér és azok is, kiktől életet követel. Nem szabad helyet adni lelkünkben a kétségnek és vívódásoknak, mert akkor elvész energiánk, nem tudjuk megbecsülni önmagunkat s az eddig kivívott eredmény sem lesz gyümölcsöző. A szenvedések útját meg kell járnunk nekünk is az utolsó lépésig. Most talán hosszabb és nehezebb az út, mint volt 48-ban, de az erkölcsi győzelem, — az egész világ megbecsülése és tiszteletadója a magyar nemzetnek, — nem lesz kisebb, mint az áldozat, melyet hoztunk.

Az útnak még hátralevő részén lelkesítsen ez a gondolat: halhatatlan a szabad Magyarország !

*

Az ünnepély programmján nem szerepelt, de közvetlenségével, lelkes hangjával megkapóan érvényesült Medgyesi Mária polg. isk. tanítónőképző III. é. növendékének társaihoz intézett, szépen előadott beszéde, melyet itt közlünk :

Kedves fiatal Társaim !

Az iskolábajárásom, a teljesjogú fiatalságom utolsó évében szeretnék a márciusról szólani. Amíg úgy szólhatok, mint egy hang a tiétek közül, egy szív a tietekkel. Addig kell elmondani, hogy ti is érezzétek, amit én érzek, amikor megszáll a fiatalság, a marcius, a magyarság !

Mi a fiatalság? Minek kérdezni? Érzitek.

Mi a március? Valami csodálatos erő van benne. A levegő hozza magával — talán az óriások országából.

Egy ujjongás a lélekben, mielőtt még újra megszületett volna a világ. A nagy kibontakozást, a nagy levést, a nagy megvalósulást megelőző idő a nagy március — a nagy akarások felemelő ideje,

amikor még nem törült el belőlük semmit a valóságnak ezer hurkot vető önkénye. A március a sejtelmek ideje, amikor még szunnyad, ami élni fog, a március az ihlet ideje, amikor ébred és megmámorosít annak szépsége, amit mondani, tenni fogunk!

Ez a március ébredő erejével a mi erőnk fiatalok!

De milyen volt a magyar március! Miért lesz ünnep mindig: ha királyok, hadvezérek, csaták nevei belesülyednek is az évezredek árnyékába?

Ünnep lesz mindig: mert ezen a napon a szenvedésektől, Herderi jóslatoktól agyongyötört, koravén magyarság *fiatal* volt. Mert megmutatta, hogy *tud még fiatal* lenni.

Képzeljétek el, hogy amit a mi szívünk tavasszal sokszor alig bír el, azt egy egész nemzet szíve érezte. Egy egész nemzet sejtette, egy egész nemzet akarta a jövőt.

A magyar március egy önkénytelen nagy ujjongás volt!

Éreztétek benne Berzsenyi, Kölcsey súlyos reménytelenségét, Széchenyi, Vörösmarty lázas munkájának, Metternich ólomkezének súlyát? Ez a kiáltás egy minden fájdalomtól felszabadító sikoltás volt! A jövőt büszke öntudattal átfogó bizakodás volt. Világító fáklya volt. Érzitek?

Érzitek ezt a nagy merést, ezt az évszázadok munkájára előre érzett erőt, ezt a vérbe nem fojtható ujjongást?!

Csoda-e, hogy börtönök megnyiltak, hogy bilincsek lehullottak, hogy költők támadtak, hogy uralkodók meghátráltak? Csoda-e, hogy egy egész világgal szemben álljuk a harcot ma is?!

Csak egyszer ujjongott így a magyar!

De ezt az ujjongást ifjú nemzedékek szívébe oltotta s ha a Duna nagy szürke hullámai tavasszal megindulnak, felhangzik újra!

És megmozdul és megfiatalodik tőle Orsovától Dévényig minden rög.

Ezért az ujjongásért lesz halhatatlan a magyar!

Tüzes magyarság — véres magyarság —

Legszebb vagy márciusi ujjongó magyarság!!

*

A gyakorló felsőleányiskola növendékei 1918. évi március hó 17-én zene és szavalati előadást tartottak, melynek jövedelme a növendékek segítőalapja, illetve hadikölcsön jegyzésére szolgált.

Az előadás műsora a következő volt:

1. Beethoven: Esti dal. Karének.
2. Beethoven: Bagatelle. Előadta: Határ Klára.
3. Tompa M.: A fénybogárról. Szavalta: Winter Mária.
4. Schumann: Geburtstagsmarsch. Előadták: Jász Lenke, Deutsch Edit, Walla Edit és Riszner Etelka.
5. Tompa M.: Az erdőben. Szavalták: Weinert Ilona és Berzenczey Rózsi.
6. Beethoven: Szonáta. I. tétel. Előadta: Czakó Leona.
7. Gurlitt: Rondo. Előadták: br. Kemény Hanna és Nemess Klára.
8. Tompa M.: A bajnokfű. Szavalta: Miltényi Irén.

9. Grieg: Scherzo. Előadta: Czyzewszky Margit.
10. Reinhold: Am Springbrunnen. Előadták: Winter Erzsi és Peterdy Ilona.
11. Meyerbeer: Hölgyek kara. Hugenották című operából. Karének.
12. Tompa M.: Levél Pogány Karolinához. Szavalta: báró Tornyai Magda.
13. Chopin: Keringő. Előadta: Aczél Blanka.
14. Tompa M.: Pacsirtadal. Szavalta: Zilahy Sári.
15. Grieg: Pillangó. Előadta: Koós Éva.
16. Chován: Pusztai képek. Előadták: Nagy Klára és Hertelendy Erzsébet.
17. Tompa M.: Novemberben. Szavalta: Fiala Lili.
18. Haessler: Gigue. Előadta: Hanauer Ilona.
19. Tompa M.: Ikarus. Szavalta: Molnár Piroska.
20. Heymann: Elfentanz. Előadta: Troyko Irén.
21. Proch. Sajka dal. Karének.

Az előadás az intézet ifjúsági Segítő-Alapot 650 koronával gyarapította.

*

A polgári isk. tanítónőképző nyelv- és történettudományi szakcsoport hallgatói 1918. évi április hó 27-én Tompa Mihály-ünnepélyt rendeztek, amelynek műsora a következő volt:

1. Liszt: II. Rapszódia. Zongorán előadták: Sigmond Olga és Nicóra Melitta III. éves növ.
2. Tompa családi költészete. Irta és felolvasta: Sajó Lujza III. éves növ.
3. Tompa: Madárfészek. Szavalta: Reinhardt Gizella I. éves növ.
4. Gaál: Rapszódia. Zongorán előadta: Melles Mária I. éves növ.
5. Tompa: A havasi rózsa. Jelenet. Előadták: Szakáll Sarolta II. éves növ., Karl Margit II. éves növ., Csongor Margit III. éves növ.
6. Tompa: Ikarusz. Szavalta: Kőrösi Edith III. éves növ.
7. Tompa: Fonójelenet. Az árvalányhaj meséjét elmondta: Ötvös Irén III. éves növ.

Az előadás az intézet ifjúsági Segítő-Alap javára 267 koronát jövedelmezett.

*

1918 május 9-én az 59955/1918. sz. miniszteri rendelet értelmében **Ő Felsége Zita királyné születése napján** az «Erdélyi Zita-Otthon» javára a polg. isk. tanítónőképző intézet és a gyakorló felsőleányiskola növendékei ünnepélyt rendeztek a következő műsorral:

1. Vörösmarty-Egressy: Szózat.
2. Szász Károly: Hazámhoz. Szavalta: Géczy Livia fels. leányisk. IV. o. növ.
3. Ünnepi beszéd. Erdély, Magyarország védőbástyája. Mondta: Medgyesi Mária, a polg. isk. tanítónőképző III. éves növ.

4. Gyulai Pál: Erdély. Szavalta Tósa Rózsa, a polg. isk. tanítónőképző III. éves növ.
5. Gaál: Rapszódia. Zongorán előadta: Zoványi Anna, a polg. isk. tanítónőképző III. éves növ.
6. Tordai Grail Erzsébet: Jelenetek az erdélyi háború szomorú napjaiból. I. Menekülők. II. Visszatérők.
7. Kölcsey-Erkel: Hymnus.

Az ünnepély az «Erdélyi Zita-Otthon» javára 400 koronát jövedelmezett.

*

A szépen sikerült ünnepélyen az intézet nagy és kis növendékei Tordai Grail Erzsébet által megírt és rendezett jelenetekben az erdélyi háború szomorú napjaiból a menekülők és visszatérők csoportjait megkapó módon mutatták be s a megjelent nagyszámú közönség osztatlan tetszését érdemelték ki ügyes és közvetlen előadásukkal, amiben az ünnepély e programm pontja irójának és rendezőjének, Tordai Grail Erzsébetnek, fő része volt, aki a növendékek előadási készségét úgy irányítja, hogy egyszerű, természetes és mesterkéletlen föllépésre szoktatja a növendékeket.

*

Az iskolai ünnepélyek mint mindig, most is azt a nevelői célt szolgálták, hogy a növendékek összetartását erősítik, egymás munkájának megbecsülésére szoktatnak és a nyilvános fellépéshez olyannyira szükséges nyugodt, egyszerű s természetes előadási mód elsajátítására a legjobb alkalmat nyujtják.

Az iskolai ünnepélyek közönsége a régi jó barátokból, új ismerősökből, sok régi tanítványunkból állott, akiknek érdeklődése nagyban hozzájárult az ünnepélyek szellemi és anyagi sikeréhez. Köszönet az érdeklődőknek s köszönet a szereplőknek!

*

Reáliskolát a leányoknak! A Mária Dorothea-Egyesület legutóbbi felolvasó ülésén kezdeményező, gondolatébresztő előadást tartott dr. Biltenbinder Miklós tanár. Egyrészt abból indul ki, hogy nagyon sok a leánygimnázista, meg nagyon sok a magántanuló leány-középiskolás, másrészt bőven fejtegeti, hogy a nők között soknak erős finom érzéke van a reális élet mindennapi követelményei iránt. Azután hivatkozik arra is, hogy mielőbb megnyílnak azok a pályák a nők előtt, melyekhez nem kívánják a régi klasszikus nyelveket. Szeretné, ha a mértékadó körök legalább egy megfelelő intézettel kísérletet tennének már most az ősszel. Szeretné, ha az új tervet addig is megfontolnák pedagógusok és szülők egyaránt.

Ő a maga részéről azt hiszi, hogy a természettudományoknak, mennyiségtannak, modern irodalmaknak, művészeteknek kellene dominálniok, hozzámérve mindig a női lélek, az egész női egyéniség fejlődéséhez és a nők jövendő élethivatásához. Komoly tudományosság mellett nagy gondot fordít az erők harmonikus, könnyed kiképzésére

szintén. P. o. a tornatanítás keretébe egészségtani elvek figyelembevételével, helyet ad a táncnak. Félszemmel az ideálizmus felé tekint, rajtaáll a humánus alapon, de a szigorú valóság tanulságait és követelményeit soha nem akarja szem elől téveszteni.

Nem tudom, hogy az ő típusa nem ad-e előbb befejezett nevelést azoknak, kik félbeszakítják majd tanulmányaikat mindjárt az érettségi után. És nem tudom, hogy ami a régi felsőbb leányiskolában felejthetetlenül kedves és nőies volt, ami ott még igazán ki sem virágozhatott, hogy nem plántálható-e az át némely tekintetben több fénnyel ebbe a keretbe!

Mindenesetre spontán érdeklődés kísérte mindjárt az eleven, gazdag tartalmú fejtegetést.

Különösen az Országos Nőképző Egyesület foglalkozik vele behatóan, és megvitatják a Magyarországi Nőegyesületek Szövetségében szintén.

Ugyanezen az ülésen Katonáné Thuránszky Irén igazgatónő ismertette az 1868-ki népoktatási törvény nagy felszabadító erejét, Eötvös pedagógiai egyéniségének megvilágosító, szívhezszóló átsugárzó melegét és a magyar tanítónőképzés megindulásának rendkívül szerencsés kezdeteit. Az ő történelmi visszapillantása a jövő iskolaév bevezető füzetében jelenik meg. *Sch. M.*

*

Kiállítás a m. kir. Áll. Nőipariskola két emeletén. A növendékek rajzaiból, kézimunkáiból három hosszú háborús esztendőnek a válogatott termése került együvé. Több is lehetett volna, ha könnyebb lenne a rendezés, díszítés. Minden szekrénynek uz odábbtolása minden ív papiros szinte megfizethetetlen; néhány méter fonálért, egy-egy kis darabka szövetért a legnagyobb szakavatottság mellett is rengeteg időt, fáradságot és pénzt kell áldozni. A sok szünet, a növendékek mindenféle ügyes-bajos házi gondja ilyen intézetre most tízszeres súllyal nehezedik. És mégis ünnep volt a bemutatás tíz napja; elfelejttetett minden régi szenvedést és sok, nagyon sok örömet szerzett. Elsősorban már azok, akik dolgoztak, kellemes meglepetéssel néztek körül, mikor munkájukat így együtt és ilyen nekivaló helyen látták. Az idegenek meg, kiket váratlanul ért a sikeres összegyűjtés, sok-sok élvezet emlékével, meleg csillogó szemű szeretettel mentek vissza az életbe. Volt olyan, aki mindennap eljött; mindennap fedezett fel valami újat, meg megint újat, amivel alig tudott betelni.

Először a nőipariskola hagyományos művészi tűfestései. Talán legszembetűnőbb darab egy misemondó-ruha a magyar szentek miniatür-képeivel, melyekben annyi a lelkes áhítat egyszerű kisugárzása, hogy ilyen szentséges elmélyedésre csak az apró beszédes öltések képesek. Nem messze, leheletfinomságban, eredeti magyaros díszben pompázón szembeszökő vagy gyakorlati egyszerűségben szerényen meghúzódó fehérneműek, fehérhímzések minden képzelhető változatban. Nem jutott eszünkbe sem Párizs, sem Bécs, vagy ha eszünkbe jutott, csak büszkeséget érezhettünk.

Azután a színes és fehér géphímzés, melynek újabb és újabb technikái szinte varázslatosan terjednek, eltanulhatóvá válnak minden-

kire, napról-napra emelkednek ragyogó szépségben és az egyes előállított kis remekek oly jutányosak, hogy nincs otthon, ahova be nem kerülhetne egy-egy darab valami kedves, meghit sarokba. Itt igazán egyesül a gép gyorsasága a kéz mesteri vezetésével.

Feljebb a rajz, batik, az apró iparművészeti tárgyak és a nemes, komoly ötvösipar csodái. Sok finom vonal, sok gyönyörű selymes színárnyalat, a fiatal női léleknek ezer értékes megnyilatkozása. Látszik, hogy ebben az iskolában nemcsak tanítanak, hanem rendszeresen nevelnek, harmonikus kiképzésre törekszenek. Majd a virágtanfolyamon nincs a természetnek az a szép kislánya, melynek édes képmását elénk nem tudnák rakni apró szövetek ügyes simogatásával, összerakosgatással, ide-oda hajlítással-forgatással.

Felső-ruha, kalap, divatárú csinos, sőt elegáns, pedig nagyon sokszor csupa-csupa gondos átalakítás, képet, mintadarabot adnak, de lehetőleg még fontosabbnak tartják a hasznosságot meg a takarékosságot. A mosást-vasalást szintén a növendékek maguk végzik nagy kedvvel, ügyességgel külön szaktanfolyamon. Főleg a fehérneműeken gyakorolják be.

Kiállításkor látjuk meg azt, amit tulajdonképpen kicsiben akármikor megnézhetnénk. Sok leányiskola jött el, is tele lelkesedéssel alig-alig tudtak megválni. Mind tervbevették, hogy vagy rendes szakosztályra vagy legalább más elfoglaltságuk mellett délutáni tanfolyamra beiratkoznak. Úgy sugárzott az arcuk! Hogy ők valaha ilyenre képesek lennének!

És nemcsak a gyönyörűség! Hanem az egykor lenézett varrásnak lenézett kézimunkának hihetetlenül felszökött a kenyérkereseti értéke is. Aki kedvét találja benne nemcsak szórakozásul, nemcsak a saját ellátására, otthona rendbentartására, hanem aki rendszeresen akar dolgozni másoknak, annak ne fájjon a feje anyagi gondok miatt. Főleg nem, ha van benne ötlet, eredetiség, jó ízlés és szapora tevékenységi kedv, amit mind-mind erősít a példa, az alkalom, a gyakorlat is.

A kiállításon árusítottak kisebb tárgyakat jótékony célra. Legnagyobbrészt a növendékek csinálták még tanulás közben. És máris elkelt minden elég magas árban, noha ez azért «iskolai» ár.

Ami elkelt, az viszi szét messze körbe azt, amit száz meg száz buzgó ihlet a szakmunka hivatott levegőjében lankadatlan türelemmel megtervezett, megalkotott. A növendék ettől fájó szívvel válik meg, de megválik mégis, mert próbálja az első lépéseket, hogy önálló legyen, hogy másokért éljen.

Erős törekvése, jellemző iránya az iskolának, hogy minden tervet a tanulók maguk készítsenek, rajzoljanak.

A kiállításon volt csekély belépődíj a rokkantak javára, és így mégis jutott 1254 korona, meg sok hálás gondolat azoknak, kik védik hazánkat, kik a kultúrmunkát lehetővé teszik. *Sch. M.*

*

A tanitónők Mária Dorothea Egyesülete május 26-án tartotta meg Herich Károlyné lelkes elnöklete alatt XXXIII. évi tisztújító közgyűlését. Természetesen egyhangúan és meghatott, hálás vissza-

emlékezéssel választották meg újra az egyesület eddigi vezetőit és tisztviselőit. Hiszen nem tudni, mi erősebb ebben a körben: a hagyományhoz való meleg ragaszkodás, vagy a korszerű, buzgó haladás; de azt tudjuk, hogy a legfőbb vezető eszmék mindig a régi tapasztalt, erős kezekbe futnak össze!

Gróf Csáky Albinné meleghangú táviratban köszönte meg elnökké megválasztását, ezzel is jelét adva változatlan szeretetének.

A közoktatásügyi miniszter úr szintén szíves gondossággal emlékezett meg rólunk és az őszintén gyászolt Morlin Emil halálával megüresedett miniszteri kiküldött állásába dr. Gönczi Mór min. tanácsost emelte, ki a nőnevelésnek mindnyájunktól nagyrabecsült, jóakaró munkása.

A gyűlés másik fontos tárgya az Egyesület anyagi helyzetének ismertetése. A Tanítónők Otthonának fenntartása a mai viszonyokhoz képest eddig még aránylag kevés túlkiadást okozott. Most azonban évi költségvetésünk mérlege 15.000 K hiányt tüntet fel. Igaz, hogy a megfelelő államsegéllyel és a Baba-Szinpad jólsikerült ünnepélyével a deficit javarészben máris lehajlott, de azért szükség van kedves tagtársaink minden támogatására, minden nagy és kis gondolatra, ami az anyagi fellendülést előmozdítja. Hogy mennyi áldást nyújt ma ez a jól megvédett Otthon, azt csak az tudja, aki közelebbről ismeri! Aki látja, hogy a háborús szükségnek megfelelően, ugyanazokban a helyiségekben, időnként mennyire kiterjeszti működését! Az ellátási díjakat mérsékelten emelték csak, és mindamellett szükséget nem szenved a ház.

A bennlakók állandóan katonai segítő-akciót folytatnak, amit a Hadsegélyző évi 12.000 K jótékony adománnyal viszonoz. Ez a jóleső kölcsönösség fokozza az éltető erőt, a hazaszeretetet, az önbizalmat.

Bartos Erzsébet és Nyircő Éva kezdeményezésére, az Egyesület az Áll. Nőipariskolában, a kereskedelmi miniszter úr engedelmével kísérletet tett előkészítő tanfolyammal a polgári-iskolai vizsgálatokra. Reméljük, hogy ennek a mozgalomnak mindig nagyobb sikere lesz, és hogy jövő évre párhuzamos osztályok nyílnak majd meg.

Dr. Peregriny alelnök indítványára elejtették a tagdíjak felemelésének a szándékát, tekintettel a tanítóság nehéz helyzetére. Biznak benne, hogy összetartással kitartó munkával, állandó rágondolással sikerülni fog más uton nemcsak a hiányt pótolni, hanem az emelkedést biztosítani.

Több kisebb fontosságú ügy letárgyalása után, teljes megnyugvással, sok szép tervvel ért véget a közgyűlés.

*

Az «Országos középiskolai tanáregyesületi közlöny» 1918 június 19—20. számában Benisch Arthur dr. áttekinthető összeállítást közöl «Leányközépiskoláink fejlődése a reform második évében» c. cikkében, melynek főbb adatai a következők. Az elmult tanév óta leánygimnáziumi tagozatot kaptak: Arad, Győr (V. és VI. o.), Kassa (V. és VI. o.), Szabadka (államiak), Kőszeg (ág. h. ev.), Székesfehérvár (közs.).

A kassai áll. leányközépisk. a mult évben felsőkereskedelmi leányiskolai tagozatot kapott, melyet ez évben leánygimnáziummal cserélt fel, úgy azonban, hogy a tavalyi felsőkereskedelmi V. o. folytatólag feljebb ment. A leánygimnáziumok közül váltakozó osztályrendszerű a soproni Sz. Orsolya-rendi s ilyen tagozatu lesz Szabadka, Sopron, Lőcse és Máramarossziget. Ily módon a kisebb városok leánygimnáziumhoz jutnak.

Felsőkereskedelmi leányisk. tagozatot kapott Békéscsaba, Mezőtúr, Trencsén. Az egri érs. leányközépiskolában az idén megnyílt felsőkeresk. leányiskolai tagozattal jelenleg mind a három tagozat képviselve van.

A jelen tanév elején 7 új leányközépiskola nyílt meg (4 gimnáziumi, 3 kereskedelmi irányú). Ide nincs számítva a nagyváradi Sz. Orsolya-rendi leánygimnázium és a Notre Dame de Sion-apácák felső leányiskolája.

Szombathelyen és Brassóban az állam új leányközépiskolát nyitott.

Budapesten a VIII. kerületben a főváros szervezett új leánygimnáziumot.

Kassán és Kecskeméten kath. leányközépiskola, Nyíregyházán és Nagyszebenben ág. h. ev. leányközépiskola létesült.

A jövő 1918—19-ben gimnáziumi tagozatot óhajtanak Sopron, Lőcse, Máramarossziget, a budapesti és eperjesi Angol-kisasszonyok; Szeged és Maros-Vásárhely a női felső kereskedelmi iskolákat szeretnék az ottani leányközépiskolákba beleolvasztani. Felmerült a fiumei áll. és a nyíregyházi ág. h. ev. leányközépiskoláknak kereskedelmi tagozattal való kibővítésének terve. A Baar-Madas-féle ref. felsőleányisk. fenntartói elvben a leánygimnáziumi tagozat mellett foglaltak állást.

Budapesten, ahol már 12 leányközépiskola működik s a leányközépiskolai osztályoknak 1/3-a, a tanulóknak 36·5 %-a e 12 iskolára esik, ez azonban a szükségletet még mindig nem elégíti ki. Ezen az állam egy új, felsőkeresk. leányiskolai tagozatú leányközépiskola tervbe vett létesítésével s az ág. h. ev. egyház egy tervbe vett leánygimnázium létesítésével kíván segíteni.

A reformot megelőző iskolai évben 38 leányközépiskolánk volt, ma ezek száma 47. A folyó iskolai évben keletkezett leányközépiskolák legnagyobb része mérsékelt látogatottsága az új leányközépiskolák szervezésében mérsékletre utal. A gyenge látogatottságnak főoka az igen magas tandíj, amelyet az állam is jelentékenyen emelt. A leánygimnáziumi tagozatban, Fiumét kivéve, ahol 120 K a tandíj, mindenütt 240 K a tandíj: a felsőkereskedelmiben 160 K; a felsőleányiskolákban Budapesten 240 K, (Fiume, Lőcse- és Brassóban 80 K), a többi helyütt 100—120 K a tandíj. A nem állami iskolai új intézetek alsó tagozatában átlag 200—240 K a tandíj.

Végül egy kis statisztika. A tanulók száma 1915—16-ban 8379; 1916—17-ben 9674; 1917—18-ban 11,323. Az osztályok száma 353 (szaporodás 50). Egy-egy osztályra jut átlag 32·1 tanuló (tavaly 31·9).

Budapesten egy osztályra átlag 36·5, a vidéken 30·6 tanuló jut (60-on felül tanuló csak 6 osztályban volt; a legnépesebb osztálynak 67 növendéke volt). *b. s.*

*

Gyümölcs- és zöldségfeldolgozási tanfolyam a m. kir. Kertészeti Tanintézetben. A még folyton tartó rendkívüli viszonyok között a m. kir. földmívelésügyi miniszter úr őnagyméltósága az idén is a rendestől eltérő módon támogatni kívánja a gyümölcs- és zöldségértékesítés ügyét. E célból a budapesti m. kir. Kertészeti Tanintézetben (I., Ménesi-út 45. szám) f. évi június hónap 17-étől szeptember hónap közepéig kéthetenként ismétlődő, sorozatos, gyakorlati feldolgozó tanfolyamot rendeztet.

E kéthetes tanfolyamokon a lehetőség szerint az összes fontosabb gyümölcs- és zöldségkonzerválási eljárások kerülnek gyakorlati bemutatásra és a résztvevőknek alkalmuk lesz arra is, hogy az egyes készítményeket saját költségükön saját részükre is előállíthassák szakszerű irányítás és felügyelet mellett.

A tanfolyamon való résztvételért közvetlenül a Tanintézet igazgatóságánál kell jelentkezni. A felvételnek különös kellékei nincsenek, mégis előnyben részesülnek azok, akik a feldolgozási munkálatokkal oly célból óhajtanak megismerkedni, hogy ismereteiket még a folyó évben más érdeklődőkkel társadalmi úton közöljék és őket az egyszerűbb feldolgozásokban, aminők az aszalás és ízek főzése, beoktassák.

A részvétel díjtalan. Jelentkezni máris lehet.

KRÓNIKA. KISEBB KÖZLEMÉNYEK.

Dr. Vangel Jenő †. Megdöbbentően hatott mindenkire, aki Vángel Jenőt ismerte és szerette, 1917 dec. 27-én váratlanul bekövetkezett halála. Az ő halálával nagy veszteség érte a magyar tanügyet általában és különösen magyar polgári iskolai tanítóképzés ügyét, melynek egy sikerekben oly gazdag tanári és igazgatói tevékenységét szentelte. Szentelte akként, hogy a tanítóképzés minden részlete — fontos vagy kevésbé fontos — második énjévé, kiegészítő részévé lett. Valami tiszteletetparancsoló volt az ő állásfoglalása valamely a tanítóképzéssel összefüggő kérdésben, még akkor is, ha vele ellenkező nézeten voltunk. Igazi meggyőződés, lelkes, buzgó tevékenység s fáradságot nem ismerő munkaszeretet: ez volt az ő kedves lénye. Nemcsak tervező lélek, hanem a terveket végrehajtani képes egész ember volt Vangel igazgató. Az Erzsébet Nőiskola polg. isk. tanítónőképző intézet, amelyet mint az általa igen megerősödött Pædagogium testvérintézetét nagyarányú terveibe mindig belevont s melynek fejlődését és felvirágzását annyira szívén viselte, Vángel igazgatóban egy jó barátot, egy jogos érdekeinket megértő s azok megvalósításánál egész odaadással közreműködő jó embert veszített. Emlékét mindenkor kegyelettel fogjuk megőrizni!

Révy Ferenc †. (Szül. Dombováron 1846 febr. 23. Meghalt 1918 ápr. 2-án.) Meggyőződésem, hogy nekünk, a nőnevelés munkásainak, kötelességünk minden munkatársunk működését számontartani, összegezni. Sőt tovább menve, munkásságát értékelni és helyét a nőnevelés történetében ki kell jelölni.

Révy Ferenc folyó év április 2-án meghalt. Elvált tőlünk, örökül hagyva a nőnevelés munkájának folytatását. Sokat küzdött a nőnevelés terén nemzetünk fejlődéséért. Rajtunk a sor, hogy tovább építsünk.

Révy Ferenc Dombováron (Tolna vm.) született 1846 február 23-án. A Dunántul magyaros levegője, szabadságharcunk és az elnyomatás korának levegője mélyen átjárta lelkét. Pécsett, Nagykanizsán és Szombathelyen végezte el középiskoláit. Az érettségi vizsgálatot 1868-ban tette le. Premontrei tanáraitól különösen a vallásosságot és hazafiasságot tanulta meg, mely vonások legjellemzőbb sajátságai lettek. A pécsi jogakadémián jogi tanulmányokat végzett. Tanári oklevelet az alreáliskolákra 1873-ban, a főreáliskolákra 1875-ben szerezte meg a budapesti országos tanárvizsgáló bizottság előtt a magyar és német filologiából. Így készült fel kulturális munkájára. Tanári

működését a pécsi főreáliskolában kezdette meg 1871 okt. 1-én (két évig volt ott), a győri főreáliskolában folytatta (három évig volt ott). De a reális iskola kevéssé hatott lelkére. Korának idealizmusa hevítette. Egész lénye, könnyű s főképen tősgyökeres magyaros stílusa, könnyen hevülő lelke az ujságírás, tudományos hajlamai a magyar nyelv és irodalom tudományos művelése felé terelték. Ezek a vágyak vitték Budapestre. A székesfőváros 1876-ban a VI. ker. polgári fiúiskolában alkalmazta, ahol egy évig működött. Azután, szerencsés ember lévén, az Erzsébet Nőiskola tanára lett. Ebben az akkor igazán megejtő légkörben magába szítta a női lélek szeretetét, ismeretét. Sikere, népszerűsége megérlelték lelkében azt, hogy a nőnevelés munkása lesz. E kör levegője egész életén keresztül éltette. Itt alakult ki és szinte teljesen körülhatárolódott mindaz, amit a nőnevelésről vallott. Nemzeti ügynek tekintette, hogy a hazának művelt anyákat kell nevelni. Két év mulva, 1879-ben (szept. 1-én) a budapesti állami felsőbb leányiskolához került. Itt azután elemébe jutott. A fejlődő női lélek kimüvelődését és helyes irányba való terelését izzó lelkesedéssel végezte. Révy mint tanár igazán kiváló volt. Szakmáját jól ismerte, élénk módszere a női lelket lebilincselte. Erkölcsi és szociológiai felfogása korának teljesen megfelelt.

A hazafiasság, vallásosság és nőiesség voltak eszményei. Kitünő előadó volt. Mint nyelvtanár igazi orthologus, mint irodalomtörténész a magyaros írók lelkes interpretátora és megkedveltetője. Mintha a szabadságharcalatti és utáni idők szónokló tanári tipusa élne benne tovább. Növendékei rajongtak érte, nemcsak az iskolában, hanem az életbe kikerülve is. Mindig lelkesedéssel keresték fel és minden alkalmat megragadtak, hogy ünnepeljék őt. Távolabbi perspektivából nézve tanári működését, szaktudását kell eléggé haladónak és tudományosnak, módszerét pedig a felületesség felé hajlónak kell minősítenünk.

Tanítása mindig elismerésre talált. 1898-ban Zsilinszky államtitkár a legteljesebb elismerését fejezte ki neki, ugyanakkor megkapta az igazgatói címet. Majd 1898 aug. 11-én rábízzák az egri állami felsőbb leányiskola szervezését. Révynek Egerben nehéz helyzete volt, mert ott az Angolkisasszonyok iskolájával kellett felvennie a versenyt. Iskolája nem lett életképes. Állását ő maga is átmenetinek tartotta s igazi elemébe akkor került, mikor budapesti iskolájának élére állították 1902 aug. 1-én. Itteni igazgatói működése igazán sikeres volt. Ha nem is volt jó szervező, de jó igazgató volt. Kiváló munkatársakra tett szert s azoknak lehetővé tette, hogy tehetségüket az intézet érdekében szabadon kifejthessék. Nemcsak felső leányiskolája volt életteljes, hanem leánygimnáziuma is. A legnagyobb melegséggel karolta fel minden egyes növendékének fejlődését. Szeretete növendékei iránt a jó édes anya dédelgetésévé fajult olykor. A nőies, az erkölcsös és hazafias vonások kidomborítására fektette a fősúlyt, a tudományos intellektualizmust iparkodott kiküszöbölni. Iskolájában, családias, egységes, egészséges szellem uralkodott. Révy jó igazgató volt, intézetének érdekében lefelé a növendékek helyes megválogatásával, felfelé a tanárok megbecsültetésével és az iskola felszerelésének folytonos fejlesztésével ritka érdemeket szerzett. Igaz, hogy ebben az a kivételes szerencséje volt, hogy a miniszteri biztosi hatalom is a kezében volt.

Révy 1902-ben a róm. kath. felsőbb leányiskolák, 1909 feb. 17-én pedig a protestáns felsőbb leányiskolák kivételével az összes efajta leányiskolák miniszteri biztosa lett. Mint miniszteri biztos azonban nem volt oly szerencsés, mint amilyen szerencséje volt tanári és igazgatói működésével. Itt persze a fő, a kardinális jellemzést akarom adni. Az ő miniszteri biztossága alatt következett be a felső leányiskolák lehanyatlása és a leánygimnáziumok vajudása. A tanerők megválogatása, az intézetek egyöntetű, a fejlődéshez mért egységes és egészséges vezetése, az új problemák megoldása nem sikerült neki. Nem tudott mindenhol megértésre és támogatásra találni. Mindennek több oka volt. Először is ő benne kell keresni. A tudományos nőnevelési elméletekben nem volt jártas, a modernek meg épen ellenszenvesek voltak előtte. Nevelési rendszere nem fejlődött lényegesen. Ő meg akarta állítani a viszonyok, a nőnevelés fejlődését. Ez neki akkor sem sikerült volna, ha lángelme lett volna. Az élet átalakult körülötte és ő ebben a légkörben idegenül érezte magát. Meg akarta menteni a megmenthetőt, de nem volt elég energiája, képessége és népszerűsége, hogy munkatársaival és feletteseivel, meg az élettel felvegye a harcot. Így lassanként elhidegültek tőle az alatta levő intézetek s lassanként teherré vált számára a hivatal. De igazságosoknak kell lennünk. Nemcsak benne volt a hiba, hanem helyzetében is. Az állam csupa takarékosságból két terhes, külön-külön teljes embert kívánó, felelősségteljes hivatalt bizott rá. Igy lejáratta a miniszteri biztosi intézményt, amiért igazán kár. Révy, ha jó akart lenni, nem lehetett jó miniszteri biztos. Ő elsőrendű igazgató volt, aki soha nem sejtett arányúvá és értékűvé fejlesztette iskoláját, de nem volt képes az összes felső leányiskolákba életet önteni. A leánygimnázium megoldását várták az egész országban tőle s ő még azt sem tudta keresztül vinni, hogy a felső leányiskolát reáliskolává fejlesszék ki, pedig ez életképes gondolat volt.

Rendkívül sajnáljuk, hogy Révy mindezek után kedvét vesztette, munkáját szárnyaszegetten végezte és nézte, hogy küzdik ki egymás után a vidéki és fővárosi iskolák a gimnaziális irányt. Nem a leánygimnázium volt előtte idegen és népszerűtlen, hanem csak beteges elözönlése és e tipus egyeduralma.

A leányközépiskolák reformját, bár ő kezdeményezte, az előmunkálatokat ő végezte el a státus embereivel, elődjére, Szuppán Vilmosra bízták. Csak érintjük, hogy így a reform megoldása az iskolafajtól idegen pedagógus kezébe került, aki a reformot nemcsak Révy, hanem a szakemberek minden tapasztalata és meggyőződése ellenére oldotta meg s így örökös foldozásra fog szorulni.

Révy mint író is nyomot hagyott. Ezuttal nem ujságírói és magyar filológiai munkáiról emlékszem meg, hanem a nőnevelőket közelebbről érdeklőkről. Kiemelem a budapesti áll. felsőbb leányiskola történetéről írt munkáját (1898), mely derék forrásmunka lett. A Nemzeti Nőnevelésben értékesebb dolgozatai: a magyar nyelv tanításáról, a leányok pályaválasztásáról szólnak. A reformról és nőnevelési eszméiről több izben szólott, ezekre majd más alkalommal talán visszatérek.

Tankönyvei közül a nyelvtanok módszere jobb, mint tárgyi része.

Magyar olvasókönyvei ügyesek és élvezetesek, de az a hibájuk, hogy irodalomtörténeti és filológiai kidolgozásuk nem elég mély és az olvasmányok sokszor túllaposak.

Révy tevékeny részt vett a nőnevelés és a nők mozgalmaiban, az országos és a katholikus tanáregyesületek munkájában, ez utóbbiak vezetésében is jelentékeny szerepet játszott egy ideig. A nők között népszerű volt, a tanárok között kevésbbé.

Mint ember rendkívül rokonszenves egyéniség. Kedves társalgó, jó barát, vallásos lélek, a magyaros írók barátja, a szép, a virág rajongó kedvelője. Mint férj, meleg szerctettel becsülte feleségét, jó apa, aki gyermekeit helyesen nevelte, ellentétben sok tanáremberrel. A háborúban orosz fogságban levő vezérkari őrnagy fiáért aggódott, sokszor csüggedve gondolt. De a haza sorsa felemelte, mert a hazaszeretet volt a vezércsillaga. Ezért akart derék családanyákat, nőies nőket mindenáron nevelni.

Ha Révy nőnevelési gondolkozása sokak előtt nem is modern, mégis meg kell állapítanunk, hogy nőnevelésünk sokat köszönhet neki. Nem fejlődött korával, de mégis a szerencsés emberek közé tartozott. Derék polgár, jó tanár, kiváló igazgató és jóakaró miniszteri biztos volt. Bő elismerésben volt része, megkapta a magyar nemességet, felemelkedett a tanárpályán lehetséges legmagasabb fokig, a kir. főigazgatóságig, nyugalomba vonulásakor udvari tanácsos lett. És bármennyire változtak és változzanak a társadalmi viszonyok és a pedagógiai elméletek, kénytelenek leszünk az ő életének és eszméinek tanulmányozásán keresztül menni, mert a nőnek nemcsak állami, emberi, hanem női szempontból is mindig elsőrendű boldogságot, az anyai hivatás fog teremteni. *Dr. Bittenbinder Miklós.*

***

A közoktatásügyi miniszteriumból. Ő Felsége gróf Apponyi Albert minisztert és Szalay László államtitkárt állásuktól saját kérelmükre felmentette. Őszinte sajnálattal látjuk távozni gróf Apponyit a magyar kultura hivatalos vezetőállásából és különösen sajnálja az Erzsébet Nőiskola s a vele kapcsolatos Apponyi-kollégium, amelyeknek felvirágoztatása, illetve megalapítása minisztersége idejétől elválaszthatatlan. A nőnevelés nagy feladatai iránt a legnagyobb megértést s megvalósításuk iránt a legőszintébb jóakaratot hozta magával a miniszteriumba. Hivatali utódjává Ő Felsége gróf Zichy Jánost nevezte ki, aki éveken át vezette már a magyar közoktatásügyet s így ismerve a munkakört, sok függő kérdésnek megnyugtató megoldását bizalommal várjuk tőle.

Ő felsége a király *Dr. Neményi Imre* államtitkárnak odaadó és lelkes munkája újabb elismeréseül a II. oszt. Vaskoronarendet adományozta. E kitüntetés legmagasabb elismerése annak a nagyszabású munkásságnak, mely a közoktatás s különösen a tanítónőképzés terén érezteti jól megfontolt s ép ezért szép eredményű hatását.

*

Dr. Imre Sándor pedagógiumi tanár 1918 március 10-én Dr. Vángel Jenő pedagógiumi igazgató örökébe lépett. Midőn a testvér-

intézet igazgatóját új hivatásában, pedagógiai működése új időszakának kezdetén igaz szeretettel és bizalommal üdvözöljük, tesszük ezt azzal a megnyugtató tudattal, hogy a vele való testvéries és harmonikus együttműködés minden tekintetben elő fogja mozdítani a Pædagogium és Erzsébet Nőiskola, e két testvérintézet fejlődését. Meggyőződésünk szerint Dr. Imre Sándor van arra hivatva, hogy Vángel örökét nemcsak fenntartani, hanem fejleszteni is fogja s hogy mindazt sikerül neki megvalósítani, ami e két iskola teljes kifejlesztéséhez s felvirágoztatásához még kívánatos.

*

Dr. Prinz Gyula a pozsonyi Erzsébet-Egyetem tanárává való kinevezése következtében megvált az Erzsébet Nőiskola polg. isk. tanítónőképző intézetétől, ahol 1913 kezdete óta mint a földrajz tanára működött. Amily igaz öröm tölt el mindannyiunkat, — akik vele együtt a tanítónőképzés tökéletesítésén és emelésén nemes versenyben buzgólkodtunk — tudományos működésének e kinevezéssel történt elismertetésén, mint tanártársai sajnálattal látjuk őt körünkből távozni, mert benne egy barátot vesztünk, aki közös érdekeinket nagyon is szívén viselte s aki nagyon agilis és aktiv részt vett mindabban, ami intézetünk belső életére vonatkozott. Sajnáljuk, hogy benne iskolánk egy kiváló és modern tudományos alapon álló szaktudóst veszít, akinek új irányú s a földrajzban mély betekintést nyujtó előadásait tanítványai nagy érdeklődéssel s igazi szellemi élvezettel hallgatták. Mindannyian, kollégái és volt tanítványai a legszebb sikert kívánjuk neki tudományos pályája új állomásán. Ad multos annos !

*

A nagymélt. miniszter úr 204,022. sz. rendeletével március 1-től kezdődőleg saját kérelmére nyugdíjazta *Erőss Ilonát*, az Erzsébet-Nőiskola gyak. felső leányiskolájának rendes tanítónőjét.

Mi — akik vele együtt dolgoztunk — sajnálattal láttuk az utóbbi időben betegeskedését. Ő maga is többször panaszolta, hogy eddigi, megszokott munkája fárasztja és pihenni óhajt.

Most, amikor 37 évi odaadó és buzgó nevelői munka után megválik az intézettől, amelyben 11 évig dolgozott, nemcsak volt kartársainak megbecsülése kíséri, de meg lehet az a büszke öntudata is, hogy a rábizott feladatot legjobb lelkiismerete szerint oldotta meg.

Kedves, finom lelkű kollégánk volt, akinek jóságos, nemes egyéniségét nélkülözzük. Növendékei is azért vonzódtak hozzá, mert megérezték, hogy szeretettel vezeti, neveli őket és hogy minden tettével csak az ő javukat munkálja.

Amidőn neki e helyen is bucsút mondunk, reméljük és hisszük, hogy kartársait, akikhez a közös munkán kívül sok közös öröm is fűzte, meg fogja tartani jó emlékezetében !

*

Az «Ifjúsági könyvtárakat Intéző Bizottság» elnökévé Benedek Elek szerkesztőt, alelnökévé Farkas Sándor kir. tanácsos, tanító-

nőképző intézeti szakfelügyelőt, előadójává Dr. Gyulai Ágost polg. isk. tanítóképző intézeti tanárt öt évi időtartamra neveztetett ki. Ezen új vezetőség intézi most már nemcsak a népiskolák, hanem az összes középfokú iskolák ifjúsági könyvtárának ügyeit.

*

Leányközépiskolai tanárok mozgalma. Régi panasza a leányközépiskolai tanárságnak, hogy sem az Országos Középiskolai Tanáregyesületben, sem a felsőbb tanügyi hatóságok előtt megfelelő képviseletük nincsen. Ez sérelmes az ország közel ötven leányközépiskolájának tanári karára. Így a két év előtt érvénybe lépett leányközépiskolai reformot is főképpen azért kellett teljes keresztülvitele előtt máris újból megreformálni, mert nem gyakorlati pædagogusok készítették és ezek véleményét e reform kibocsájtása előtt nem kérdezték meg. E visszásságokat tették szóvá jún. 9-én a fővárosi leányközépiskolák tanárai Kiss Ödön leányközépiskolai tanár elnöklete alatt tartott értekezletükön s a tanácskozáson egy különálló, Országos Leányközépiskolai Tanáregyesület megalakításának gondolata merült fel. Az értekezlet körlevélben hívja fel az ország valamennyi leányközépiskolájának tanári testületét a mozgalomhoz való csatlakozásra és kéri, hogy küldjék el az Országos Tanárkongresszus alkalmából amugy is a fővárosban tartózkodó képviselőiket az előkészítő bizottságnak június 22-én, délután 6 órakor a VI. kerületi áll. leányközépiskolában (Andrássy-út) tartandó értekezletére.*

*

A IV. középisk. tanári kongresszus előkészítő bizottsága az 1918 június 22-én Budapesten megtartandó kongresszus elé a következő határozati javaslattervezetet terjeszt elő:

Határozati javaslat.

A háború negyedik esztendejében az országra szakadt gazdasági anarchia az iskolát és vele együtt egész kulturánkat a teljes lezüllés veszedelmével fenyegeti. Ez a lezüllés már folyamatban is van. Fájdalom, a tanárság akarata, önfeláldozása, lelkiismeretesebb munkája sem képes útjában megállítani, mert ereje teljesen kimerült a legelemibb létföltételekért vívott keserves küzdelemben. A magyar tanár négy esztendőn át kénytelen volt legminimálisabb kulturigényeiről is lemondani. Az iskolai munka megszaporodott, de az elvégzéséhez szükséges testi és szellemi előfeltételekről semmi gondoskodás nem történt. A hősi halottak mellett ijesztően szaporodik a túlfeszített munka, a rossz táplálkozás, a szakadt cipő és mindenekfölött az idegtépő gondok halottainak és rokkantjainak száma — s az a nemzedék, mely a hiányokat pótolhatná, vagy a harctéren van, vagy elkerüli ezt a reménytelen pályát. Ilyen körülmények között a nemzet intelligenciáját nevelő középiskola teljes csődje elkerülhetetlen. Ezért az állapotért a felelősség Isten és az egész művelt világ előtt csak azokra

hárulhat, akik a végrehajtó hatalom birtokában nem tudják vagy nem akarják megakadályozni.

Kötelességünk feltenni, hogy a kormány szívén viseli a kultura érdekeit és minden lehetőt el akar követni az iskolának nemcsak a mai állapotból való kiemelése, de egészséges fejlesztése érdekében is. Az államnak megvan az a hatalma, hogy a gazdasági anarchiát megszüntesse, a tűrhetetlen árúuzsorát megfékezze, a felhalmozódott vagyonok és abnormis háborús jövedelmek megadóztatásával az életbevágó kulturális szükségletek fedezetét megszerezze. Kell is, hogy meglegyen ez a hatalma, kötelessége, hogy éljen vele, különben saját létéről mond le.

Ezeket megállapítva, bizalommal fordulunk a kormányhoz kívánságainkkal, melyek ezúttal csak a mai tűrhetetlen helyzet megszüntetésére, az animális létminimum biztosítására s ezzel az iskolát fenyegető közvetlen veszély elhárítására irányulnak. Ünnepélyesen fenntartjuk azonban azokat az állandóan hangoztatott kívánságokat is, melyek a tanárság régi sérelmeinek orvoslására, jövőbeli kulturális életének és társadalmi súlyának biztosítására vonatkoznak. (Státusrendezés, 30 éves szolgálati idő, szolgálati pragmatika stb.)

Sürgősen kívánjuk, hogy a létminimum biztosítása céljából az egész középiskolai tanárság előlépjen egy fizetési osztállyal (VIII—VI.) a megfelelő fokozatba, 1918/19-re 200 % háborús segéllyel a fölemelt fizetés után; utaljanak ki az árviszonyoknak megfelelő ruhasegélyt, a feleség és a családtagok számára is; a családi pótlékot emeljék fel 100 %-kal.

A IV. középiskolai tanári kongresszus e kívánságait azonnal az illetékes fórumok elé terjeszti. Ha kielégítő választ nem kap, kötelességének érzi, hogy határozzon azokról az eszközökről, melyeket a tanárság és az iskola létérdekei szükségessé tesznek.*

* A IV. középisk. tanári kongresszusról lapunk legközelebbi számában fogunk megemlékezni.

IRODALOM.

Egy kedves szép könyvet mutatok be olvasóinknak, címe: «**Most kél a nap**», regény, írta *Csathó* Kálmán.

Amióta elolvastam, szinte kötelességemnek ismerem, hogy folyóiratunkban megemlékezzem róla. Részben hálám jeléül a mű írója iránt, mert e könyv olvasása tiszta örömet szerzett nekem, részben pedig azért, hogy sokan elolvassák, sokan gyönyörködjenek, örüljenek annak, hogy a magyar elme és a magyar szív ilyen alkotással gazdagította irodalmunkat. Mert irodalmi értéke van, bátran sorozhatjuk legjobb regényeink, klasszikus műveink közé.

Szép fehér könyv, melyet minden fiatal leány élvezettel, tanulsággal olvashat, mint olyat, amelyet az ő számára írtak; tartalmas könyv, melyet az érett, felnőtt ember is élvezettel tanulmányozhat. Alapgondolata mély értelmű, így hangzik:

«Boldog, akinek a munkájában öröme telik és akinek a lelke a munkáján csügg akkor is, mikor félbeszakítja. De sivár élet az, amelyben a munka csak lelketlen robot és szomorú ember, aki csak olyankor lélegzik fel, mikor a gyűlölt kötelesség igáját lerázhatja válláról.»

Bontha Andrásnak, a regény hősének van ereje, erkölcsi bátorsága ahhoz, hogy lerázza azt a munkát, amit a szülei akarat, a tradició és a társadalmi kényszer vállára tett, mint súlyos igát és van ereje ahhoz is, hogy az tehetségének megfelelő, lelkének szárnyat adó munkát megszerezze, kikövetelje magának s boldog és hasznos emberré legyen.

Nem jól mondom, nem a saját erejéből történik ez csupán — «a gyönge nő tisztább lelkülete, az érdekek harcától távolabb meglátja és megérzi, hogy miben és hogyan kell segítségére lennie a férfinak». A kettőjük szerelmének hajnalébredése s végre a nap felkelte az a forrás, amelyből mindketten erőt merítenek a küzdelemre. Mert a leánynak, mert Vilmának is nagy külső és nagy belső lelkiharcot kell megvívni, amíg boldogságukat megépítik. Közben a kisvárosi életnek humoros és életteljes rajzával találkozunk, ami András és Vilma regényéhez kitünő keretül szolgál.

De nem szólok többet, arra kérem olvasóinkat, szerezzék meg könyvtáruk számára ezt a szép könyvet. Olvassa el a család minden tagja, a fiatal leány is okvetetlenül. Bizonyos, hogy hálát érez majd az író iránt s talán köszönettel adózik annak is, aki figyelmét irodalmunk ez érdekes olvasmányára ráirányította. Örüljünk annak, hogy ez a szép könyv eredeti magyar termék! *B. I.*

*

Egy Mikszáth-könyvről. Közhit, hogy az irodalom termékei hatásuk forrását elsősorban önmagukban hordják. Az olyan mű, melyhez értelmezés, magyarázat kell, elveszti művészi hatásának zománcát, üdeségét, mert a magyarázó az író és az élvező közé áll és sokszor kelleténél hangosabban hallatja a maga hangját, a közvetlen kapcsolat a műremek s az olvasó közt megzavarodik, gyakran meg is szakad. Van ebben a felfogásban sok igazság. Tagadhatatlan, hogy minden műremeket minden embernek önmagának, saját lelkével kell fölfedeznie és nincs az a tolmácsi ékesszólás, mely az eredetit nemhogy pótolná, hanem csak halványan megközelítené is. Innen van az iskolában az irodalmi *tanítás* sikertelensége, mely akárhányszor nemhogy megkedveltetné a lelki élvezetek legnemesbikének egyikét, az olvasást, hanem megrontja, útját állja. De viszont úgy vagyunk a könyvekkel, kivált kedves, sokszor olvasott könyveinkkel vagy íróinkkal, kiktől többet olvastunk, hogy a sorok közt keressük magát a szerzőt; a művön vagy a műveken kívül egyre érdekesebbé lesz az, aki teremtette, akinek lelkével sorain által megbarátkoztunk, rokonságot találtunk. Mert minél többet foglalkozunk egy író műveivel, annál erősebbé válik az, ami valamennyiben közös: az író egyénisége. A mesék változatos tarkaságában, a felvonuló alakok pillanatonként más-más arcot mutató tömegében, az érzések és gondolatok hullámzásában, ebben a szokszoros állhatatlanságban *egy* mindig az állandó, *egy* nem változik s ez az alkotó művész egyénisége. Hősei közül egyre erősebben ő emelkedik ki, az események gazdagságából egyre nyomatékosabban az ő munkálkodása válik érezhetővé, ő maga lesz műveinek legérdekesebb hősévé, főalakjává. S ez áll nemcsak az önmagát adó lírai költőre nézve, hanem a drámai s az elbeszélő művészre is. Ilyenkor ugyan jó, ha van megbízható kalauzunk, aki elvisz a lángész műtermébe is, aki megmutatja nekünk hol és miképen keletkeztek művei; azt sem bánjuk, ha előttünk szétboncolja a műremekeket, megmutatja a szilárd vázat, a munkás izmokat, a szertefutó idegeket, hiszen nem kell félnünk, hogy holttetem marad utána, mint a klinika anatómiai asztalán: újra olvashatjuk, újra élvezhetjük azon épen és elevenen, mint előbb volt; csak élvezetünk lesz mélyebb, hathatósabb s ha netán a nagyítóüveg egy-két fogyatkozást mutatott is, bőven kárpótolt a sok szépségért, melyet előbb, ha talán sejtettük is, de nem ismertük, vagy akárhányszor felületesen el is siklottunk fölötte.

Az előttünk fekvő könyvben * Rubinyi Mózes, Mikszáth hagyatékának kegyeletes rendezője kínálkozik ilyen kalauzul. A művelt nagyközönséghez fordul, aki a «nagy palóc»-ot szívébe zárta s aki szívesen hall kedves írójáról olyat is, amit ő maga nem mondott el magáról, vagy ha igen, akkor a sorok közé rejtette. Vonzó előadásban kapjuk az *ember*nek élete pályáját a szklabonyai portától az Akadémia márványoszlopos csarnokáig; az *író* pályáját a kis diák rigmusaitól addig az országos ünnepig, melyben Jókai, a költőfejedelem óta csak neki jutott része; azután bejárjuk birodalmát, melyben

* Rubinyi Mózes: Mikszáth Kálmán élete és művei. Révai-kiadás. Év nélkül (1918). Ára 4 korona.

nem annyira az elbeszélés cselekménye, mint inkább *indítékai* a fontosak, főképpen pedig *alakjai*, akik többször is vissza-visszatérnek s mi szívesen találkozunk velük újra, mint kedves ismerősükkel. Ebben a fejezetben mutat rá könyvünk szerzője, mennyire nem *írta*, hanem *élte* Mikszáth a maga «költeményeit», mennyire a maga életéből vette mindazt, amit papirra vetett; hogy a mesének tarka mozaikja, mely egészében sokszor romantikusnak tetszik, részleteiben mennyire valószerű. A következő részben Mikszáth humorának fejtegetését kapjuk, annak a ritka isteni adománynak, mely bölcseleti világnézetté válván, kibékíti a könnyet a mosollyal, a sötétet a világossal és jótevője lesz az emberiségnek. Itt szerzőnk egy kis részrehajlással Mikszáth javára billenti a serpenyőt, mikor Jókaihoz képest *fejlődést* állapít meg a magyar humor történetében. Én azt hiszem és vallom, hogy sok mindent él lehet tanulni a nagy mesterektől, de egyebek közt a humort semmi esetre sem s ezért nem is lehet ezt fejleszteni. Ez annyira az egyén lelkének a sajátja, hogy akiben nincsen meg, abba soha bele sem kerülhet. Jókaié gyermekdedebb, képesen szólva édesebb, mint a nemes szőlő bora; Mikszáthé sokszor ilyen, de még többször nincs egy kis fanyarság nélkül, mert az életnek erősebb és mélyebb megfigyelője. Nem *különb* humor ez, hanem *más*. Hál' Istennek, vagyunk olyan gazdagok, hogy szőlőnkben nemcsak egyfajta *nemes* ital terem. Nagyon beható aztán Mikszáth előadásának és nyelvének elemzése, azé a nyelvé, mely könnyen simul beszélő alakjaihoz s amely a megindulás pillanataiban ritmusos sorokba jegecedik. Külön fejezet foglalkozik Mikszáth irodalmi őseivel és utódaival; igen ügyesen mutatva ki, részben Mikszáth önvallomásai alapján, azokat a szálakat, melyek őt a világirodalom egyes képviselőihez: Carlyle, Macaulay, Bret Harte, Dickens és Daudet és saját szellemi életünk nagyjaihoz: Jókai, Beöthy Zsolt működéséhez fűzik; de nem mellőzi a ma már alig ismert elődöket: Kovács Pált, Balázs Sándort, Győry Vilmost, Kecskeméthy Aurélt sem. Mászrészt kimutatja azt a hatást is, melyet az ifjabb nemzedékre tett: Hercegre, Rákosi Viktorra, Tömörkényre, Sebőkre, Gárdonyira és Móricz Zsigmondra. Igy beleállítja költőnket irodalmunk fejlődésének folytonosságába s módot ad az egyéni hatások kiegyenlítő befolyásával szemben, az egyéni sajátságok külön választó, kiemelő erejét mérlegelnünk. Mikszáth értékének maradandóságát pedig biztosítja a közönség szeretete, a hivatott bírálók itélete, az írótársak becsülése s a külföldnek fokozódó elismerése; az utóbbi már világirodalmi jelentőségre is mutat. A könyvet az érdeklődők és tudósok számára kedves záradék fejezi be: Mikszáth amaz írói termésének könyvészete, amely nincs fölvéve a jubileumi kiadásba. Ehhez csak azt az óhajtást fűzhetném, hogy Rubinyitól várjuk a most már teljesnek nevezhető Mikszáth-könyvészetet együtt és egy darabban: mindazt, amit ő maga írt és mindazt, amit róla írtak. Evvel tartozik ő is, meg a kiadó-cég is Mikszáthnak.

Ez a könyv pedig, úgy amint van, nemcsak kellemes kalauza Mikszáth kedvelőinek, hanem nélkülözhetetlen segédeszköze a vele tudományosan foglalkozóknak. *Tolnai Vilmos.*

*

Nógrády László: **A mese.** Gyermektanulmányi Könyvtár 7. sz. Kiadja a M. Gyermektanulmányi Társaság. Budapest, 1917.

A gyermekirodalom meglehetősen parlagon heverő elmélete e könyvben számottevő művel gyarapodott. A szerző tizenkét fejezetben számol be kutatásairól, miket a meséről tett. A könyv igazi magja s ami benne minálunk új, az egésznek második fele a VII. fejezettől a XII-ig. Ez a rész azon a nagy adatgyűjtésen alapszik, melyet a M. Gyermektanulmányi Társaság a mese hatásának kutatására rendezett. A könyv első fele, az I. fejezettől a VI.-ig inkább a mese általános elméletével foglalkozik. Kiindul a felnőtt ember meseemlékeiből s megállapítja a gyermekkorban hallott mese soká tartó erkölcsi értékét; majd az ősember s a gyermek hasonló lelki világát tárgyalja, mint a mese termő talaját. A Partridge testvérek mondását: «A mesét elhanyagoltuk», idézve, kitűzi könyve célját: kutatni a mese jelentőségét és szerepét a gyermek életében gyermektanulmányi alapon, megismerni sokféle hatását s a gyermek nagy meseszeretetének okát (I. fej.). A második fejezet a mese eredetének kérdésével foglalkozik. Röviden ismerteti a Grimm-féle mithológiai elméletet; Benfey nézetét, hogy a mesék mind indiai származásúak és vándorúton kerültek hozzánk; ezt támadta meg A. Lang és Tylor, kik anthropologiai és psychologiai alapon a mesét mindenütt őseredetű, antochton szellemi terméknek mondták. További fejlődését az elméletnek Laister és von der Leyen felfogásában látjuk, kik a mesét az álom, ébrenlét, az alvás és halál felől táplált legrégebbi képzelődésből származtatják; erről a tisztán psychologiai álapról Freud szolgál átmenetül a biologiaira, mikor a mesét kívánság álmoknak minősíti. Obermayer nézete szerint nincs szükség arra, hogy a művészi tevékenységet az ősembernek veleszületett készségének tartsuk, mert ez az æsthetikai érzék csak későbbi fejlődés eredménye; erre támaszkodva Nógrády a mesét nem kívánság-álmoknak mondja, hanem az ébrenlét valóságából fakadó kívánságnak, tehát a mese eredete tisztán biologiai okokra vezethető vissza. Nincs elég terem arra, hogy e származtatás ellen támadt aggályaimat felsoroljam, de engem ez a tisztán élettani magyarázat nem elégít ki; a szerző a «biologia» szót varázsigének tartja ugyan, mely minden titok zárát felpattantja, de a további tárgyalások folyamán igen sokszor kénytelen a régebbi, sutba dobott elméletekhez, még a Grimm-féle mythologiai magyarázathoz is fordulni, a kiiktatott æsthetikai érzék nélkül pedig egyáltalán nem tud elleni. Különben is azt hiszem, hogy a magyarázó elméletek nem állanak azonos talajon, a mythologiai, vándor- és autochtonelméletek történetiek, a többi psycho-physiologiai s úgy gondolom, hogy a történetiekben is van egy-egy morzsa igazság. A biologiának egyetemes magyarázattá tétele nagyon erőszakos eljárás, vagy legalább is elhamarkodott általánosítás, melyet egyes mese-egyénekre való alkalmazás sokszorosan megcáfolna. Ez a fejezet, valamint a többi is, melyben tisztán elméletről van szó, világosan mutatja, hogy a szerzőben, aki elsőrangú búvára a gyermeki léleknek, nincs meg eléggé a mesekutatáshoz szükséges folkloristikai és műfajtörténeti iskolázottság és fegyelmezettség; a későbbi fejtegetések során sokszor ellenmondásba is kerül önönmagával. A mesemotivumokról szóló III., az æsthetikai

méltatást tárgyaló IV. fejezet sok kifogást ébreszt az emberben. Az V. fejezet, mely a mesekönyvekről szól, sokszor azt az érzést kelti, mintha a szerző nem első forrásból dolgozott volna, olyan száraz és kivonatszerű a tárgyalás. Magyar szempontból szükséges lett volna a XIX. első felének gyermekirodalmát is bemutatni, nemcsak a népmese Katona-féle jegyzékét. Valószínűleg kaján sajtóhiba, hogy a Vadrózsák Kriza helyett Kis Jánosnak vannak tulajdonítva (62. l.); sajátságos azonban, hogy Arany László Eredeti népmesék (1862) című kötete mellett külön kiemeli munkáinak IV. kötetét, holott a kettő azonos. Szóval ezen a téren több philologiai pontosság nem ártott volna. Mesetörténeti szempontból a tanító mese egészen más irodalmi területre tartozik, a gyermeki lélekre való hatásuk is Aesopus és utódainak termékei alapjában más természetűek, mint az igazi mese, ezeknek tárgyalását nem is tartom idevalóknak. Igen helyes azonban, hogy a mesével közel rokon mondákat belefoglalta kutatásai körébe, de ismét óvást kell emelnem ama kijelentése ellen, hogy magyar mondatöredékeinkből «értékes meséket csinált Benedek Elek. Minden stilizálás nélkül a mese nyelvén mondja el a monda-meséket.» Tisztán irodalmi szempontból nincs kifogásom Benedek monda-meséi ellen, a nagyon is sujtásos, sallangos és bizony modoros stílust kivéve. De mondatörténeti szempontból örök kár, hogy őket «megcsinálta», mert a felismerhetetlenségig megváltoztatta, toldotta, nyeste s akárhányszor eltorzította az eredetileg tiszta mondaelemeket s így a köztudatba ős mondáinknak ferde képét ültette. E tárgyalt fejezetek közt híját érzem olyan résznek, mely a mesék tartalmi osztályozását foglalná magában. Ez igen szükséges volna a későbbi fejezetek megértése végett, mert nagyon más az egyszerű adoma-féle mese (pl. A kis ködmön), meg a kalandos, az állat-, a tündér-, a csali- s egyéb mese, akár eredetét tekintjük, akár nevelésbeli hatását és használhatóságát. Annak a fejtegetését is hiába keresem, ki a mesemondó? Ki az, aki a mesét elő szokta adni? Ez talán a mese eredetére is több világot vetne s a szerző talán nem ragaszkodnék annyira a biologiai eredethez, ha figyelembe venné, hogy a mesemondók, mesefák, tehát a meseköltők nem a gyermeksorból kerülnek ki, hanem a felnőttek, sőt kiválóan az öregek közül.

Midőn a szerző a kísérlet terére lép s az adatok ezreinek vallomásait foglalja rendszerbe, akkor van igazán a maga elemében. A kérdőívek megszerkesztése, a kérdőpontok és az utasítások megfogalmazása mind a gyermeklélek nagy ismerőjére vallanak. A beérkezett adatok értékelése, csoportosítása, a belőlük levont eredmények a legtöbb ember előtt megnyilatkozásszerű újságok lesznek. A mese tetszésének és nemtetszésének okai és elemei valósággal érdekfeszítő boncolgatásokra adnak alkalmat, melyek az olvasóban száz meg száz új gondolatot ébresztenek, új megfigyelésekre ösztönöznek. Különösen a VII. fejezet: A mese hatása a gyermekre értékes; fejtegetéseit statisztikai táblázatok és grafikonok teszik világosabbá. Érdekes a szerzőnek saját gyermekkorából származó meseemlékének lélektani elemzése (VIII. fej.), csak az a kár, hogy ez az emlék: Genovéva története, nem valódi mese a szó legszorosabb értelmében; mint teljesen alanyi megfigyelések sorozata azonban megvan a maga

értéke, különösen arra, hogy másokat is ily elemző megfigyelésre késztet. A mese az iskolában (IX. fej.), a mese a családban (X.) előadása (XI.) nagyon sok megszívlelendő intést és ujjmutatást tartalmaz tanítókra és szülékre nézve, bár igazán megszívlelnék, amit a szerző ezekről a nagyon fontos kérdésekről mond. Kissé nehézzé teszi a könyv olvasását a nem eléggé tömött fogalmazás; élőszóval, az a folyton hullámzó, kerengő, sokszoros ismétlésekkel teljes előadás jó hatású lehet; olvasva azonban zavarólag és fárasztóan hat arra, akit a tárgy maga nem ragad meg eléggé.

A tartalom maga, bár sokszor ellenmondásra készt, vagy tán épen ezért, ösztönzőleg hat; új szempontjaival és eredményeivel határozottan állomást jelent gyermeklélektani irodalmunkban. Ez értéke és érdeme. *Tolnai Vilmos.*

*

A világháború és az új élet. Hector Lambrechts könyve után átdolgozta *Geőcze Sarolta.* Budapest. Bethen Gábor irod. és nyomdai részv.-t. 1918. 248 old. Ára: 6 K. Kiadja: a magyar gazdaszövetség.

A világháború egy különleges irodalmat teremtett: a háború irodalmát. Ezen irodalom termékei a háborút, vagy ezzel összefüggő jelenségeket tárgyalják. A fenti cím alatt megjelent könyv sajátos körülmények közt készült akkor, amikor Brüsszelben az író ablaka alatt egymást érték a sebesülteket szállító kocsik s odahallatszott az ágyúmoraj. Ilyen milieuben elfogulatlanul és tárgyilagosan írni csak oly emelkedett szellemű tudós tud, mint Lambrechts, a középosztály érdekeinek megvédésére alakult «Nemzetközi Liga» főtitkára. Könyvéről igazán mondhatni, hogy «*sine ira et studio*» írta: minden lapján emberszeretet fénylik. E mélységes szeretettel világít be a modern civilizáció mélységeibe s megérleli a mélyen rejlő okok és okozatok oly jelenségeit, miket a felszínen látszó tünetek eltakarnak. Mint a legkiválóbb szociologusok egyike, sok másokkal együtt már a nagy világháború előtt tisztán látta a bekövetkezendő nagy válság kitörését.

A mult tanulmányozása s a jelen — háború előtti jelen — tapasztalatai nyomán Lambrechts és mások is a világháborút előidéző tényezőknek másokat ismernek fel, mint a kormányok és a nagyhangú frázisokkal a kérdést bonyolító politikusok. Látták továbbá azt is, hogy a világháború csapásait ugyanazon tényezők zúdították a nemzetekre, melyek az általuk védelembe vett középosztályt elgyengítették.

A mult és jelen nagy tanulságaiból a népeket megrontó s megsemmisítő élvhajhászásban, kapzsiságban és gőgben látja e világrengés igazi okait. Látja, mint pusztítja e három tényező minden társadalom alapját: a családot. Oly bűnök, pusztítanak a családokban, melyek már az ókor hatalmas államait is megsemmisítették. Látja a nagytőke s nyomában a pénzkoncentráció romboló hatását; hisz a világháborút elsősorban a kapitalizmus juttatta kitörésre. A nagytőke, az indusztrializmus, a merkantilizmus, börzespekuláció s a koncentráció, a világháború igazi előidézői.

A könyv első része három fejezetben a következő kérdéseket

tárgyalja: 1. mily szempontból kell a társadalmi forradalmakat vizsgálni. 2. A három társadalmi közösség és az egyén. 3. A normális élet, a szervezetek életében nyilvánuló némely eredeti irányzat.

A második rész két fejezetben szól először a válságról a tényekben s másodszor az ártalmas csirákról a családban és az összetett csoportban. Ezzel kapcsolatban a család ártalmas csiráinak reflexhatásairól és a specifikus ártalmas csirákról, továbbá az elosztás torzulásairól és a koncentrációról.

A harmadik rész három fejezetben a következőket tárgyalja: 1. Az ártalmas csirák kiirtását. 2. Az emberi társadalom szellemi vezetőinek felelősségét és szerepét. 3. A három társadalmi közösség fejeinek szerepét és felelősségét, a kormány felelősségét és kötelességét. Befejezésül összefoglalja az általános elveket és néhány gyakorlati eredményt.

Szerzőnek fejtegetését az átdolgozó tájékoztatója vezeti be s végszóval fejezi be.

A könyvismertetés terjedelme nem engedi, hogy érdekes s az okok mélyére ható fejtegetéseinek részletező ismertetésébe bocsátkozzam. Nem mellőzhetem azonban, hogy a III. rész II. fejezetéről itt részletesebben ne szóljak. A könyvismertetés leginkább a társadalom szellemi vezetőjének elsősorban a tanítóknak figyelmét kívánja e becses könyvre felhívni s ezért kívánom itt e fejezet a tanítókra vonatkozó eszméit röviden összefoglalni. Egyszerű, szép szavakkal szól a mindenfokú szaktanítókról, azoknak hivatásáról s felelősségéről. Felelős minden hivatásos tanító tanaiért, mert e tanok a társadalomra nézve a cselekvés rúgói. Ha igazak, erősítik s tökéletesítik; ha hazugok, megrázzák, gyöngítik, elpusztítják.

A tanítóságnak az a megbizatása, hogy az illető társadalom részére minél több boldogságot, békét, haladást teremtsen. Ez a missziója. Ha ezt rosszul, vagy sehogysem végzi, büntetésre méltó. Mily egyszerű s mily örök igazságok ezek! A szellemi vezetők, köztük a mindenrendű tanítók hivatása egyengetni a társadalom újjászületését, kiküszöböli mindazt, ami ennek útjában áll.

Szerző a könyv végén a zárszóban azokhoz fordul, akik hivatva vannak a társadalom újjászületésére. E szép sorokat ide kívánom iktatni: «Munkára fel, igazság magvetői! Hintsétek a barázdába az igazi magot, hogy az a nemzedék, mely a béke verőfényében nő fel, *jobb* legyen, mint az imént lekaszált!

Munkára ti *családfők*, kik e sorokat olvassátok! Ne várjatok arra, hogy a *szomszéd* adjon jó példát; nemzzetek erős fiakat és egészséges leányokat, kiket a megműveletlen föld millió meg millió négyzetkilométerei várva-várnak, hogy az emberiség gazdagodhassék. *Kerüljétek a zsúfolt városokat* a gyárak mérges lehelletét! A szabad mezőn, hol a kalász ring, fog családotok gyarapodni, hálával elteltve Isten és anyátok, a föld iránt! Ne féljetek! — a nap a másik félgömbön csak oly szépen süt, mint itt s mindenütt meglelitek ugyanazt a Gondviselőt, aki szorgalmatokat megáldja:

«Istené a napkelet,
Emberré a napnyugat!»

Munkára nemzetek tanítómesterei, vélemények alakítói s a tettek előidézői. Ne veszítsetek időt hosszas fejtöréssel, miként leplezzétek az ellentétet tegnapi s holnapi gondolkozásmódotok közt. A *tegnap halott; hagyjátok a halottakat, holtjaikat eltemetni!*

— — — — — — — — — — — — — — — —

Munkára, népek pásztorai! Rossz úton jártatok, örvény elé értetek. Ne szégyeljétek magatokat, ha a népet más útra terelitek, az a legfőbb bölcseség cselekedete lesz s az egyetlen, mely uralmatok jogosságát bizonyíthatja. Üzzétek ki az uzsora farkasait, kik bárány-bőrben lopóznak körül és nyájatokat elnyelnék! Irtsátok ki a töviskes intézményeket, mik a fiatal állatokat véresre tépik! Tisztítsátok ki az ólat, melyben az élősdi pénzemberek tanyáznak!

Ez a tanítás szól az akaratnak!

Az általános kötelesség mindenkit illet. Aki — körül nem nézve — nem fogja meg az ekeszarvát, nem érdemli meg, hogy a világháborút túlélje!»

Szerző könyvét Geöcze Sarolta a tőle megszokott pontossággal és magyarsággal nem pusztán lefordította, hanem átdolgozva, számunkra még közvetlenebbé tette. A könyv elején a «Tájékoztató»-ban érdekes megjegyzések olvashatók a szerzőről s a könyv eszméiről, amihez a különleges magyar viszonyokról, különösen a magyar középosztály veszedelméről s a háború utáni kötelességeinkről talpraesett s igazán megszívlelendő igazságok járulnak. A könyv végén pedig a «Végszó»-ban az átdolgozó rövid visszapillantást vet a világháború népeire, azok bűneire és erényeire s különösen arra a szerepre, amelytől a mi nemzeti megújhodásunk elsősorban függ: a társadalmi és családi élet megtisztulásának útjára.

E rövid ismertetés nem engedi, hogy Lambrechts által oly mély szociológiai tudással vázolt eszméket itt részletezzem, hisz minden lapja egy-egy érdekes fejtegetés, amely sok kérdésben tisztázza a fogalmakat s amely mindig mélyére száll annak, amit olvasójának ad.

Lehetetlen azonban mellőznöm, amiket szerzőnk előszavában írt:

«A következő lapok komoly órákban irattak, mig ablakom alatt napról-napra, hétről-hétre, szomorún és gyorsan vonultak el sebesültek, távolról pedig ágyúdörej morajlott bele mondataimba.

Azért lehellik a reményt, melyet a jelen békóba vert

Mert a szív álomképe mindig követi a természet rendíthetetlen optimizmusát.

E borzasztó őszre és komor télre el fog jönni a tavasz. Akkor illatos virág vidáman fog nyilni a barázdában, melybe most a fiak mellé az apákat temettük. A lakóiktól megfosztott vidékeken az élet majd újra megmozdul halkan, csendesen, de megmozdul.

Azonban az a forradalom, melynek kísértete e lapok mögött jár, nagyobb s a jövendő kikelethez égőbb vágyakat fűzünk.

A véres eke felszaggatta a régi világ belsejét s a jövő vetését készítette elő.

A vetőmagnak jónak kell lennie, hogy a halálból élet támadhasson.»

Midőn ismertetésem végéhez értem el, nem mulaszthatom felemlíteni az átdolgozónak hazai viszonyainkra vonatkozó rövid, de

találós megjegyzéseit, amiket Lambrechts fejtegetéseinek helyeihez jegyzetben közöl s melyek a könyvet magyar szempontból még értékesebbé teszik.

Tanuljunk új életet élni! Hisz eddigi életünk világa nincs többé s ha majd jő a béke, új életet kell kezdenünk, új életet, új és nehéz feladatokkal. «A mult elesett hatalmunkból, a jövendőnek urai vagyunk.» De hogy ennek uraivá lehessünk, általános erkölcsi regenerációra, egy új és jobb s renaissance-ra van szükségünk. Szíves olvasóm: Vedd a könyvet kezedbe s olvasd!

Berecz Sándor.

*

«**Arany János nőalakjai.**» Irta: *Dr. Radnai Oszkár.* Kiadja: Benkő Gyula cs. és kir. udvari könyvkereskedése. Budapest, 1917.

Nagy költőnk sok bámulója és tisztelője között is csak kevesen vannak, akik olyan szeretettel és megértéssel tudnának elmerülni a költő gondolatvilágába, mint Radnai Oszkár, akinek fentnevezett szép könyve nemes hódolattal adózik Arany János születésének százéves évfordulója alkalmából a költő emlékének.

Ha ismerünk is jellemzéseket Arany János egyik-másik hősnőjéről, de így, hiány nélkül, a legtávolabbi háttérből is kiemelve és szinte rendszerbe foglalva még nem láttuk egymás mellé állítva Arany János nőalakjait.

Hézagpótló, érdemes, nagy munkát végzett azért a szerző, midőn nagy költőnk e remek műalkotásait minden lírai hangulattól, illetve epikai környezettől különválasztva állítja szemünk elé, hogy mindeniknek plaszticitásában, a legkisebb részletekig finom kidolgozásában külön-külön is gyönyörködhessünk.

Radnai azonban még ennél is tovább megy, midőn valósággal górcső alá állítja ez alakok lelki rúgóit, idegszálait, hogy cselekedetük összekötő és mozgató erőiről is tiszta képet nyerjünk. Hogy pedig többféle világítás mellett, más-más látószögből is megtekinthessük a művészi körvonalakat és azok belső strukturáját, azért a szerző még a költő életkörülményeivel, irodalomtörténeti tanulmányaival összefüggésben, magyar és idegen költői vonatkozásokkal is összevetve elemzi és méltatja az egyes jellemeket.

Radnai rövid, találó előszó után általánosságban ismerteti, hogy minő szerepe jutott a nőnek nagy költőnk életében, művészetében és kimutatja, hogy Arany, kinek szívéletét egész lényének lelki komolysága jellemzi, ki szeretett, de nem szerelmeskedett: mindenek előtt a kötelességteljesítő, igaz magyar nőt, a hűséges hitvest, a jóságos anyát, a ragaszkodó gyermeket, a tisztalelkű leányt vallotta legfőbb ideáljainak.

Arany János szerint a nő hivatása az, hogy az élet prózájába vigyen eszményt, de eszményiségét vértezze józansággal. Ilyen nőket ismert családja körében s azért költészetében is ilyen tulajdonságokkal ruházza fel főbb nőalakjait, de azért a legkülönbözőbb női jellemeket is, a mellékalakokban is egészet teremtve, szemléltető művészettel eleveníti meg.

A szerző sorra veszi Arany nőalakjait lírájában, balladáiban, el-

beszélő költeményeiben és külön csoportba állítja a nemes hitveseket, a jóságos lelkű anyákat, a letört liliomokat, szerelmük ártatlan áldozatait, nemes szerelmük tévedt áldozatait, a szerelem bukottjait, a szerelem gonoszait.

A nagyobb elbeszélő költemények nőalakjai mindenikének külön-külön fejezetet szán, úgy, hogy teljes fogalmat alkothatunk arról, mikép nyilvánul meg az «örök nő» angyali vagy démoni természete Aranynál a különböző körök miliőjében.

Legutoljára foglalkozik a szerző a Toldi trilogia nőalakjaival s így művészi szempontból is emelkedő vonalban konstruálja meg művét, úgy, hogy fokozott érdeklődéssel kísérjük minden újabb fejtegetését.

Különös szeretettel foglalkozik a szerző az öreg Toldiné, Piroska és Anikó alakjával, akik között felosztotta a költő magyar női ideáljának jellemző sajátságait.

Érdekes az összehasonlítás a könyv végén a «Daliás idők» és a Toldi trilógia azonos alakjai között, mellyel a szerző a költő alkotó műhelyének rejtekeibe is elvezet és rámutat arra, hogy mikép rajzolta a költő alakjait első conturjaiban, majd meg hogyan változott az anyag a művész vésője alatt amaz élettel teljes, plasztikus opuszokká, melyek befejezett műveiben gyönyörködtetnek.

Igaz, hogy Radnai könyvének becsét laikus nem méltányolhatja, de annál több élvezetet talál benne az olyan olvasó, aki maga is jól ismeri Arany költészetét és kész a szerző kalauzolása mellett újra meg újra végignézni e remek kép, vagy inkább szobortárt, melyet Arany költői ihlete alkotott.

A szerző tehát elérte célját, mert szép könyvével sikerül neki mások lelkének is átadnia azt a gyönyörűséget, melyet maga Arany János költészetéből oly nemes lelkesedéssel merített.

Tordai Grail Erzsi.

*

A magyar ev. nevelés története a reformációtól napjainkig különös tekintettel a középiskolákra. Irta. *Lic. Dr. Szelényi Ödön* pozsonyi ev. teológiai tanár 1917. Wigand K. F. Pozsony. Bolti ára 6 korona. II. r. 281 l.

Szelényi Ödön, a pozsonyi ev. teol. akadémia lelkes, fáradhatatlan, buzgó és nagyképességű tanára, a reformáció négyszázéves jubiliumára megirta a magyar evangélikus nevelés történetét. A mű a gondos és lelkiismeretes szerző által bevallott hiányok mellett is elsőrangú és feltétlenül hézagpotló, mert a pedagogia történetét forgatók már nagyon régen érezték egy olyan könyvnek hiányát, amely az evangélikus iskolaügynek történetét tárja elénk egységes felfogással és historikus megértéssel és megérzéssel.

Ebből a szempontból Szelényi Ödön műve úttörő, előzők nélkül való. Tudományos aparátussal, de seholsem tudóskodó nehézkedéssel lebbenti fel a fátyolt az evangélikus tanügy multjáról, betekintést enged a jelen viszonyokba és megrajzolni törekszik a jövő perspektivájának homályba vesző konturjait.

A felekezeti iskolák közül az evangélikusok iskolái mindig nagy

tekintélynek örvendtek. Deesy Sámuel 1790-ben azt írja, hogy «minden iskolák között legjobb állapotban vannak a tanításra és tanulásra nézve az evangélikusok iskoláik, a legrosszabban a reformátusoknak felsőbb és alsóbb iskoláik.» Mintegy 50 évvel később Fáy András híres «Óramutatója» is több helyen magasztalja az evangélikus iskolák kiválóságát.

Erre a dicséretre az evangélikus iskolák mindenképpen méltók voltak. Magyar kulturhistóriát kellene írnunk, ha most mindazon kiválóságok nevét, működését, munkálkodását, tényked ését és hatását papírra akarnók vetni, akik valaha az evangélikus iskolák padjaiban szívták magukba azt a liberális, szabadabb, előretörő szellemet, amelyet utóbb országunk politikai, társadalmi, irodalmi, művészeti és tudományos életébe bevittek, értékesítettek és az iskolákban tisztelni tanult ideákat és ideálokat valóra váltottak.

S bár az első tekintetre úgy látszik, hogy Szelényi műve csak partikuláris, szeparatisztikusan felekezeti célt szolgál, mélyebben tekintetű előtt világos, hogy e könyv joggal számíthat egyetemes érdeklődésre és általános elismerésre.

A mű 12 fejezetre oszlik. Foglalkozik a reformáció hatásával az iskola ügyre. Ismerteti az ev. iskolák születését, a zsinatoknak iskolaügyi határozatait. Elmondja iskoláik külső és belső történetét. Majd számbaveszi a nép-, közép-, főiskolákat, a tanár és tanítóképzést, az iskolán kívül való nevelést, az internátusokat és a ker. felebaráti nevelőintézményeket. Kitér az evangélikusok nevelésirodalmi munkásságára, s végül elmélkedik az ev. iskolák történeti hivatásáról és jövőjéről.

Nagyon nehéz annak a kisértésnek ellentállni, hogy az összes fejezetek bővebb taglalásába ne bocsájtkozzunk. Mi azonban kiragadjuk azt a fejezetet, amely kizárólag az ev. nőnevelést tárgyalja, annál is inkább, mert szomorúan kell megállapítanunk, hogy míg a fiú neveléssel mindig behatóan foglalkoztak, annak története állandó érdeklődés tárgya volt, addig a nőnevelés története alig érdekelt valakit. Itt-ott néha-néha egy-egy eldugott kis fejezetke, akaratlan ráutalás, felszínes ráeszmélés, elsikló belebotlás, mélységre való hatolás nélküli ajkbigyesztő ráemlékezés ugyan kerülgeti a kérdést, de nagy, általános, egész társadalmi életünk kialakulásába illesztett történelme nemzeti nőnevelés ügyünknek még mindig késik. Szelényi eme kiváló munkájában is csak alapokat találunk, amelyeknek továbbépítése pedagógiai és kulturhistoriai szempontból nagyon kivánatos volna.

Szelényi az ev. nőnevelés szempontjából három korszakot különböztet meg. Az első korszak az alsófokú és teljesen gyakorlati nőnevelést foglalja magában, e korszakban másféle nőnevelés nincs is. A második (a XVIII végétől) a magánintézetek virágkora és a felsőbb nőnevelés kezdeteiről szól. A harmadikban pedig (1880-tól maig) a modern ev. felsőbb leányiskolák épülnek.

A reformáció a nőnevelés célját is megváltoztatta. A leányok nevelését az apácák helyett világiak veszik kezükbe, kiknek nem az a feladatuk, hogy a leányokat aszkétikus-monasztikus életre, a világtól való elfordulásra és önsanyargatásra készítsék elő. De a lovagi romantikus imádásnak sem barátja, amely a nőt emberfeletti piedesz-

tálra emelte és szinte istenítette (a troubadourok és minnesängerek ideálja). Hasonlóképpen nem lelkesedik a renaissance nőjéért sem, aki férfias szellemü, tudós képzésü és szükség esetén még az államot is tudja kormányozni. A reformációnak női ideálja sokkal egyszerűbb, józanabb, természetesebb, mert megfelel a női nem igazi rendeltetésének. Megkövetel a nőtől bizonyos műveltséget is, de egyuttal visszahelyezi igazi terrenumára a hitvesi, anyai és háziasszonyi hatáskörbe. Ezzel pedig minden időre megdönti azt a felfogást, mintha az a hatáskör jelentéktelen és egy művelt nőhöz méltatlan foglalkozás lenne. A reformációnak demokratizáló hatása tehát a nőnevelés terén is érezhető.

Nálunk Magyarországon, sem a korviszonyok, sem a társadalmi felfogások ideig nem kedveznek a nőnevelésnek. Sehol semmi nyomot nem találunk arra, hogy a leányok iskolai neveltetésével gondoltak volna. Valószinűleg igaza van Szelényinek, hogy népiskolákban a leányokat a fiukkal együtt tanították s ugyanazt tanulták mint a fiuk, csakhogy sokkal hamarabb végeztek tanulmányaikkal, mint azok. Az intelligensebb családok, melyek mégis magasabb képzésben akarták leányaikat részesíteni, vagy külföldi intézetbe vitték őket, vagy külföldi nevelőnőket vettek mellejük, akiktől a leányok franciául tanultak meg, mert jó sokáig a francia nyelv volt a nőnevelés alapelve.

A külön leányosztály felállítása nagyobb mértékben csak a XVIII. század hetvenes éveitől indul meg. Ezek a leányiskolák mind magánjellegüek és csak később kerülnek egyházi felügyelet alá.

A nőnevelés első munkásai lelkészek, kántorok, özvegyasszonyok, iparosok, sőt még földmívesre is akadunk, de találunk közöttük hébe-korba hivatásos pedagogust is. Az igaz, hogy nem sokat.

Mindezekből világosan kitünik, hogy ezen korban a leánynevelésre nem nagy sulyt vetettek. Az egész nevelés tulajdonképen nem terjed ki egyébre, mint az elemi ismeretek elsajátítására, féltek attól, hogy a leányok «túlműveltek vagy tudákosak» legyenek. Igaz, hogy a XVIII. század végétől az egyes nagyobb városokban mint Selmecbányán, Pozsonyban, Eperjesen, Rozsnyón, Iglón, Sopronban és más egyebütt egymás után nyilnak meg, az u. n. «Felső leányiskolák», de ezek sem egyebek, mint az elemi képzés kiegészítői. S mert a közvélemény a XIX. században már sehogysem tudott a nők túlalacsony fokú műveltségébe belenyugodni, nagy számmal alapítják a magánnevelőintézeteket, amelyekben a leányok nagyobb és alaposabb oktatást kaphattak. Ezek az internátussal kapcsolatos intézetek azonban oly drágák voltak, hogy a középosztály költséggel nem győzte, ezért a polgári osztályhoz tartozó leányok elemi ismereteik megszerzése után magánúton zongorát és francia nyelvet igyekezték megtanulni. Ezzel a tanulmányuk befejeződött és a műveltségük ezen korok felfogása szerint — teljes és tökéletes volt és semmi kívánnivalót nem hozott maga után.

Így tengődik a leánynevelés a legújabb korig, sőt napjainkig, amikor az új szellem befogadtatásért kopogtat a leánynevelés korhadó kapuján. Helyesen mutat reá Szelényi, hogy a XIX. század nagy társadalmi válságait a nőnek is meg kellett éreznie, neki is alkalmazkodnia kellett a modern szociális viszonyokhoz, neki is meg kellett

szereznie a nagyobb műveltség eszközeit, hogy a megszaporodott új feladatoknak meg tudjon felelni. A multban azokkal a leányokkal, akik férjhez nem mentek, nem sokat törődtek. Most a családalapítás nagymérvű megnehezítése miatt a leányokat nemi rendeltetésük szemmel tartása mellett nagyobb önállóságra kellett nevelni, hogy szükség esetén a maguk lábán is megállhassanak. Az enyelgő, időtöltő, fényűző leánynevelés az egész vonalon tehát mindinkább komolyabb, tudományosabb és gyakorlatibb iránynak ád helyet.

Ekkor születnek meg az evangélikus polgári, utóbb a felsőbb és legújabban a felső leányiskolák, vagyis a gimnáziumi és kereskedelmi tagozatot magában foglaló leányközépiskolák, amelyek már pályákra, élethivatásokra készítenek elő. De azért igen sokan vannak még ma is, akik sehogysem tudnak a modern kor áramlatába belenyugodni és nem szívesen veszik, hogy a nőt a nagyvilág forgatába beledobják. Gazdaságilag lehet ez előnyös, szükséges, indokolt, kívánatos és hasznos, de nem tartják ugyanennek a család és a társadalom szempontjából. Ennek az elterjedt és nemcsak az evangélikusoknál uralkodó felfogásnak adott kifejezést Raffay Sándor, amikor felvette egy olyan leánynevelő intézet eszméjét, mely sem elméleti, sem gyakorlati pályára nem képesít, hanem kizárólag magasabb műveltséget fogja nyujtani. Erre a célra báró Solymossy Lajos azonnal 50.000 koronát ajánlott fel.

Az evangélikus leánynevelésnek tehát Szelényi által rövid dióhéjba foglalt története is igen sok becses érdekes és értékes adatot foglal magában magyar nőnevelésünk általános történelmének szempontjából, miért is nagyon melegen ajánljuk Szelényi könyvét mindazoknak akiket nőnevelésünk multja érdekel. *Keller Imre.*

KÜLFÖLDI LAPSZEMLE.

Die höheren Mädchenschulen.

1917. *21. füzet.* Dr. Kurt Kesseler az *állampolgári nevelést* nem tudja elválasztani ma már a helyes jogérzéstől és az öntudatos világpolgári felfogástól. Az önzetlenséget az erkölcsös és eszes elrendezkedést kívánja vallásos szellemben — kívül, hogy biztos, boldog nemzeti életet élhessen minden ország — belül. Angolországnál p. o. a jóságos régi angol nagyságokra gondol, gondol a munkásvédelem egykori tapintatos angol vezetésére, gondol a betegápolás áldott tudományára, gondol arra, hogy mindezt elsősorban tőlük tanultuk meg «a multban». Reméli, hogy ilyen gondolatok mellett «a jövőben» minél előbb békejobbot nyujtanak egymásnak azok, akik néhány muló éven át ellenségként álltak egymással szemben. Rátér, hogy mindezt tulajdonképpen Foerster hangsúlyozza és hogy vele szemben Natorp csak lassú hódításban mer bízni a béke útján. Utóbbi az állampolgári nevelésben szociálpedagógiát tanít, a szociálpedagógiában pedig három lélektani mozzanatot tart fontosnak: a meggondolást, a bátorságot és az igaz ügy védelmét. Ezek a mozzanatok fejlesztik, erősítik a lelkes nemzeti élet keretében belül az igazi emberszeretetet, azt az emberszeretet, mely szerinte legpéldaadóbb, legnagyobb, legtökéletesebb a németeknél. «Előbb jó honpolgárnak kell lennie és maradnia annak, aki derék világpolgár akar lenni» hangsúlyozza Kurt Kesseler végeredményül Natorp nyomán, Mindenesetre felemelő érzés, hogy minden modern törekvés, minden tudományos filozófia, minden új világháború ehhez az ősi, ösztönszerű hitvalláshoz vezet vissza a leghosszabb kutatás leglobogóbb fényénél épúgy, mint a hajdani primitiv mécsesnél.

22. füzet. Kannegiesser ritka tárgyhoz nyul. Keresi *a háborús költészetben az ipari mozgalmak* hangjait. A «munkások» szövetsége p. o. mindjárt egész kis külön irodalmat teremtett, azokét, akik dolgoztak és alkottak a mindennapi életben, mielőtt tollhoz nyultak s akik a tollal kezükben szintén a gyakorlati mozgalmak bonyodalmait bontogatják, hogy ismét emelkedjenek fel magasabb légkörbe. Tartanak nagyszabású előadásokat, a technika filozófiájáról, a gépek szükségességéről, sőt — bőven fejtegetik, hogy mit jelent a kimagasló egyéniség az ipar fellendülésére. Küzdenek az ölő egyformaság ellen, küzdenek ellene, hogy az embert géppé, a munkát gépiessé alacso-

nyítsák; hogy mindkettőt megfosszák a szellemtől, az isteni szikrától. Helyet kérnek az organikus előretörésben, a fenséges végcélnak, a mennyei boldogságnak, annak, hogy a teremtő gondolat öntudatos szabadsággal alkothasson. Evvel fejlődnek, az egyéniségek is és a népek versengésében minden téren az a nemzet győz, melynek legnagyobb emberei vannak. — A német tömegeknél, a háborús német fegyelmezettségnél ez első pillanatra szinte meglepő. Hogy még ott is! — Mivel megvan, akkor már természetes, hogy méltatójuk és kritikusuk, a pathosz mellé több mérsékletet, több harmonikus formát, több befejezettséget kíván nekik művészetükbe.

A könyvek között erősen kiemelik Erich Marcks-tól: Männer und Zeiten. Quelle & Meyer-nél jelent meg. Ára 14 M. Az újkori «történelmi» művek közé sorolják. Dicsérik benne a tartalmas párhuzamot Németország és Amerika között.

23/24. füzet. Itt folytatja Kannegiesser az *ipari mozgalmak* költőinek a méltatását. A nagy kapitalisták óriási terveit mutatják be fenséges epikus formában. Náluk a kapitalisták a pénzzel, a gazdasági erővel már nemcsak családok és országok, hanem egész világrészek meghódítására törekszenek. És jegyezzük meg jól, hogy szerintük a világhódító akarat megtörése nem törvényszerű, éppenséggel nem. Csak véletlen! — Ezért intenek a költők szívhez szóló hangon, hogy ne merüljünk el egészen régi világok szürke boncolgatásába, hanem ragadjuk meg világos tekintettel és erős kézzel a közvetlen környezetünket, küzdjük le mellettünk a legközelebbi ellenséget. — Persze nekünk mindez Amerika és legfeljebb kicsit Németország. Legalább eddig, hála Isten! De mindenesetre mindenütt jó látni, hogy az egyszerű munkások is akarnak gondolkozni, akarnak érezni és a szépnek áldozni. Bármivel teszik, csakhogy akarnak! Megkeresik az életben a harmóniát, az igazi magasabb összhangot.

Dr. Töwe *a porosz és nem porosz*, német felsőleányiskolák között von párhuzamot. P. o. nagyon érdekes Bajorország, hol erősen szolgálnak ezek az iskolák egy-egy gyakorlati célt is.

Dr. Sellmann *a leányok* nevelésének a fő ideálját tűzi ki. Ez az ideál a szerető édesanya, akár valódi, akár szimbolikus értelemben. Ebben benne van a valláserkölcsi nevelés, benne van a jellem, az egyéniség, benne minden honleányi kötelesség. Ez megkívánja az állandó tevékenységet és a folytonos tökéletesedést. Ebben látja az iskolai tanterv és módszer legfőbb elvét, ebben a háború legnagyobb tanulságát.

Dr. Wülker a tehetséges *leányok* haladását teszi szóvá, megjegyezvén, hogy ezekről kevesebbet beszélnek, mint a hasonló fiúkról. Az egyoldalú, de egyoldaluan nagyon kiváló emberek pártjára áll. Kívánja, hogy ezek ne pazaroljanak éveket arra, ami nagyon nehezükre esik és ami bizonyos körülmények között élethivatásukban mégis csak majdnem felesleges. Ajánlja a tantervek olyan átvizsgálását, hogy mi van bennük hiába a gyakorlati, mi a tudományos vagy a művészi tehetségre? sőt mi lehet még esetleg káros is? Hanem azért a tanítónői fokot vagy az érettségit elengedhetetlennek tartja arra, aki magasabbra tör. Aki középszerű, aki nem tud kitartani, az előtt «be az ajtót». «A lassan fejlődőkkel szemben pedig

óvatosság, esetleg külön-órák, olyan külön-órák, melyeknél nem a szülők gazdagsága dönt!»

A mi keresett és gazdag elbeszélő irodalmunkra tanulságos a következő novellasorozat az újak- és legújabbakból: Bibliothek *wertvoller Novellen* und Erzählungen. 2 M 50 egy-egy kötet, másféllapos rövid előszókkal az írók életéről.

Nemzeti büszkeségünknek pedig méltán hizeleghet, hogy a Földrajzi Értesítő cikksorozatot közöl földünk ismertetésére.

Die höheren Mädchenschulen. *1918. 1. füzet.*

A szokottnál több füzet került most elém, pedig szinte félve őrzöm a világosságot. Hogy mit akarnak a jövő évek vezető asszonyaitól a németek, ezt ugyancsak jó igazán megérteni.

Az első cikkben messze keletre megyünk. Dr. Philipp Manoloff *a bolgárok leányoktatásáról* mond el sok dicsérőt. Ők mindjárt függetlenségük kivívása után, rögtön úgy gondoskodtak a nők kimüveléséről, mint a férfiakéról, már pedig a férfiak közül mindenki felküzdheti magát akármilyen intézetbe és az iskolák terheinél se állam, se község nem riad vissza semmilyen áldozattól, sőt még nagyon sok ingyen taneszközt és nagyon sok ösztöndíjat is ad. A tanult nők azután a közéletben bőven kamatoztatják tudományukat; nemcsak magánosok, sok előkelő tisztviselőnek, katonatisztnek a felesége tanít, vagy hivatalba jár. Csak a tudományos pályák maradnak gyakran félbe; a középiskolát elvégzik és tovább nem mennek. Ezért legutóbb külön bizottságot szerveztek annak a problémának a tárgyalására, hogy hogyan lehetne a felesszámú gimnáziumok helyett minél több középfokú, gyakorlati irányú, női szakiskolát teremteni. Érdekes lesz az eredmény. A bolgároknál — akár sokat, akár keveset tudunk róluk — meghat bennünket mostanában nemcsak a fizikai, hanem az erkölcsi erő is, nemcsak a küzdés, hanem a lelki nemesség. Hogy ennek a szellemnek előzménye, következménye vagy párhuzamosan fejlődő éltető ereje-e a nők munkája, az talán még nem elég világos, de annyi bizonyos, hogy együtt halad vele. Igaz, hogy ma még leginkább csak az egyetem kapujáig!

2. füzet. Sok vita, sok megbeszélés után, mult év végén kialakult a *német nőiskola* meghatározott alakja. Az óraszámot, az anyagot megszűkítették, de annál inkább törekszenek alapos, mély tudásra. A háztartás vezetése, a gyermek ápolása, a közélet szövevényének és kívánalmainak helyes megértése tanulást, gondolkodást, munkát kíván a növendékektől. Kevés könyvismeretet, sok életismeretet, még több gyakorlati próbát! Akik a lyceum-mal végeznek, azoknak a kétéves kiképzést szánják; akik hivatásra indulnak vagy főiskolákra mennek, befejezhetnek mindent egy év alatt. Fő az, hogy mindnyájan végezhetnek hazájukban, nem kell külföldre menniök és itthon is nem emészti fel minden erejüket az idegen nyelv. Jó nemzeti szellemre, a női lélek, a női hivatás megbecsülésére vall, hogy nagyon népesek ezek az iskolák és azért elterjedésükkel még mindig nincsenek megelégedve, még mindig akarják azt fokozni.

Dr. Lohmann «*Waltharius manu fortis*»-t, de egyáltalában a történelmi dicsőség, a történelmi nagyság olvasmányait szeretné terjeszteni a csukaszürke katonák között vigasztalásul, lelkesítőül. Hogy miért ebben a folyóiratban emlékezik meg ilyen kérdésről? Bizonyosan a női szíven át akarja vezetni messze földre az ősi poézist. Összefüggésben van evvel, hogy Dr. Stocker kikel a drága, agyonmagyarázott, rendkívül bő függelékkel ellátott *iskolai kiadások* ellen, melyek anyagi megterhelésre, gondolat-megállásra és a tanítás megmerevedésére vezetnek.

Különben az *irodalmi termés*-ből főleg két munkára figyelmeztetnek bennünket igen meleg szavakkal: Anton Heinen: Jugendpflege. M 1·20. Theodor Elsenhaus: Charakterbildung. M. 1·25.

3. füzet. Dr. Müller arról gondolkodik, hogy milyen szerepet vihetne a «főtanító», vagyis a «tanár» az *új államalakulás*-ban. A tanítók és a hivatalnokok már megmozdultak. A tanárnak is csatlakoznia kell szorosan hozzájuk, nem szabad várnia a háború végét. Neki itthon kell küzdenie, amíg a katona a harctéren viaskodik. Közgazdasági felvilágosultság és állampolgári tájékozódás mellett egységes, öntudatos, céltudatos tisztviselő-politikának kell kialakulnia akkorra, mikor a béke majd módot nyujt a gyors haladásra. A tanári hivatás ideálját és a nevelés legfőbb eszméit mindenképpen ébren kell tartani. A pedagógiai kamarák létesítésének a terve jogos és jogos kívánság, hogy abban szakemberek is dolgozzanak. Bizony tanárnak és hivatalnoknak egyaránt hasznára válik, ha mégis csak különböző lelkük magasabb világosság mellett a «tisztviselői» lelkesedésben egybeforr és együtt keresik anyagi meg szellemi boldogulásuk útját. Ez végeredményben csak hasznára válhat a gyakorlati pályáknak és az új társadalmi osztályok méltó elhelyezkedésének szintén.

Dr. Kurt Kesseler gyönyörű cikksorozatot kezd a következő címen: «*az iskola problémája a német ideálizmus megvilágításában*». Először azt fejtegeti, hogy mi az a «kulturiskola» és hogy szakműveltség előtt mindenkinek ilyen iskolán kellene keresztülmennie. Szerinte a kulturiskola műhely, ahol a növendék emberré emelkedik; ahol egész lelkének minden ereje harmoniába kerül, ahol szabaddá és önállóvá lesz, ahol tiszta, sajátos egyénisége megmutatkozik és megnő; ahol megtanulja, hogy hogyan használhat mindennel legtöbbet magának és a saját ereje teljes kifejtésével, önzetlen, fáradhatatlan odaadással a köznek. Iskoláról van ugyan szó, de azért erősen hangsúlyozza a bensőséget, a nyugalmat, az átérzett elragadtatást a szellemi életben, a szellemi élményt, a szellemi értékelést, a szellemi élet hűséges szolgálatát. A történelmi és nemzetközi átpillantások siettetik azt a következtetését, hogy a kultúra legmagasabb betetőzése a nemzeti lélek, a nemzeti fény, a nemzeti egyéniség, mert nélküle szétfolyik, ellankad, elerőtlenedik az ismeret. Már pedig minden ismeret célja cselekvő-képesség, erkölcsös akarás, érzék a szép iránt, istenes hit, szóval művészi élet.

A könyvek közül bizonyosan sokan olvassák majd: Felix Salomon: Der britische Imperializmus. Teubner-nél. 3 M. Kitér a régi korokra és a legkülönbözőbb fázisokra s ennek alapján ad képet a jelenről.

4. füzet. Dr. Karl Hessel: *Német vér az olasz művészekben.* —

Nem egyhamar bizonyítja valami jobban a németek nemzeti önérzetét, mint ez a cikk. A legnagyobb mesterekben, a legnagyobb művészi áramlatokban mindenütt rokonságot lát és a rokonságnak nemzetfenntartó hatalmat tulajdonít. Itt emellett a büszkeség mellett még az együttérzés, még a művészi megértés is eltörpül.

Kurt Kesseler folytatja a «*kultúriskola*» német ideálját. Rátér a művészi nevelésre, arra, hogy ennél nem a művészet «űzése» a fontos; művészet-űzésre nincs szükség, ez szakiskolába való. Itt az esztétikai öntudatot kell felébreszteni! Az ember legyen képes a szépet megérteni, a művészi életben bensőleg elevenen résztvenni! Ebben emelkedjék magasabb régiókba épúgy, mint ahogy emelkedik a vallásos szellemben, ami szintén idetartozik, ha eltekintünk a felekezeti különbségektől, ha ez is benső élményekből gyullad ki, ha ez is nemzeti áhitatban ragyog, ha ez is minden érték helyes felismerésére vezet. A kultúriskola azonban nemcsak értékek felismerésére, hanem értékek termelésére nevel; magában foglalja a munkaiskola törekvéseit, vagyis bizonyos fokig a tanulók önkormányzatát, növendék és tanító «közös munkáját, de természetesen mindig úgy, hogy a fejlődő ember folyton sokat, nagyon sokat kapjon eljövendő életéhez.

Az *egyesületi hírek* mind amellett szólnak, hogy mennyire értékelik ezekben a körökben a tanárok segítségét.

Az *irodalmi rovat*-ban szívhez szól: Kurt Engelbrecht: Die Seele deines Volkes. 3 M.

5. 6. *füzet.* Oberlehrerin Margar *Schiller* nagy *ethikai és esztheticai kincseiről* beszél. Szeretné felújítani azt az ideális gondolkozást, ami ezelőtt száz évvel a klasszikusok nyomán foglyul ejtette a lelkeket. Schillert ő sohasem tárgyalná úgy, hogy csak a költői szépségeiről beszéljen, hanem mindig feltárná pompás világnézetét is egész fenségében; Schiller a fenséget szeretné természetesnek látni, a jóságban szeretné látni az erőt. Ki nem tudná közülünk, hogy Oberlehrerin Margar problémája egyike a legszebb, de legnehezebb kérdéseknek! Főleg a nőnevelésben szép és nehéz. A költőkben nemcsak gyönyörködni, hanem utánuk indulni az életben?! Istenem, ha tudjuk és ha lehet! Erre kellene valami nagy közös forró egyesülés! Hogy legalább lassanként, fokról-fokra sikerüljön — talán az utódainknak.

Dr. Wiegand kedvesen meséli, hogy a *lakóhely* emlékeit milyen varázslatosan fel lehet használni az *irodalom* tanításában. Budapesten hogy beszélnek a kövek! Ki ölelte már magához ezt az egész nagy megidéző erőt?!

Kurt Kesseler folytatja a *kultúriskolában* a munkaiskola megvalósítását. Szemléltetni óhajtja, hogy minden munka hasznára válik a közösségnek; hogy kellemes érzés akarni az értékes megtermelését; hogy rend és törvény hasznára van mindenkinek; hogy a munkaközben kapott utasítás vagy gondolat hihetetlenül megkönnyíti a folytatást; hogy kár a tagokat mozgatni, tornásztatni hasznos eredmény, átlelkesítő szellemi foglalkozás nélkül, stb. stb. A kezet pláne nagyrabecsüli; mondja, hogy mennyire finomítható, hogy esetleg hatodik érzék, amely egyenesen az agyba nyúlik. Utal a munkás megbecsülésére, de nagyon óv minden túlzástól. Hiszen végsősorban a szellemi értékeket akarja felfokozni! ahol a fizikai nemhogy elő-

mozditaná ezt a célt, hanem árt neki, ott ellensége az emberiségnek az, ami kellő határok között nagy jóltevő. A munkaiskola nyomán az egységes iskolát is kihámozza Kurt Kesseler a kulturiskola fogalmából. Evvel szemben nagyon mérsékelt és némi engedményeket is csak a középfokon ad. Ugyanis kivételes egyéni esetektől eltekintve, fokozatos lassú emelkedéssel tartja csak jónak a közösségre egyes osztályok emelkedését vagy esését; akkor tartja helyén a változást, mikor már minden hiányt pótoltak azok, vagy minden fölényüket elvetették maguktól ezek; érzelmi szempontból, a közelítés tekintetéből szerinte annál méltányosabb és igazibb a megértés, minél később történik. Röviden szólva: «a jó-családok gyerekeit visszatartják a szűklátkörűek a haladásban, minden megfelelő ellenszolgáltatás nélkül; a gyengék pedig avval, ami nekik gyors haladás, felületes munkát végeznek». Úgy látszik: a pótlást kívánó háborús pusztítás váltja ki ezeket a szokatlan, energikus, racionális hangokat. A hetedik füzetben avval enyhíti szigorúan világos látását, hogy mindenféle módot felkeres, ami tömeg között, nyilvános intézetben is aránylag könnyűszerrel átvezeti magasabbfokú iskolába azt, aki később jött rá, hogy nagyobbra hivatott.

Trier-Stadt-ban megjelent két könyv, ami meg az ellenkezőre ad vonzó példát. Egy művelt városi lány egy-két évre félbeszakítja művészi tanulmányait, mert rájött, hogy ő rá a világfelfordulásban *vidéki gazdaságnál* nagy szükség van. Innét azután útnak bocsátja tapasztalatait:

Hinterm Pflug zur Krigszeit. M. 1·50.

Fräulein Grossknecht. M. 2.

Isten adja az ujjmutatásokat a mai nehéz időkben. Csak legyen egy-két világos perc, egy-egy éles elme, amelyik felfogja, gyors toll, hogy leírja!

7. *füzet.* Dr. Alfréd Weller amellett száll síkra, hogy *a nőiskolában a neveléstan* legyen a főtárgy. Fejtegeti, hogy az ember, a gyermek mennyire hajlik a fejlődésre, a tökéletesedésre! Hogy az édesanyának milyen szerepe van az iskola előtt és az iskola alatt. Utal arra is, hogy a nevelés művészetének az elsajátításánál a könyv maga nem elég; a megfelelő vezető egyéniség eleven ereje gyorsabban, biztosabban és élvezetesebben vezet célhoz.

A 8. *füzet*ben folytatódik ez az értekezlet avval, hogy hogyan mélyíti, hogyan tetőzi be a nőiskola minden társadalmi körben az általános műveltséget. Ilyen megvilágítás mellett természetesen még jobban kitünik, hogy *a neveléstan* éppen itt mennyire megértteti és mennyire előmozdítja az emberi haladást. Akik eddig neveléstan nélkül végeztek, azoknak szeretne utólag pótló-tanfolyamot rendezni. Sokféle változatát ismeri ennek a tárgynak, de int, hogy mindegyiknek meg kell tanítania a magábamerülés, az elgondolkodás nagy fontosságára, a tapasztalatok összegyűjtésének kiszámíthatatlan értékére. Épen ezért óvja az asszonyokat, a családanyákat, hogy sok időt töltsenek házon kívül, hogy túlságosan játékonykodjanak, hogy nagyon állampolgárok legyenek. «A nő legyen otthon népnevelő még pedig a szó magasabb értelmében és akkor a nemzeti erők mind érvényre jutnak.»

A következő lapokon és a *9. füzet*ben szintén meghatóan vázolja Georg Frauscher, hogy Gœthe ifjúkori emlékei mennyire belejátszottak a *Hermann és Dorothea* legszebb részeibe. Ez a hatalmas, józan, nagyranőtt férfi mindig könnyekig elérzékenyült, mikor visszaálmodta szülőföldjét, az ő édes szüleit, kedves gyerekkori ismerőseit. Mindig felmelegedett, megvigasztalódott, mikor eszébe jutottak régi örömei, szórakozásai, a hosszú-hosszú barangolások kinn a szabad természetben. A Hermann és Dorothea nőtt legjobban a szívéhez. Bizonyosan visszagondolt máskor is az aranyifjúságra és ki tudja lett volna-e ilyen zseni, ilyen áldásos zseni, ha nem meríthet ebből a szívnemesítő gazdag forrásból.

Magdalene Abendroth meggyőző okossággal bizonyítja, hogy mennyire *megvilágosodik az értelem a helyes nézes útján*. Bizonyítja, hogy a nőknek különösen szükségük van jó szemre és hogy a kötelező szolgálati év megvalósításával, a női munka megbecsülésével ezt a képességet kell fejleszteni. Nála összefüggő sorozatot képez: jó szem: világos gondolat; biztos érzés: helyes ítélet; megbizható akarat. Nála a helyes látáson épül fel a nép egész jóléte és boldogsága. Megfigyelés, rajz, gyakorlati lélektan, a varrótű ügyes kezelése, praktikus bevásárlás, tájékozott áruisme — mindezt előtérbe helyezi a női műveltség betetőzésénél és annál, hogy a nőből igazán jó nevelő váljék, hogy a gyermek és az ifjúság fejlődését tényleg alaposan értse. Lelkünkre köti, hogy gyönyörködni életben, természetben és művészetben; küzdeni az életben; jól harcolni fegyverrel, anyagi meg erkölcsi javakkal a hazáért csak az tud, kinek éles a tekintete, tág a látóköre, kinek vannak emelkedett átpillantásai. Biztosít bennünket, hogy ez a lelki gazdagság tanítható, átadható; hogy ennek a céltudatos életrekeltése nem mellékes, hogy bizonyos fokig részesülhet ebben mindenki főleg akkor, ha a nők kiképzése megfelelő. Persze ez is a körülményektől függ. Hányszor emelkedik, bővül, simul a lelkünk, ha mesterségesen behunyjuk a szemünket! Máskor meg nézünk, nézünk és a világosságtól függ minden lelki üdvösségünk!

Az új könyvek között nagyrabecsülik, nemzeti, családi kincsnek tekintik a németek Georg Buchwaldtól: Doktor Martin Luther. Ára 10 Márka, tehát jó bőven elmondhatja a nagy hitvalló egész ifjúságát, egész fejlődését.

Lépten-nyomon találkozunk most a híres emberek fejlődésének a rajzával. Hála Isten! De akik nem híresek?!

Schmidt Mária

LEÁNYKÖZÉPISKOLAI TANÁROK ÉRTEKEZLETE.*

1918 június 22-én délutáni 6 órakor a budapesti VI. ker. állami leányközépiskolában gyűltek össze a budapesti és vidéki leányközépiskolai tanárok, egyesületi szervezkedésük megbeszélése végett.

Megjelentek: Gellért Bella, gr. Gatterburgné-Hermann Róza, Odor Henrietta, gr. Gatterburgné-Hermann Teréz, Strasser Sándor (Győr), Watzetsch Janka (Lőcse), Schuber Ilona, dr. Zibolen Endre, Makó Irén (Pozsony), Arató Frigyes, Arató István (Kőszeg), dr. Domby László (Miskolcz), dr. Dittrich Vilmos, Barta Dezsőné dr., Ballenegger Henrik (Pancsova), dr. Wéber Arthur, dr. Berecz Sándor, dr. Marcsek Tibor (Sopron), Incze József, Lányik János (Mezőtúr), Czinyéry Barna (Miskolcz), Rábola Gusztáv (Debreczen), dr. Starek Andor, Csiky Paula (Beszterczebánya) Kolb Sarolta (Beszterczebánya), dr. Muntyán Ilona (Beszterczebánya), Aranyi Márta (Beszterczebánya), Schmid Gyula, Arató Amália, Tirscher Berta, dr. Málnai Mihály, Urbányi Emilia, dr. Benisch Arthur, Fehér Géza (Mezőtúr), Kiss Ödön, dr. Bittenbinder Miklós, dr. Pécsy Béláné.

Kiss Ödön, mint elnök, vezette a tanácskozást s közölte a megjelentekkel a leányközépiskolai országos tanáregyesület megalakítására keletkezett mozgalom eddigi eredményeit.

Dr. Bittenbinder lelkesítő előadó beszédében eleve rámutatott arra, hogy nem akarunk elszakadni, különválni az országos középiskolai Tanáregyesülettől, már csak azért sem, mert ezzel ártanánk munkánk színvonalának, de egyesülni, tömörülni kívánunk, hogy a leányközépiskolák érdekeit hathatósabban szolgáljuk és hogy az intézmény szellemi munkásainak minden jogos törekvését támogathassuk. Közös kötelességünk: a középiskolai leánynevelés kérdéseinek szakszerű tanulmányozása, pályatársaink jogainak védelmezése, főképen a polg. isk. képesítésűek státusrendezése ügyében.

Sorsunk, törekvésünk, céljaink a fiúközépiskolákéval azonos a legtöbb tekintetben, de nekünk külön kötelességeink és jogaink is vannak. A viszonyokhoz kell alkalmazkodnunk, a hiányokat kell pótolnunk. A leány és fiúiskolák között lényeges eltérések vannak, amelyeket egyformán elintézni nem lehet.

A kezdeményezést kedvező hangulattal fogadták. Több budapesti és vidéki iskola jelentette be csatlakozását, bár a nehezebb pósta-

* E közlemény lapunk zártakor érkezvén azt e helyütt közölhetjük.

közlekedés miatt a válaszok egy része késik. Többeknek a javaslata, hogy külön szakosztályt létesítsünk a középisk. tanárok országos egyesületében, az előadó szerint nem lenne oly célravezető, bár ettől a gondolattól sem kell elzárkózni. Sikert azonban így nem remélhetünk. Nevelési és személyi érdekeink vannak. Informátori jellegü egyesület szervezésére volna szükségünk.

Eddig száz tag jelentkezett. Szolidaritással kell dolgoznunk, nehéz munkát végeznünk. Buzdítani kell mindenkit és mindenkinek, hogy ügyünket siker koronázza. A szünidőt fel kell használnunk, hogy az ősszel már munkához foghassunk. A budapestiek delegáljanak egyeseket, hogy az előkészítő munkát elvégezzék. Végre a két felfogáshoz hozzászólást kér: külön egyesületet létesítsünk-e, vagy külön szakosztályt?

Arató Frigyes igazgató úgy látja, hogy az ügy nincs még a döntéshez teljesen megérve. Legcélszerűbb volna, ha folytatnók a tájékoztató és előkészítő munkálatokat s az egyesülés módjára nézve csak akkor határoznánk, a mikor valamennyi leányközépiskola tanári testületének állásfoglalásáról értesülést nyertünk s nagyobb valószínűséggel számíthatunk arra, hogy elég erőnk lesz nemcsak az egyesületnek vagy külön szakosztályok megalkotásához, de annak munkaképességében való megtartásához is.

Incze József igazgató a külön egyesület sürgős megalakítását javasolja. Az országos középiskolai Tanáregyesület kebelében külön szakosztályt csak úgy tudná elképzelni, ha ennek kezdeményező és végrehajtó hatalma lenne. A fejlődésnek az ügykezelés ottani tempója nem felel meg. Az egyesületnek mozgékonynak kell lenni, hogy sürgős kívánságaink minél gyorsabban elintézést nyerjenek.

Dr. Marcsek Tibor a külön szakosztály sürgős megalakítását ajánlja. Anyagi tekintetben vannak aggodalmai. Kevés a tag, nem lesz életképes az egyesület.

Strasser Sándor szerint az orsz. Tanáregyesületben kell tömörülni.

Weber Arthur, Keller Imre a külön egyesület mellett vannak.

Az értekezlet nagy szótöbbséggel elhatározza, hogy a Leányközépiskolai tanárok országos egyesületét megalkotja. A további előkészítő munkálatok intézkedésére az eddigi elnökséget kéri fel. A bizottság címéül a VI. ker. állami leányközépiskola igazgatósága címe szolgál: Budapest, VI., Adrássy-út. 65. *Dr. P. B.-né.*

*

A polgári iskolai tanárok országos kongresszusa 1918. június 26-án dr. Kovács János pedagogiumi tanár elnöklete alatt Mezey Lajos előadó előterjesztésére következő határozati javaslatot fogadott el.

Határozati javaslat.

A IV. Országos Középiskolai Tanári Kongresszus határozatával teljes szolidaritásban és a magunk sajátos körülményeire való tekintettel kívánjuk:

1. Az állami és nem állami tanárok helyzetének teljes egyenlősítését.

2. Az árúuzsorának sürgős letörését, mert ez a hatékony segítség lehetőségének alapfeltétele. A naturáliákkal való ellátás szerveztessék.

3. Valamennyi polgári iskolai férfi- és nőtanár a mainál eggyel magasabb fizetési osztály ugyanazon fokozatának megfelelő fizetést kapjon.

4. A háborús segély 200 %-tól 150 %-ig felfelé csökkenő arányban állapíttassék meg.

5. A lakásbérek akkorák legyenek, mint a katonatiszti lakásbérek.

6. A feleségre is kiterjesztett családi pótlék 100 %-al.

7. Minden külön díjazás 200 %-al emelendő. A köteles heti órákon kívül minden munka díjazandó. A fölemelt óradíjak 1917—18-ra visszamenőleg utáltassanak ki.

8. A háborús segély a végleges nyugdíj alapjául szolgáló fizetések rendezéseig a nyugdíj megállapításánál beszámítandó, a régi nyugdíjasok háborús segélye arányosan emelendő.

9. A polgári iskolai oklevéllel alsóbbfokú iskolánál eltöltött szolgálati idő beszámítandó.

10. Az egy évnél hosszabb idő óta szolgáló helyettesek és megbizottak szolgálati idejüknek megfelelő fokozatba nevezendők.

11. A Pedagogium és Erzsébet-Nőiskola tényleges főiskolai jellege alakilag is haladéktalanul ismertessék el, mert sérelmeink zömének e hiány a főoka.

12. A polgári iskolai igazgatóságok és főigazgatóságok szerveztessenek.

13. Sürgősen megalkotandó a tanárságot oly hivatalos szervezetbe tömörítő szolgálati pragmatika, mely szervezet jogokat ad és befolyást biztosít személyi pedagogiai kérdésekben és az adminisztráció terén.

14. A rangosztályokra alapított egészségtelen fizetési rendszer mielőbb oly méltányosabb fizetési rendszerrel cserélendő ki, melyben az alapfizetés

a) mindenkor a tényleges megélhetési viszonyokhoz igazodik;

b) az egyén tisztességes megélhetését, a családalapítás lehetőségét és az automatikus előlépést mindenkinek biztosítja;

c) melyben a különböző fokú iskolák tanítóinak, tanárainak fizetése között levő különbség egyedül tanulmányi idejökkel legyen arányos, oly mértékben, a mennyi a további tanulást indokolttá teszi.

Az orsz. kongresszus a nagy számmal megjelent polg. isk. tanárok megbízásából e határozat átadására egy küldöttséget a vallás- és közokt. miniszterhez s egy másikat pedig a pénzügyminiszterhez küldött ki. A miniszter helyett dr. Neményi Imre államtitkár a nála megjelent küldöttségnek megnyugtató választ adott a statusrendezés és a pedagogium s Erzsébet-Nőiskola főisk. jellegének alaki elismertetése ügyében.

A pénzügyminiszter is jóakarattal fogadta a nála járt küldöttséget.

A SZERKESZTŐ KÉRELME

A «NEMZETI NŐNEVELÉS» TISZTELT MUNKATÁRSAIHOZ S MINDEN JÓAKARATÚ BARÁTJÁHOZ.

Amidőn e lap szerkesztését elvállaltam, tettem ezt azzal az elhatározással, hogy a nőnevelés ügyét egész odaadással és fáradságot nem ismerő buzgalommal fogom szolgálni s megvalósítani mindazt, amit Olvasóinkhoz címzett rövid fejtegetésemben szóvá tettem. Hogy a kitűzött feladatok megvalósítása, bármily jóakarattal is fog hozzá valaki, egy ember erejét felülmulja, az hiszem nem szorul bővebb fejtegetésre. S így a munkamegosztás az, ami a kitűzött cél megvalósítását lehetővé teszi. Első sorban azoknak a közreműködésén fordul meg a cél megvalósítása, akik a nemzeti irányú nőnevelés nagy kérdései iránt érdeklődésüket eddig is azzal fejezték ki, hogy e lapnak szellemében dolgozataikkal közreműködtek feladataink megvalósításánál. Ha ezt eddig is az ügy iránti lelkesedésből nagy készséggel és önfeláldozással tették, tegyék ezt még inkább a jövőben, amidőn annyi kérdésnek tisztázása válik esedékessé s midőn egy új élet munkájában mindenkinek kell kivennie annyit, amennyit rátermettsége minden egyesre ró. Kérem e lap minden eddigi munkatársát, támogassa továbbra is közreműködésével azt a nemes célt, amelyet e lap eddig is szolgált s a jövőben még fokozottabb mértékben kiván szolgálni. De ez kérelmemnek csak egyik része. A másikkal mindazokhoz fordulok, akik eddig mint munkatársak nem működtek közre e lap feladatainak megvalósításánál. Oly sokirányú kérdés fejtegetésével tisztázhatjuk a nemzeti irányú nővevelés nagy céljait, hogy e téren mindazok-

nak a közreműködése kívánatos, akik a nőneveléssel foglalkoznak s ép ezért e lap hasábai mindazok számára nyitva állanak, akiknek a nőnevelés fontos kérdéseiben komoly mondanivalójuk van. S itt nemcsak nagyobb dolgozatokra gondolok, hanem bármily kisebb, célunkat szolgáló közlemény, értesítés számára is lesz hely, ha ez feladatunk megvalósításához hozzájárul. Ehhez képest e lap beosztásában azt az újítást valósítom meg, hogy kisebb közlemények számára is lesz hely s krónika címen vegyes tartalmú rész is lesz e lapban. A t. könyvkiadókat ezuton is arra kérem, hogy a kiadásukban megjelent könyveket és folyóiratokat ismertetés végett a szerkesztőségnek beküldeni sziveskedjenek.

AZ ELŐFIZETÉSEK NYUGTÁZÁSA.

1917. év április hó 14-től 1918. év április hó 10-ig beérkezett előfizetési díjak nyugtázása.

1918. évre előfizettek.

Almásy Alice, Budapest; Andrássy Istvánné, Püspökladány; Andresen Andrásné, Budapest; Alszeghy Erzsébet, Pápa; Alszeghy Piroska, Magyaróvár; dr. Ábrahám Gerőné, Hódmezővásárhely; Ág. h. ev. leánynevelőintézet, Aszód; Áll. felső leányiskola, Arad; Erzsébetvárosi leányiskola, Arad (kétharmad évre); Áll. polg. leányiskola, Aranyosmarót.

Bandhauer Irén, Budapest; Barkáts Mária, Szabadka; Bátory Józsefné, Budapest; Buday Jolán, Budapest; Bokor Mária, Segesvár; Bottos Ilona, Dévaványa; Bolgár Mária, Pestujhely; Binder Laura, Kolozsvár; Babare Adél, Budapest; Bellóny Gitta, Nyitra; Bekker Szerén, Budapest; Berinde Irén, Lugos; Barta Arturné, Budapest; Áll. felső leány és ker. iskola, Brassó; Budapest székesfőváros anyagszertára 130 példányért; Ág. h. ev. elemi és polg. leányiskola, Budapest; Országos Kaszinó, Budapest; Orsz. Közoktatásügyi Tanács, Budapest; Izr. polgári leányiskola, Budapest; Áll. polg. leányiskola, Beregszász; Szociális Misszió-Társulat, Budapest; Ranolder-intézeti r. kath. tanítónőképző, Budapest (kétharmad évre); Ref. egyház skót polg. leányiskola, Budapest (kétharmad évre); Áll. felső leány- és keresk. iskola, Békéscsaba; Amizoni-intézet, Budapest; Vakok budapesti Orsz. intézete; Áll. leányközépiskola, Besztercebánya; Bölöni Aranka, Békés.

Csernátony Janka, Debrecen; Csik Mária, Liptóujvár; Magy. Gazdasszonyok Orsz. Egyes. leánynev. intézete és árvaháza, Cinkota; Áll. polg. leányiskola, Cegléd.

Dettrich Margit, Kiskőrös; Dirner Adél, Budapest; Derzsy Irén, Zilah; Draskóczy Virginia, Ipolyság; Dubraviczky Erzsi, Pásztó; Iskolanővérek, Dés; Diósgyőri m. kir. vas- és acélgyár iskolák; Áll. polg. iskola, Erzsébetfalva; Flenger-féle polg. leányiskola, Érsekujvár; Angol kisasszonyok el. tanítónőképző-intézete, Eger (kétharmad évre).

Fábry Erzsébet, Dobsina; Faics Irén, Dombóvár; Fischer Sarolta, Budapest; Fodor Riza, Budapest; Ferenczi Vilma, Csörög; Fábián Ilona, Zala-Sójtör; dr. Fülöp Ödönné, Debrecen; Áll. felső leányiskola, Fiume.

Gally Margit, Békéscsaba; Gál Ernőné, Budapest; Godányi Irma, Temesvár; Gálné-Fekete Irén, Budapest; Áll. el. isk. tanítónőképző, Győr; Áll. polg. leányiskola, Győr.

Hargitai Margit, Budapest; Halamka Margit, Halmi; Händel Vilmos, Selmecbánya; Héger Lajosné, Budapest; Husz Mária, Lupény; Áll. óvónőképző, Hódmezővásárhely; özv. Herich Károlyné, Budapest; Holzmann Károlyné, Budapest; Áll. polg. iskola, Hosszúfalu; Áll. polg. leányiskola, Hódmezővásárhely; Hödl Frida, Temesvár; Áll. polg. iskola, Galgóc (I. félévre).

Imreh Juliska, Esztelnek; Ág. h. ev. polg. leányiskola, Igló; dr. Jakab Béla, Pécs; Juhász Margit, Budapest.

Keller Adél, Pestujhely; Király Emma, Kismarton; Kuntz Irén, Budapest; Kuhn Aranka, Breznóbánya; Kossuth Mihályné, Szalók; Karsay Jolán, Győr; Kröpfelné Bömches Vilma, Nagyszeben; Krompecher Irén, Kolozsvár; Király Aranka, Hosszúfalu; Gróf Károlyi Lászlóné, Fót; Kozma Gabriella, Budapest; (1919-re, 1920-ra, 1921-re és 1922-re is); Klobusiczkyné Bec Matild, Pancsova; Kerner Ilona, Zsámbék (1919-re is); Keresztesy Kornélia, Cegléd; Kováts Róza, Sárvár; Kalithné Künsztler Irén, Türkös; Koleszár Mária, Abauj-Enyicke; Komáry Erzsébet, Budapest; Közs. polg. leányiskola, Körmöcbánya; Áll. polg. leányiskola, Kispest; Boldog Margit önképzőkör, Kőszeg; Mariannum tanintézet, Kolozsvár (kétharmad évre); I. ker. népiskola tanítótestülete, Kecskemét; Polg. leányiskola, Kecskemét; Ref. polg. leányiskola, Kiskúnhalas; Áll. felső leányiskola, Kolozsvár (kétharmad évre); Ág. h. ev. polg. leányiskola, Késmárk; Áll. leányközépiskola, Kassa (kétharmad évre); Áll. polg. leányisk., Keszthely.

Lackner Margit, Kismarton; Lányi Tivadar, Rimaszombat; Lackenbacher Mária, Zalaszentgrót; Ligárt Ida, Pápa; Lamich Károlyné, Esztergom; Légrády Károlyné, Budapest (1919-re is); Áll. el. iskola, Lugos; Polg. leányiskola, Losonc; Áll. felső leányiskola, Lőcse (kétharmad évre); Lengyel Ilona, Susak.

Makay Lászlóné, Monor; Márkus Enesztin, Vác; özv. Molnár Emilné, Komárom; Mokry Eszter, Budapest; Moór Lenke, Szarvas (1919 és 1920-ra is); Migály Lenke, Budapest; Áll. polg. leányiskola, Mezőberény; Mária Filomena, Kalocsa; Mártonffy Józsefné, Máramarossziget; Maszny Gizella, Kassa; Munkácsy Margit, Rákosliget (1919-re is); Matschek Erzsi, Szomolány; Meskó Jenke, Huszt; Montag Manóné, Pánd; Áll. el. iskola, Magyaróvár; Ref. polg. leányiskola, Marosvásárhely (kétharmad évre); Ev. leánynevelő intézet, Modor; Mezey Sarolta, Kassa.

Nemes Erzsébet, Székelyudvarhely; Közs. polg. leányiskola, Nagyvárad-olaszi; Áll. s. közs. polg. leányiskola, Nagyszombat (kétharmad évre); Áll. polg. iskola, Nagyszőllős; Áll. polg. leányiskola, Nagyenyed; Ref. tanítóképezde, Nagykőrös; Irg. nővérek

polg. leányisk., Nagyvárad; Áll. s. közs. polg. leányiskola, Nyiregyháza; Közs. polg. leányiskola, Nagyvárad-Ujváros; Áll. s. közs. polg. leányiskola, Nyirbátor; Róm. kath. tanítóképző, Nagyvárad; Áll. polg. leányiskola, Nagykároly; Messinger Karolin-féle leánynevelő-intézet, Nagybecskerek; Ref. tanítónőképző, Nagyenyed.

Odor Emilia, Budapest.

Papp Endréné, Budapest; Pök Ilka, Temesvár; Peregriny Aranka, Budapest; Perczel Ferencné, Budapest; Pécsi Tanítónők Egyesülete, Pécs (kétharmad évre); Áll. el. tanítónőképző Önképzőköre, Pozsony (kétharmad évre); Áll. polg. leányiskola, Pancsova; Szent Orsolya-rendi róm. kath. tanítónőképző, Pozsony (kétharmad évre); Közs. polg. leányiskola, Pozsony (kétharmad évre); Áll. polg. leányiskola, Pápa.

Rácz Erzsébet, Debrecen; Rózsavölgyi és Társa cég, Budapest (kétharmad évre); Róth Margit, Sárospatak; Regula Margit, Berettyóujfalu; Resch Katalin, Kézdivásárhely; Rucsinszki Ilona, Modor; Rajner Ella, Budapest; Réz Klára, Nagyvárad; Róth Miksáné, Derestye; dr. Bertha-féle tanintézet, Répcekőhalom; Közp. áll. iskola, Resicabánya; Rázga Olga, Gölnicbánya.

Sárcsevics Betti, Szabadka; Süss Henrikné, Budapest; Szász Katalin, Budapest; F. Szántó Ilona, Máramarossziget; Szerdahelyi Julia, Budapest; Szmandray Jánosné, Sátoraljaujhely; Szabóky Juliska, Nagybecskerek; Székely Mária, Budapest; Schreiner Hilda, Pestujhely; Schmidt Mária dr., Budapest; özv. Személy Kálmánné, Nagyvárad; Schmidt Etelka, Nagykikinda; dr. Sztankóczyné Gálffy Mária; dr. Schafarzik Ferencné, Budapest; Székely Erzsébet, Dés; Scholtz Aranka, Aszód; N. Szűts Lili, Pápa; Szűts Mária, Budapest; Szimits Boszilyka, Nagybecskerek; Áll. polg. leányiskola, Szászváros; Áll. polg. leányiskola, Szeged III. ker.; Ref. polg. leányiskola, Siklós (kétharmad évre); Áll. polg. leányiskola, Szilágysomlyó; Áll. felső leányiskola, Sopron; Felső leányiskola, Székesfehérvár; II. ker. Dugonics-utcai áll. polg. leányiskola, Szeged; Szt.-Orsolya-rendiek intézete, Sopron; Áll. polg. leányiskola, Segesvár; Polg. iskola, Somorja; Áll. polg. leányiskola, Szigetvár; Áll. tanítónőképző, Szabadka; Áll. polg. leányiskola, Szentes; Rom. kath. tanítónőképző-intézet, Szeged; Áll. felső leányiskola, Szeged; Közs. polg. leányiskola, Szeged; Áll. polg. leányiskola, Szakolca; Szurmay Edit br., Budapest.

Takáts József, Kismarton; Takács Julia, Alsókubin; Tanosné Ecker Auguszta, Budapest; dr. Tavaszyné Borbáth Lujza, Kolozsvár; Tervey Katalin, Csallóköz-Aranyos; Tóth Erzsébet, Nagykőrös; Tóth Szeréna, Törökszentmiklós; dr. Török Istvánné, Cegléd; Áll. felső leányiskola, Temesvár; Városi polg. leányiskola, Temesvár; Róm. kath. polg. leányiskola, Trencsén; Áll. polgári iskolák, Turócszentmárton; Áll. felső leányiskola, Trencsén.

Ulbrich Anna, Budapest; Áll. polg. leányiskola, Ujvidék; Attila-utcai áll. el. leányiskola, Ujpest; Áll. polg. leányiskola, Ungvár.

Véssei Mihályné, Máramarossziget; Vietorisz Aranka, Nyiregy-

háza; Vozáry Ilona, Nagyvárad; Városi polg. leányiskola, Versec (kétharmad évre); Irgalmas nővérek Karolina intézete, Vác.

Weiler Stefánia, Budapest; Wenk Margit, Modor; Wendler Irma, Budapest.

Zakariás Márta, Budapest; Zala Mária, Pozsony; Zöllner Erzsébet, Budapest; Zrinyi Delinke, Csáktornya; dr. Zsomboryné Zakariás Margit, Alsó-Szombatfalva; Zsoldos Hermin, Nagytapolcsány; Gör. kel. szerb. polg. leányiskola, Zombor; Áll. polg. leányiskola, Zilah.

1917. évre előfizettek.

Áll. polg. iskola, Abony; Erzsébetvárosi közs. leányiskola, Arad.

Bátory Józsefné, Budapest; Botta Anna, Fogaras; Bölöni Aranka, Békés; Közs. tanítótestület, Békés; VI. ker. felső áll. leányiskola és leánygimnázium, Budapest (kétharmad évre); Szociális Missziótársulat, Budapest; Bartoniek Paula, Budapest; Barta Arturné, Budapest; Balás Kata, Segesvár; Bottyán Erzsébet, Belényes; Bölöni Berta, Sárvár; Beleznay Anna, Nagyvárad; Burger Arturné, Budafok; Bezuk Antónia, Bezsuk-puszta; Buday Jolán, Budapest; VIII. ker. Rökk Szilárd-utcai közs. polg. iskola, Budapest; Áll. s. közs. polg. iskola, Barót; Áll. felső leányiskola, Bánffyhunyad; Áll. polg. iskola, Brassó; II. ker. áll. tanítónőképző, Budapest; Áll. el. leányiskola, Békéscsaba; Áll. polg. leányiskola, Belényes; Gör. kath. polg. leányiskola, Belényes; Balogh Gabi, Perjámos.

Clementis Ilona, Garamkovácsi; Csegezy Margit, Torda; Csekey Ilona, Kolozsvár; Csernátony Janka, Debrecen.

Derzsy Irén, Zilah; döri Dóczy Mária, Győr; Dukes Árminné, Budapest; Dirner Alice, Budapest; Dulcz Irma, Budapest; Dörfler Janka, Budapest.

Egan Ilona, Budapest; Esztegár Mária, Szamosujvár; Gyár-utcai iskola, Erzsébetfalva; Áll. tanítónőképző-intézet, Eperjes (kétharmad évre).

Farczády Jolán, Marosvásárhely; dr. Fülöp Ödönné, Debrecen; Fiala Jánosné, Budapest; Áll. polg. leányiskola, Fiume.

Gálné Fekete Irén, Budapest; Grecsán Lukrétia, Ungvár; Gross Leopoldina, Budapest; Győrffy Erzsébet, Karcag; Graf Irén, Budapest; Áll. polg. iskola, Galgóc (II. félévre).

Halamka Margit, Halmi; Haldek Alice, Budapest; Héger Lajosné, Budapest; Hrabárné Kiss Nóra, Ungvár; Horváth Marianne, Tibolddaróc; Höppner Erzsébet, Losonc; Huszka Hermin, Örkény.

Jánoska Ferencné, Losonc; Jeszenszky Margit, Balassagyarmat.

Kálniczky Margit, Kassa; Kerekes Anna, Budapest; dr. Krécsy Béla, Budapest; Kováts Róza, Sárvár; Kövy Józsefné, Pozsony; Ev. polg. iskola, Kassa; Áll. polg. leányiskola, Karánsebes; Áll. polg. leányiskola, Keszthely; Álli. gazd. tanítónőképző, Kecskemét (kétharmad évre); Polg. leányiskola, Kisujszállás; Kiss Emilia, Kislók.

Légrády Károlyné, Budapest ; Ligárt Ida, Pápa ; Lányi Hermin, Szarvas ; Lányiné Sándorfi Margit, Budapest ; Lengyel Ilona, Susak.

Mezey Sarolta, Kassa ; Mattyasovszky Klára, Budapest ; Áll. felső leányiskola, Mezőtúr ; Moravecz Imréné, Sarajevo ; Áll. el. iskola, Magyaróvár ; Meininger Elza, Lugos ; Moór Lenke, Szarvas ; Maszny Gizella, Kassa.

Nagyszalontai Arany János polg. leányiskola ; Nemes Erzsébet, Hosszúfalu ; Róm. kath. polg. leányiskola, Nyitra ; Áll. polg. leányiskola, Nagyszeben.

Okolicsányi Éva, Zirák ; Orsz. közoktatásügyi tanács, Budapest.

Pap Endréné, Budapest ; Paál Aranka, Tata ; Párkányi Szerafin, Keszthely ; Pick Richárdné, Budapest ; Közs. polg. leányiskola, Pécs ; Áll. polg. leányiskola, Pancsova.

Radák Olga, Budapest; Rácz Erzsébet, Debreczen ; Riecsánszky Matild, Mosóc ; özv. Rosenthálné R. Franciska, Budapest ; Rittuper Lászlóné, Budapest ; Áll. el. népiskola, Resicabánya.

Szász Katalin, Budapest ; nánai Szűts Lili, Pápa ; Szegedi II. ker. áll. polg. leányiskola ; Schreiner Hilda, Pestujhely ; Sebestyén Erzsébet, Kolozsvár ; Suciu Aranka, Szamosujvár ; Späth Gyuláné, Győr ; Széll Erzsébet, Miskolc ; Strobl Zsuzsanna, Budapest ; Közs. polg. leányiskola, Szered ; Stampfel Hugó, Pozsony ; Szakall Antónia, Orsova ; Szurmay Edit báró, Budapest ; Szent-Iványi Zsuzsanna, Szentiván-Laborfalva ; Szalay Margit, Nagybecskerek ; Süss Henrikné, Budapest ; Szegfi Ilona, Budapest ; Spiller Karola, Nagyszeben ; özv. Szathmáry Györgyné, Budapest ; III. ker. áll. polg. leányiskola, Szeged ; Áll. polg. leányiskola, Szarvas ; Áll. el. iskola, Segesvár.

Tavaszyné Borbáth Lujza, Kolozsvár ; Áll. polg. leányiskola, Torda.

Ujlaki Sándorné, Bajánháza ; Attila-utcai leányiskola, Ujpest ; 1. sz. áll. polg. leányiskola, Ujpest ; Áll. polg. leányiskola, Ujvidék.

Véssei Mihályné, Máramarossziget ; Vinter Mariska, Érsekujvár ; Vozáry Ilona, Nagyvárad.

Wetzer Lujza, Szombathely.

Zichy Sarolta grófnő, Cifer ; Zimmer Ilona, Szeged ; Áll. el. iskola, Zilah ; Ref. kisdedóvónőképző, Zilah ; Gör. kel. szerb polg. leányiskola, Zombor (3. harmadra) ; Áll. polg. leányiskola, Zsolna.

1916. évre előfizettek.

Barta Arturné, Budapest ; Egan Ilona, Budapest ; Grecsán Lukrétia, Ungvár ; Áll. leányközépiskola, Kassa ; Király Ilona, Berettyóujfalu ; Linhart Adél, Budapest ; Moór Lenke, Szarvas ; Stampfel Hugó, Pozsony (3. harmadra) ; Schurina Teréz, Köpcsény ; báró Szurmay Edit, Budapest.

A szerkesztésért felelős: *Dr. Berecz Sándor.*

Fizikai *Kémiai*

Földrajzi *Természetrajzi*

stb.

tanszereknek legjobb beszerzési forrása

ERDÉLY ÉS SZABÓ

laboratóriumi felszerelések és tanszerek gyára

Budapest, VIII., Baross-utcza 21.

Mechanikai gyár. *Üveglechnikai műhely.*

Képes árjegyzék ingyen és bérmentve.

A m. kir. vallás- és közoktatásügyi minisztertől 109,541/904. sz. alatt elismeréssel kitüntetve.

1907. évi Pécsi Országos Kiállításon aranyéremmel kitüntetve. | 1910. évi Országos Tanszerkiállításon díszoklevéllel kitüntetve.

LOPOS GYULA

TORNASZERGYÁROS

Legmodernebb svéd- és különféle tornaszerek készítője.

Gyártelep gépüzemre berendezve:

Budapest, III. ker., Lajos-utca 60 és 63.

(Ezelőtt a III. kerületi gimnázium épületében.)

Árjegyzéket és költségvetést kivánatra ingyen és bérmentve küld.

Most jelent meg

LAMPEL R. Kk. (Wodianer F. és Fiai) r.-t. könyvkiadóvállalata
kiadásában s minden könyvkereskedésben kapható:

WESZELY ÖDÖN

NÉPISKOLAI OKTATÁSTAN

(Neveléstan, tanítástan, módszertan)

Negyedik átdolgozott kiadás

Az egyetlen pædagógiai irodalmunkban, mely teljes mértékben fölhasználja a gyermektanulmány és kisérleti lélektan újabb eredményeit.

Ára 9 korona 20 fillér.

A **Franklin-Társulat** kiadásában **Budapesten** (IV., Egyetem-utcza 4. sz.) megjelent és minden könyvkereskedésben kapható:

CHOLNOKY JENŐ

A FÖLD ÉS NÉPEI

Népszerű földrajzi kézikönyv

I. kötet: **Amerika**

Két szines térképpel, 32 műmelléklettel és 430 a szöveg közé nyomott képpel.

Ára 24 korona

KULTURA ÉS TUDOMÁNY

új kötetei:

GERÉB JÓZSEF

A RÓMAI KULTURA LEGJELENTŐSEBB VONÁSAI

Ára kötve 2 korona 80 fillér

ENYVVÁRI JENŐ

PHILOSOPHIAI SZÓTÁR

Ára kötve 3 korona 20 fillér